

Eugen Kumičić

Jelkin bosiljak

I

Hrvatska Istra u ljepoti ne zaostaje za ostalim hrvatskim zemljama. Svuda je Istra lijepa, no njezinu istočnu obalu narav je najviše uresila svojim čarobnim darovima. Grebenasti rtovi, sjenovite drage, tamne uvale, zeleni ohoji, pitome šumice, strme vrleti, ogromne i nad morem viseće klisurine sve se to prepleće i izmjenjuje u neopisivu skladu.

Raskošna Opatija, udaljena nešto više od dva sata od naše Rijeke, prosula se na podnožju šumovitih bregova. Sinje more miluje joj i cjeliva sparnim i teškim jugom ispranu obalu. Iz tamnih lovor-gajeva i šumica proviruju bogati dvorci, dražesni zaseoci, gospodski ljetnikovci i mornarske kućice. Stranci iz čitavoga svijeta što dolaze amo da se u prozirnomo moru kupaju, prisposobljavaju taj čarobni zakutak naše otadžbine s istom glasovitom Nizom. U Opatiji obala je niska, ali koji sat prema jugu postaje sve strmija, a ima mjesta gdje se sive, tamnožute i crne klisure upravo okomito iz mora dižu. More koje grize i izjeda podnožje tim vrletima, tako je tamno, da se čovjek boji u nj pogledati. U tim klisurinama ima ovelikih spilja, koje narod pećinama zove. Otvor im je gdjegdje posve malen, a k nekim spiljama može se pristupiti malim lađicama. Kad se otisneš podalje od obale, čine ti se oni otvori kao crne tačke, a zaveslaš li k stijenama i lupneš li veslom o lađu, ili ako povikneš, izletjet će iz spilja na stotine divljih golubova. Mjestimice po klisurama vide se crne ljage i široke tamnožute pruge. Iz crnih pukotina izrasla tamna omorika, zakrčljalih od bure grana, a na njoj sjedi veliki gavran, mirno zureći u more. Nad samom šopljom, nad samim žalom probija kroz raspucanu stijenu šćulac sa svojim svijetlim, dugim i tvrdim lišćem.

Na jednoj od najviših klisura, do pet stotina stopa visokoj, bijeli se malen gradić Jasново, koji je bio do pred malo godina ruševnom zidinom opasan. U gradiću ima do pedeset kuća, gotovo sve su lijepe i čiste, jedna tik druge sagrađene. U gradiću ima nekoliko uskih i vijugavih uličica, koje ljudi "klanjac" zovu. Iz kuće, koja je najbliža rubu vrletne stijene, mogao bi čovjek baciti kamen u more. Na zapadnoj strani gradića stercu se carska cesta, te se bijeli po bočinama bregova i svako malo gubi u prodole, kroz koje se vijugaju strmi gorski potoci. Kad nahrupi silna bujica, odnose ti izrovani i plahi potoci mnogo zemlje u more, pa ga zamute na cijelu milju daljine od obale tako te izgleda more zeleno-žutkasto po više dana.

Jasново je glavno mjesto u jasnovačkoj župi. Sretneš li koga župljana na cesti u svagdanji dan i zapitaš li ga kamo ide, odvratić će ti po svoj prilici da ide u "grad" po duhan. Sastaneš li ženu, kazat će ti da ide u "grad" po kavu, rižu ili brašno. "Vanjšćaki", to jest oni ljudi koji ne stanuju u gradu, dolaze u grad samo nedjeljom i blagdanom k sv. misi. U crkvicama, koje se nalaze u okolnim selima, služi se sv. misa samo ako je plati koja pobožna žena na čast sv. Mikule, zaštitnika mornara, za svoga sina ili supruga koji bogzna gdje more mlate.

Iz Jasnova pogled je ne samo prekrasan nego upravo veličanstven. Udivljen motrilac ima šta da gleda i ne zna kuda bi prije okom svrnuo, jer je obzorje ogromno i na sve strane otvoreno. Na jugu sljubilo se more s plavetnim i prozirnim nebom, bijela se jedra po njem ljeskaju kao leptiri nad bujnim i cvatućim lanom, a dim parobroda, koji se još ne vidi, jer je za titravim obzorjem, suklja uvis gdje se lijeno rasteže u vedrom zraku i širi nad glatkom površinom, a napokon gubi na sve strane među morem i među nebeskim

svodom. Daleko na jugu oštro oko može opaziti i nekakvu bijelu tačku, u sredini pučine, ali ta tačka nije brod, nego malo ostrvo, gola klisura. Na tom ostrvu sagrađen je veliki svjetionik, koji se polagano vrti i tako opominje u tamnoj noći zabrinuta krmilara, da mu se ne približi, jer su mu tvrđi temelji od bokova krhke lađe. Nešto k jugoistoku nadrobilo se dosta manjih otočića. Njihovi šiljasti rtovi kao da se i ne tiču mirnoga mora, a što su nam dalje, to su modriji, dok se napokon ne izjednače i ne stoje s neizmjernom modrinom, u kojoj se sve kupa i utaplja. Na istočnoj strani otočićâ diže se ponosno i strmo otajstveni Osor. Zmije na tom otoku nisu otrovne, a naši ljudi govore, ako te koja i ugrize ma bilo gdje na svijetu, da ne može nauditi, samo ako imaš kod sebe, i to u desnom, nipošto u lijevom džepu hlača, mali kamenčić s Osora, jer da je sv. Lovrinac sve zmije na Osoru prokleo. Za Osorom prema sjeveru vidi se dugački otok Cres s bogatim gajevima maslina i s niskom vinovom lozom. Ošumljen je do vrha, preko kojega se vide u velikoj daljini modri lički gorostasi Kapela i Velebit i kršna im djeca. Na istočnoj strani Kvarnera isplivao na površinu dični otok Krk, kome su hrbat valjda sami Boduli "Triskavcem" okrstili, jer je teško vjerovati, da bi se Jupiter udostojao u tako neznatnu visočinu svojim strijelama treskati. Na sjeveroistoku i na sjeveru, sve od Vinodola pa do Kastva grada, vuče se lanac visokih gora, a iza njih zuri u more ćelavo tjeme Snježnika. Kad se na tim gorama pomole sivi i gusti oblaci i kad ih okrone u podobi ogromna vala koji neće da se spusti u kršne uvale, tad se znade zasigurno da će ljuta zapaliti bura, koja će namrgoditi i uzburkati naše more da uskipi i zakuha kao voda u loncima, u kojima vragovi crnu kašu vare za osuđene duše.

Na golim bregovima, svuda naokolo kuda oko dosegnuti može, razmjestila se sela i gradići kao jata galebova, a na samim obalama nanizala se veća mjesta i veći gradići. Bijeli niz lijepih i velikih zgrada ogledava se u hrvatskom moru, a to je Rijeka, hrvatska Rijeka, dok Hrvatske bude!

Neki gradovi i mjesta radosno se i veselo na sunašcu bijele, drugi opet kao da nužno i turobno na slavnu prošlost misle. Trsatske luke mrkim i prijetećim pogledom mjere nevjernu Rijeku koja će se božjom pomoći i voljom Hrvata doskora probuditi i trgnuti iz tuđega, lakoumnoga i sramotnoga zagrljaja. Ponosni Kastav grad prenuo se posve iz nedostojna sna, te naslonjen na današnju nesretnu i skučenu Hrvatsku, u kojoj se smatra zločinom pravo otadžbeništvo, ogledava svoju toljagu. On se osovio na junačke noge, te čvrsto i postojano stoji na braniku hrvatskih istarskih prava i oprezno pazi na svaki kret lukavoga i gladnoga mletačkog lava koji razjaren na nj reži, no ipak uzmiče jer znade i sam što je volja naroda, on znade da je napokon moć u šakama većine, pa bio ti saveznikom i sam kralj leteće zvjeradi.

Krasna je hrvatska Istra, no i naše je more divno i kada miruje i kad mu se nestalna površina pjeni. Čarobno je i grozno u svojem užasnom veličanstvu, kad mu siloviti vihor nad šumećim i uzburkanim valovima kao sitan prašak slanu vodu vije i raznosi. Divno je to naše more, kad se u njemu odsijevaju kao u najgladšem i najprozirnijem zrcalu i plavetno nebo, i sivi krš, i zelenilo pitomih obala. Zamamljiva je ta gibljiva i nestalna površina... U njezinim dubinama lagano plove nebeski oblačići kao pozlaćene pahuljice; u njezinim se vodama ogledavaju crni bokovi gizdavih lađa kojima bijela jedra trepte kao da uzdišu za svježim vjetrom, odrazujući tačno svoju bjelinu u tom nepreglednom groblju bez križeva i spomenika...

II

*Vrbniče nad morem,
Visoka planino!
Trajna nina ni nena!
U tebi se goje
Po izbor djevojke.
Jedna drugoj kaže:
Stan gori, sestrice,*

*Da mi donesemo
Te hladne vodice;
Da mi zalijemo
Te naše rožice;
Lipu mažuranu
I sitni bosiljak!*

Kojih deset časova daleko od Jasnova bijeli se na visokom brijegu, nad samim morem, mala kapelica sv. Marije. Okolo crkvice iznicala je gusta i niska travica. Tu nema ni grma, ni stabla, samo između kamenja viri kuš sa svojim svijetlopepeljastim lišćem. Podaleko od crkvice zelene se tamne smreke. Na istočnoj strani, iza kapelice, silne se vrleti kočice nad malom i strmom šumicom koja seže sve do mora. U šumici amo tamo ima velikih kupova kamenja i mnoštvo gruha. Nagneš li se oprezno nad stijene, koje su na sâmom rubu klisura, vidjet ćeš dolje u malenoj dragi dvije ili tri lađe koje i po tri puta na tjedan plove na Rijeku, a ljudi, kad ih ozgora gledaš, čine ti se s onolike visine kao malena djeca. Bilo je godine 186*, negdje u rujnu mjesecu. Prekrasan osvanuo dan, nebo je bilo vedro i čisto, samo na južnom obzoru pomaljahu se sitni oblačići koji su se lagano micala mirnim zrakom i malo pomalo sakupljali na tjemenu Osora da se odmore i sastave u veći sivi oblak.

Iza crkvice sv. Marije sjedjela je u hladu na oniskom kamenu mlada djevojka od kojih sedamnaest godina i žurno plela modru čarapu. Okolo nje griskale su njezine ovce nisku travicu. Bila je odjevena u modro ljetnje platneno odijelo, što se na Rijeci kupuje, kamo dolazi iz moravskih tvornica. Crveni rubac snimila je s lijepe glavice, te ga nehajno bacila preko ramena. Tako je nehotice otkrila svoju sjajnu crnu kosu, savijenu nad zatiljkom u debelim pletenicama. Kroz kosu natakнула je srebrnu mletačku iglu. Djevojka sjedi okrenuta prama moru, nešto prekriženih nogu. Valjda je zbog vrućine svukla svoju laku obuću i tako izložila svoje bosc nožice lagodnomu dahu zraka. Ona je po više puta na dan oprala nožice, kako je to običaj u djevojaka njezinoga mjesta. Nožice su joj bile bijele, naravno i slobodno izrasli prsti, a pete okrugle, ružičaste i prozirne kao u maloga djeteta. Njezine su nožice bile dražesne, jer zdrave, a ne kao zgrčena noga, ne kao stisnuti, žuljevima pokriveni i kao jedan drugomu prirasli prsti koje otmjene gradske paunice, čija cipelica može zadiviti seoskoga čizmara, a noga biti zanimljiva samo za one ljude, koji se bave rezanjem žuljeva i kurjih oka, ali nipošto nama, kad bismo slučajno upali u nezgodu, da u naravi vidimo takvu gospodsku nogu.

Naša mlađahna pastirica, dražesna Jelka, zasukala je visoko rukave svoje bijele košulje, tako da su joj se vidjele oble ruke koje su prema laktu bivale sve bjelije. Jelka je zdrava, čila i prekrasna djevica. Oko, koje pojmi i razumije uzvišenu i oplemenjujuću ljepotu oblika, mora da se ugodno zagleda u krasnu djevojku, prisiljeno je da se zaustavi na svakoj crti savršena joj sklada, ne može a da ne stane slatko presenećeno na njenom labudem i punanom vratu, pod kojim je nešto nehajno svezana vrpca snježne košulje koja se na djevičanskim grudima tako čedno na mahove uzdiže, krijući nešto nepoznato, nešto otajstveno i nešto toliko dražesno, pred čime bi bez dvojbe i najneđužnija djevica, ne znajući sama zašto, radosno pocrvenjela.

Tko da pronikne u najveće dubljne našega čuvstva i u najtanje osjećaje našega srca? Zašto nam u srcu krv tako naglo uzavri, zašto se ta krv tako naglo u žilice potiskuje, kad nam oko nešto milo i ugodno opazi? Zašto nam opet ta ista krv u srcu stane, kad ugledamo nešto strašno, nešto grozno i užasno? Zašto blijedimo, zašto nam rumen izbija na licu?

Nevina i bezazlena Jelkina duša sva je plivala u njezinu crnom, velikom i dubokom oku iz kojega je tiho sijevao čist i nepokvareni naravni razum. Pod nježno svedenim čelom, pod crnim i gustim obrvama lagano i tajnovito micale su se njezine do neba mile oči, promatrajući sinje more, sjenovite otoke, vesele brodove i plavetno nebo. Njezina su lica bila punana i rumena, prema čelu i vratu postajala su sve bjelja, poput mramora koji je dulje vremena bio izložen na jakome suncu. To je ona neopisiva mast, ona fina smjesa životvornih trakova južnoga sunca, pomiješanih sa zdravom primorskom krvi. Ipak se na Jelkinu divnom licu opažala tek zamjetljiva sjeta i nužnost, vidjelo se, da joj na rumenim usnama plije neki žalobni osmijeh. Možda nije ni sama znala da za nečim žali i čezne. U Jasnovu govorilo se, da Jelki na daleko nema ravne. Ona je svojom ljepotom sve zasjenila, radinošću sve natkrilila, pametnim razgovorom svima prednjačila, ona je bila ures jasnovačke župe.

Sva istočna istarska obala hladom je zastrta. Sunce se već posve nisko nad Sisol nagnulo, te upire svoje krvave trake u šumovite vrhove otoka Cresa, u gole vrleti starca Velebita i u druge burom obrijane bregove koji zaokružuju Kvarner s istočne strane. I polovica Rijeke još se na suncu sjaji, a neka stakla na prozorima velikih kuća, nanizanih na obali, kadšto bljesnu kao živi plamen. Između Cresa i Istre u "Velim Vratima" more je tiho i modruljasto blijedo. Na njemu se tek opažaju mrtvi valići koji su se lagano dovaljali iz južnijih strana, gdje je po podne pirio lagodan vjetroć koji se redovito javlja za toplijih dana. To ljetno povjetarce nije moglo zategnuti kroz "Vela Vrata", pa se prehitilo, kako mornari kažu, u riječki zaljev, gdje još i sada duva u jedra nekih manjih lađa koje križaju te se nadaju, da će prije moći doploviti u riječku luku. Lađe, koje su zaostale podalje u tišini, nastoje da si veslom pomognu, jer mornari, poznavajući more, znadu da u noći može baciti hladan vjetar koji se spušta sa bregova nad Kastvom, a narod ga "tramontana" zove. Zato se mornari prihvatit će vesala da im brodice što prije dopuže u riječki zaljev, a noćnim povoljnim vjetrom što prije stignu na Rijeku.

Oko kapelice sv. Marije vladala je najveća tišina. Jelka je položila pletivo u krilo, ramena zaogrнула tanahnim vunenim rupcem, navukla cipelice, a tad naslonila glavu na dlan desne ruke, lakat podbočila o koljeno i mirno stala promatrati daleku pučinu. Čas po čas spuštao se suton. Posljednji traci zalazećega sunca već su gasnuli. Blagi večernji vjetroć miljio je po uvalama u more, mali i plahi srhovi pojavili se na površini koja se mjestimice zacrnjela, razvili se sitni valići, no malo podalje od obale vjetroć izdahnuo, a valići su iščeznuli. Na više mjesta potamnijelo je more, a sve te tamne ljage na blijedoj površini - to je smućena voda od malih ribica koje bježe prestrašene pred većim ribama, pa se od

straha zalijeću nad površinu morską. Jato gladnih galebova, kad opazi mjesto, natovareno malim ribicama, naglim lijetom spusti se onamo da ih, roneći u more, hvata i guta. Kad se opet more umiri, čuje se još samo cik galebova koji zadovoljno plivaju, vrebajući uvijek gladni na svoj plijen.

O, kako su divna ta predvečerja!

Miris neizmjernih, otajstvenih i drijemajućih voda uzvinuo se, rasplinuo i pomiješao s bjelkastim, nešto posinjelim, no ipak još prozirnim zrakom, prokađenim vonjem svijetlog maragriža i tamnih smreka. Tajanstveni lahor sanljivo struji i gladi nam lica svojim mekanim hladom. Prsi nam se raskošno nadimaju, nozdrve pohotno šire, a tajne čežnje snatrivo provlače srcem, kad dišemo taj živi slani zrak koji nas okružuje i vabi na nešto slatka, na nešto zavodljiva. Na moru je bila oseka, voda je pala za cijelu stopu, pa se obalom vukla oštra crta onoga tamnoga ruba koji se crni pod žalom i nad onim ružičasto-žučkastim morskim skorupom koji se je čvrsto priljubio uza stijene, uz razinu morską.

Bog zna, što se taknulo Jelkine duše, te je onakva obuhvatila turobnost. Zagledala se u more i pod glas, kao nehotice ganutljivo zapjevala: "Plovi, brode, široko ti more"... i naglo zamuknula. Sjetila se svoga pokojnoga oca koji se je negdje blizu Engleske utopio, pa joj se crne i tajnovite oči orosile suzama. Ona je uronila u sjetne misli iz kojih ju trgnuo zvuk zvonâ koja su u Jasnovu zvonila i naviještala crnu misu. Kad je opazila, da nastaje noć, htjede ustati, ali je netko otraga obuhvati za glavicu, pokri joj oči i tako čekaše šuteći, da Jelka pogodi, tko li ju je iznenadio. Jelka se trgne, naglo ustane, i kad opazi pred sobom krasna mladića, nasmjehne mu se milo i žalobno, pogleda ga svojim milim očima i reče:

- Ti si, Ivo! Malo da me nisi prestrašio!

- To sam baš htio - nasmiješi se Ivo. - Jest, htio sam te prestrašiti, ali ti se valjda nećeš za to na me srditi. A gle, još ti nisam ni dobar večer zaželio! Dobar večer, Jelko! - srdačno izreče Ivo.

Bog daj, Ivo. A otkuda dolaziš? Tko ti je rekao, kako si doznao, da sam ovdje? - tiho je pitala Jelka.

- Ala si čudna, Jelko! Tko mi je rekao! - živahno će Ivo. Tamo na brijegu sjekao sam drva, opazio sam te ovdje, pa sam došao amo onom malom stazicom. Ako mi je nešto dalje do kuće, barem ćemo komad puta zajedno. A jesu li ti se ovce štogod napasle? Ovdje je trava mala, a paša slaba - govorio mladić.

- Za moje ovce dosta; nije ih hiljada - pogleda Jelka mladića i odmah obori oči.

- Jesi li vidjela, krca li Matova lađa vino? - upita Ivo.

- Uspela sam se na stijene da vidim, no na lađi nema nikoga - odvrati nujno Jelka.

- Mato će sigurno krcati pred zoru. Vino se lako na suncu pokvari, a i vama djevojkama lakše je nositi iz pivnice k moru za hlada, prije izlaza sunca - govorio je mladić.

Malo zatim krenula je Jelka prema gradiću razgovarajući putem s lijepim mornarom. Kad su zazvonila zvona u pozdrav Gospi, umuknu, Ivo snimi kapu, oboje se prekriže da izmole običnu molitvu. Nakon nekoliko časaka Jelka prekine šutnju i stidljivo izusti:

- Ivo, tko će tvoje stvari sutra na lađu odnijeti?

- Ta tko drugi, negoli ti, Jelko? - začudi se Ivo.

- To je i pravo! - odvrati Jelka i porumeni. - Da ti koja druga odnese, sve bi mi se djevojke rugale. - Malo zašuti, pa nakon stanke nastavi: - Kada misliš, da ćete iz Rijeke otploviti?

- Ne znam jošte, no mislim za tri ili četiri dana. Kapetan mi je poručio, da dođem što prije na Rijeku, jer da je brod pripravan za odlazak. Kako znadeš, idemo za Boston; ako

nam Bog daje povoljno vrijeme, dobit ćeš list od mene prije negoli prođu tri mjeseca - utješi mladić Jelku.

- Dobit ću list! - uzdahne Jelka i začuđeno i radosno pogleda Ivu.

- Da, da, dobit će, naime, moj otac, no znat ćeš i ti, kazat će ti moja majka - ispričavao se mladić uzburvano.

Umuknu. Nakon nekoliko časova usili se Jelka:

- Dakle, za Boston! A je li to mjesto daleko odavle? Koliko puta, koliko je odavle do Rijeke?

- Koliko do Rijeke! Ta što to govoriš? Rijeka je doma, tu pod nosom. Dva puta upreš dobro o veslo, i eto te za paladom, eto te u luci - pouči djevojku mladi morski sokol.

- Što mi sirote ženske glave znamo! Uvijek smo doma, nemamo kada da što naučimo, a drugo ste vi muškarci! - reče Jelka.

- Zahvali Bogu, što se ne moraš lomiti po moru! - izusti Ivo.

- O, nemoj misliti, da bih se ja možda mora bojala! Reci svome kapetanu, neka me uzme za mornara, pa da vidiš, kako bih se penjala po jarbolima! - našali se krasna djevojka.

- Na brodu kojim ja odlazim, ne treba nam više mornara; no ako baš želiš, ukrat ću te na koju drugu lađu - lukavo pogleda Ivo Jelku.

- Ne, ne, ja bih išla samo s onim... - prenaglila se Jelka, no ne doreče.

- No, Jelkice, reci, kaži, kojim bi ti samo brodom išla? - molio je Ivo nešto drščućim glasom.

- Ne pitaj, Ivo! - uzdahne Jelka i svede svoje umiljate oči na Ivu.

Nasta mala stanka, a zatim upita Ivo:

- Jelko, čuješ, daj reci mi istinu! Kad budem u Bostonu, hoćeš li, dakle, da ti pišem?

- Piši mi - tiho izlance Jelka. U onom večernjem mraku opazio je Ivo, kako joj crno oko radosno zaplamsalo.

U to su došli do grada. Jelka je zatvorila svoje ovce u tor, a Ivo otišao ravno kući, ali je obećao Jelki, da će još iste večeri do nje doći, da se s njezinom majkom pozdravi i oprost.

Ivo Marić bio krasan i veseo mornar, čil i okretan kao jelen u gori. Mogle su mu biti nešto više od dvadeset i tri godine. Za svoju dob bio je izvanredno jak i kršan, uz to lijepa, visoka stasa. Njegovo otvoreno, izrazito, od sunca izgorjelo i slanom morskom vodom već mnogo puta oprano lice, bijaše urešeno lijepim crnim brkovima i crnom, punom, no jošte kratkom bradom. Ruda i vrana kosa u gustim uvojcima virila mu ispod modre engleske mornarske kape koju je on nosio onako nešto natraške i postrance, à la: briga me! Njegovo crno i živahno oko odavalo je čovjeka koji se ne boji rasrđenih valova, ni pucanja konopa, ni škripanja jarbola. Modra košulja carske mornarice s otvorenim ovratnikom bila je znak, da se je Ivo i carskim kruhom hranio. U širokim rukavima košulje vidjele su se oble i čvrste forme mišice, koje se bez dvojbe nisu ni najmanje tresle, kad su držale i obraćale kolo nemirna krmila, koje može i jačega čovjeka od sebe baciti, kad se na nj gorostasni val oceana prilije. Ivo je imao na sebi jake hlače od nekakva engleskog platna, kakve obično naši mornari nose. Takve su hlače tvrde, kao da su od kože, a zovu ih od šale "vražja koža".

U ono vrijeme služili su vojnici mornarice punih osam godina bez prekida, no bilo je slučajeva, te bi gdje kojega vojnika pustili kući nakon tri godine službovanja, a kadšto i prije. Ivo je služio redovito samo tri godine. Ostalo vrijeme brojilo mu se u pričuvno stanje, ali je ipak dobio dozvolu da se ukrca na trgovački brod. Kako je bio čvrst mladić i na dobru

glasu, nije mu bilo teško naći brod na koji da se ukrca. Ivo je imao samo jednoga brata, mnogo mlađega od sebe.

U Jasnovu ima mnogo mornara, ali svi su se razrojili po svijetu. Njihova polja, njihove livade i oranice, njihovi grozdoviti vinogradi - to su oceani i druge vode. Gorak je kruh mornarski i nema čovjeka koji bi više bio izložen patnjama do mornara. Razmjerno su plaće slabe, kruh na brodu tvrd je i suh, voda nikad svježja, a grob uvijek otvoren pod mornarovim nogama. Malo ima obitelji koje nije more u crno zavilo.

Pa ipak sinovi mornara ljube to izdajničko more i sretni su i ponosni, i željno iščekuju čas, kad će se prvi put ukrcati i tako započeti svoj novi život, pun patnja i pregaranja. Ivo kao malen dječak zavolio je more, te se na malim lađicama, ribaricama i onima koji putuju od Jasnova do Rijeke naučio veslati i druge početne stvari. Kasnije se ukrcao na veće lađe, takozvane trabakule kojima je od morskih oblasti dopušteno jedriti samo Jadranskim morem. U petnaestoj godini kad je bio, došao je na "Zoru", veliki brod Mate Stanića, trgovca iz Jasnova.

Pod imenom "bark" razumijevaju se veliki brodovi sa tri jarbola, no ima brodova koji imaju tri jarbola, ali se drugačije zovu, jer su im drugačija jedra i jer je tih jedara na raznim brodovima različit broj. Najveći hrvatski brodovi uređeni su na način po kojem se brod zove "nav", a najveći dio ih je uređen tako da se zovu: bark, brik, škuner, nav i brigantin. Svaki dječak u Primorju, i iste žene raspoznavaju brodove iz velike daljine, koje li su vrste. Malone svi brodovi trgovačke austrijske mornarice hrvatsko su blago. Trst ima vrlo malo brodova. Hrvati, koji žive između Save i Drave, vrlo se malo za pomorstvo zanimaju te ne znaju kakve su naše obale i koju neprocjenjivu vrijednost i važnost imaju naši otoci.

Mali Ivo bio je neizmjerljivo radostan što se nalazio na velikom barku "Zori". On je dobro znao da neće obavljati poslove pravoga mornara, nego da će pometati i čistiti palubu i prati tanjure, pa se je ipak i toj svojoj sreći veselio. Svaki je početak težak, a najteži mornarov. Mlado mornarče ima nekoliko forinti mjesečne plaće, a obavljati mora sve najniže poslove. Kasnije mogu dobiti i do 30 forinti mjesečno, postignu li mjesto "mladića" ili "kormilara" na domaćim brodovima; na tuđim brodovima plaća je bolja, jer su naši mornari cijenjeni, jer je općenito poznato, da nad našega primorca nema vještijega ni strajnjeg pomorca.

Kad je Ivica stupio na "Zoru" i kad je vidio one visoke jarbole i silne križeve na koje se pričvršćuju velika i teška jedra, on je sav od radosti zadrhtao. On je udivljeno gledao one stotine konopa debljih i tanjih, od kojih ima svaki svoje ime, pa si je utvarao da će sva ta mnogobrojna imena za nekoliko dana naučiti i da će znati čemu služi svako pojedino uže. Ivo nije ni znao ni shvaćao da je jedan veliki brod za sebe mali svijet. On je bio veoma poslušan, uljudan i marljiv, pa su ga već prije negoli je "Zora" iz Rijeke odjedrila, hvatili i kapetan i mornari.

Nekoliko dana prije odlaska dozvolio mu kapetan da skoči do Jasnova, da se oprostí s rodbinom. Ivo je posjetio roditelje, dao si iznova ucijepiti boginje, ispovjedio se i pričestio, izljubio s majčicom i ocem, te otišao na Rijeku lađom trgovca Mate. On nije razumio svoga čuvstva, jer nije znao je li tužan ili veseo, ali u srcu osjećao je neki slatki mir i čisto zadovoljstvo. Na lađi, na kojoj je sada veslao, naučio je držati veslo u ruci. Kako je veslao licem okrenut prema Jasnovu, često bi suzne oči bacio na sive klisure svoga miloga zavičaja. Kad je prvi put u svijet otplovio, maloj Jelki bilo je devet godina. On ju je dobro poznavao, jer su stanovali u istom klancu, to jest u istoj uličici. Svaki put kad bi se vratio trabakulom kući iz Trsta ili iz Mletaka, svagda bi donio Jelki na dar kakav maleni šareni rupčić ili što drugo. Ivo ju je volio kao da mu je rođena sestra. Kad je njemu bilo osam

godina, a njoj dvije, kuma Tonka, Jelkina majka, dala bi mu je da je čuva, kad je morala kamo za poslom otići. Ivo se je s Jelkicom po klancu igrao, dok su ostali njegovi vršnjaci po morskoj obali skakali, ribe lovili, a možda i po tuđim vrtovima za voćem posizali. Prije svoga odlaska brodom "Zorom" Ivo je i Jelku nekoliko puta poljubio. Djevojčica je jecala za svojim prijateljem. Majka ju je tješila da se umiri, da će se Ivo vratiti i da će joj donijeti lijepi svileni rubac baš iz same Amerike. Jelka je kroz plač odgovarala majci da joj rupca ne treba, ali da se boji da se Ivo neće više vratiti, nego da će ostati u Americi, kao što je ostao njezin otac. I Tonka je bila potrebna utjehe. Njezin suprug Mirko bio pred više godina otplovio u Ameriku. Kasnije stigao je u Jasnovu glas da se je Mirko na svom povratku u zavičaj utopio.

Onoga dana kad je "Zora" iz Rijeke za Montevideo odjedrila, baš je duvao povoljan vjetar, svjež sjeveroistočnjak, što ga mornari burom nazivaju. Mali Ivica plovio je prvi put u daleki svijet. Kad su jedrili kroz "Vela Vrata", suznim očima promatrao je Ivo kršnu obalu Jasnova i sve one ropave grebene i izbočene stijene nad samim morem, s kojih je toliko puta šiknuo u more povraz od strune, s jednom ili više tankih udica. On je upirao svoje zjenice i u gradić što se nasadio na tvrdoj klisuri i ugledao bijelo pročelje kuće u kojoj se rodio. Na Jelkinu prozoru opazio je Ivo da leprši nešto bijelo. Djevojčica ga pozdravljala i mahala rupcem. Zatim se Ivo zagledao u zvonik i u crkvu. Zlatno sunce prelijevalo je svoj sjaj po svim onim dragim krovovima, a nešto nepoznato, neka slatka i sveta milina počela mu se slijevati u srce. Ivo se sjetio kako je u onoj crkvi na klisuri posluživao kod svete mise svoga dobrog starinu župnika koji ga je i krstio. Svlada ga čuvstvo pobožnosti te snimi kapu, prekriži se, klekne i vruće se pomoli Bogu da ga svuda od zla čuva. Mislio je i o svojoj ljubljenoj majci i pričinilo mu se, kao da je vidi gdje u maloj sobici uz prozor stoji i za njim krupne suze roni. Onaj prozor bio je doista otvoren, ali majke mu nije bilo na prozoru. Oh, ne, ne, nije njegova tužna majka mogla gledati ona bijela jedra koja tako naglo iščezavaju. Ivo kleči, suze mu se sustižu na lijepom licu i curkom padaju na njegove uzburkane prsi. Brod se valja i skače preko valova, masti ih i siječe, svi su konopi napeti, vjetar huji i zvižda, jedra su naduta, jarboli škriplju, pred brodom more silno pljuska i luži, srebrna pjena ljeska se na suncu u čarobnom rasprahu, a obale o koje se veliki i uspenjeni valovi praskom i šumom razbijaju, naglo iščezavaju.

Kapetan "Zore", čovjek ozbiljna lica i prosijede kose, šetao je čvrstim korakom i nehotice njihanjem tijela pratio kretanje i ljuljanje drage mu "Zore" koja mu je bila povjerena od bogata brodovlasnika. Kad je opazio zaplakanoga Ivicu, gdje kleči sklopljenih ruku i očima upija sliku svoga miloga zavičaja, sjetio se i on svoje prve mladosti, kad je prvi put kao siromašni dečko ostavio svoju milu Kostrenu. Sunce je već zapalo. Jasnovu sve više iščezava u večernjem mraku samo se još bijeli mala tačka na visokoj, od morske strane nepristupnoj hridi, a to je crkva sv. Marije. Čas po čas nastala noć, ne vidi se više ni visoka Učka, ni morski Osor. Nebo se osulo sjajnim zvijezdama, more je šumjelo, a "Zora" naglo jedrila u daleki svijet...

Ivo se one noći do sita naplakao i na palubi i u svom visećem krevetu. Snivao je o svojoj majčici, o svom ocu i kako se igra s Jelkicom. On je također snivao o strogom, ali i dobroćudnom licu svoga gospodina župnika koji mu je dao uoči polaska toliko mudrih i očinskih savjeta o dobrom vladanju, o poslušnosti i ostalim kršćanskim krepostima.

Nakon nekoliko mjeseci došlo u Jasnovu pismo iz Montevidea. Ivo ga je sam napisao svojim materinskim jezikom. Nije on badava išao četiri godine u pučku školu. On se dođuše nije razumio u astronomiju i u druge visoke, korisne i lijepe znanosti, ali je znao jasno čitati, lijepo pisati i dobro računati. To svoje znanje zahvaljivao je Ivo svom požrtvovnom župniku koji je u Jasnovu dobrovoljno vršio i službu učiteljsku, jer uređene ško-

le nije bilo, a dobri je župnik znao koja je blagodat jadnom mornaru, kad se iz tuđih strana svijeta, gdje ga nitko ne razumije, može svojom milom hrvatskom riječi javiti i porazgovoriti sa svojim dragima u zavičaju.

Vlada je, istinabog, više puta htjela u Jasnovo poslati učitelja, razumije se, Talijana, da odnarođuje našu hrvatsku djecu; no vrijedni se je župnik uvijek tome s uspjehom opro, jer je volio sam i besplatno djecu podučavati, nego da dođe u njegovu čisto hrvatsku župu kakav raznositelj tuđinske kulture i trovatelj svetih domovinskih osjećaja.

Nakon dvije godine bio se Ivica povratio kući. Jelka je od radosti skakala, ali kratkotrajna joj je bila radost, jer je njezin prijatelj već nakon dva mjeseca opet otputovao istim brodom, netom se na njem izvelo nekoliko popravaka. Sad je već bio "mladić" na brodu, a kapetan mu dao preko dvadeset forinti mjesečne plaće. Prve dvije godine bio je Ivica na brodu "mali".

Ivo je bio dobro odgojen. Roditelji bili su mu poznati kao pametni i mirni ljudi. On je rado razgledavao velike gradove, ali pokvareni gradski život nije na njega utjecao, jer je ostao štedljiv i nepokvaren. Ivo je opet dvije godine putovao, a kad se povratio kući, uzeli ga u vojnike. Majka mu je protočila dosta suza, naplakala se i najadikovala kao svaka Primorka, kad joj sina uzmu u vojnike. Jelki je bilo tada četrnaest godina. Jednoga dana, naslonjena laktom na koljena Iva, zagleda se sasvim bezazleno u njegovo lice, pa mu reče srdačno:

- Ivo, ti ćeš biti najbolji i najljepši vojnik u Puli.

Ovako je, ukratko, proveo svoju mladost naš mornar Ivo Marić. Mladost ostalih mornara, ako i nije u svemu baš jednaka, ali je u mnogom slična.

Kad je Ivo jednom kao vojnik došao kući na nekoliko dana, opazio je da je Jelka u posljednje dvije godine postala lijepa i malone dorašla djevojka. Sada ga nije više htjela poljubiti. Svaki put kada bi začula njegove korake, srce bi joj naglo zakucalo, a kad bi im se pogledi susreli, obadvoje bi porumenjelo.

Ivo se povratio u Pulu, no slika krasne Jelke neprestano mu je pred očima lebdjela. A Jelka?... Bog bi znao, otkada se ljubilo to dvoje mladih sretnika!

Kad se Ivo nakon tri godine povratio kući od vojništva, oćutio je da Jelku silno ljubi i da bez nje ne bi mogao živjeti. On je nehotice opazio da mu Jelka ljubav uzvraća i da ga ljubi i srcem i dušom. Ivo joj se nije nikada zaklinjao da je obožava i da će joj vjeran biti do crna groba. Ljubavna prisizanja nužna su posljedica otmjenoga gradskog svijeta koji vrlo rijetko ljubi srcem, ali zato riječima vrlo vješto opisuje uzvišena i sveta čuvstva svoga tobože izranjenoga i zatravljenoga srca, da nekoga osvjedoče o onom, čega u istinu u njihovu srcu nema i ne može toliko puta u životu biti.

Ivo se često sastajao s Jelkom i u kući i vani, kuda je išla za poslom. On je također pomagao njezinoj majci sad ovdje, sad ondje, prema potrebi. Više puta bi joj nasjekao drva za ogrjev i donio breme u njezinu kuhinju.

U Jasnovu su svi znali da se Ivo i Jelka ljube, i nitko se nije protivio da se njih dvoje uzme, osim obitelji Poherove. Ta obitelj došla je u Jasnovo, nitko nije pravo znao otkuda. Stara Rezi Poherovica imala je dvije kćeri i supruga Frica. Mladoj Mimi bilo oko dvanaest godina, a Lujzi kojih dvadeset. Jesu, nisu li bile kćeri Fricove, nitko nije znao, ni želio znati. Lujza nije bila ružna, no zlobna, ohola i pokvarena do skrajnosti. Ona je lakoumno ljubakala s nekim stražarom financije, a posljedice bile su dijete koje je na veliku radost Lujze već u povojima izdahnulo svoju dušicu. Kasnije se Lujza zagledala u krasnoga Iva Marića koji nije za nju ni najmanje mario. Stara Poherovica imala je upravo zmijski jezik,

pa nikakvo čudo, što je o Jelki izmišljala svakojake strahote, o onoj dobroj i plemenitoj Jelki, o koju se ne bi ni najopakiji jezik mogao zadjeti, koliko je crna pod noktom.

Gotovo u svakom primorskom selu i gradiću ima po jedna ili više takvih doklaćenih obitelji koje siju razdor i traže svađu među nevinim i nepokvarenim pukom. Te su obitelji neka vrsta gladne seoske aristokracije koja uistinu od milosti dobroćudnih ljudi živi. Takve se obitelji ponose što nisu odjevene po domaću, na narodnu, nego natežu zamazane gradske prnje, i što čavrljaju vrlo, zlo talijanski i time pokazuju svoju otmjenost. Koje li sreće za narod, da nema uopće tih nosilaca i predstavnika tuđe civilizacije!

Jednoga dana poslije večere sjedio je za stolom stari Juraj Marić sa svojom ženom Ivanom i sa sinovima Ivom i Franom. Ivo i otac pušili su iz malih talijanskih lulica i o kojemu razgovarali. Majka Ivana do njih okretala preslicu, a mali Frane složio ruke na stol i tvrdo zaspao. Bio je umoran, jer je cijelo poslije podne lovio ribe, te nalovio dosta za večeru maloj Marićevoj obitelji.

Juraj Marić bio je za vrijeme svojih mlađih dana mornar, ali kasnije je zamijenio veslo motikom. Imao je dosta zemlje, ali slabe godine silile su mu starijega sina da se ukrca za mornara i da zaslužuje ne bi li za dvije godine prištedio trideset do četrdeset šterlinga da uzmogne jednom namiriti svoga dobrog kuma Matu Stanića koji ih je za nerodice pomagao.

Stari Marić napio se iz velika vrča crna dobra vina, te pružio vrč Ivi, pa otro usne hrptom ruke, poravnao sijede brkove, izbacio dva-tri dima i upitao sina Ivu:

- Ivo moj, ti mi, dakle, odlaziš sutra na Rijeku?

- Jest, oče. Piše mi kapetan, kako sam ti već rekao, da odmah dođem, jer da brod pripravan čeka - odvrati Ivo.

- E, pa dobro, sinko, kad Bog tako hoće. Što ćeš u mladosti prištedjeti, bit će ti za starost. Znadeš i sam da sam i ja preko dvadeset godina mlatio more. Možda se još sjećaš, koliko smo zemlje imali, kad je moj pokojni otac, a tvoj djed, umro. Eto, štedio sam i nakupovao dosta pašnjaka i oranica, ali, dragi sinko, pohodile nas zle godine, a trpjeti valja do volje božje - govorio je Juraj Marić.

- Dobri Bog ogledat će se na nas sirote - uzdahne duboko majka Ivana.

- A koliko vremena misliš da se nećeš povratiti kući? - upita otac sina.

- Kad sam bio tu nedavno na Rijeci, načinio sam ugovor s kapetanom na dvije godine. No čini mi se da sam ti to već kazao.

- Znam, da si mi rekao, ali bih želio da nas ne zaboraviš i da preko toga vremena vani ne ostaneš - reče otac zabrinuto.

- Nemoj tako, dragi oče! Kako da vas zaboravim! Za dvije godine, ako Bog da sreće i zdravlja, eto me opet ovdje kod vas.

- Dobro, dobro! - zaklima otac glavom, pa nastavi: - Kad se vratiš, bit će ti dvadeset i pet godina. Lijepo li dobi! Sjećaš li se, Ivano - okrene se Marić svojoj ženi - sjećaš li se, kad je meni bilo dvadeset i pet godina, kad sam ti krao bosiljak s prozora?

- Juro, Juro, godine brzo i prebrzo prolaze - uzdahne Ivana.

- Jest, draga moja, brzo prolaze, brzo! Dosta si se namučila i naradila, otkad si sa mnom, a vrijeme bi već bilo, da se malko odmoriš - reče stari Marić svojoj ženi Ivani, pa se okrene sinu i odmah nastavi: - Ivo, kako vidiš, u kući je dosta posla, a majka ti ne može da sve sama obavi. Sinko, neću te siliti, ali mislim, da bi već vrijeme bilo, da se malko ogleđaš...

- O, što se toga tiče - upane Ivana u riječ svome suprugu - srce našega Ivica nije se moglo namjeriti na bolju i na pametniju djevojku.

- Ma jest, kum Mato mi je govorio o toj stvari, a ja, da pravo rečem, ja ne bih poznao bolje i pametnije djevojke od Tonkine Jelke - potvrdi glavom Juraj Marić.

- Vjeruj mi, oče, i ti, majko draga, da ja u životu druge osim Jelke ljubiti ne bih mogao. Jelka i nikad nijedna druga, nego Jelka! - izusti Ivo zanosno, udariv rukom o prsa.

- E, pa dobro, dragi Ivo! - nasmiješi se otac. - Mene veseli tvoj izbor. Jelka je jedinica u udove majke, ima i svoga imetka, pa će ti i to dobro doći. A jesi li već govorio s njezinom majkom? - upita Juraj svoga sina.

- Nisam još, ali svakako trebalo bi da joj štogod kažem prije moga polaska - pogleda Ivo oca i prođe rukom preko čela.

- Kako sam već više puta rekla, isto opetujem i danas, da mi je Jelka mila, kao da sam ju pod srcem nosila. Ivo, sinko moj, baš ćete biti lijep par. Protiv Jelke nitko ni da bi riječi krivo izustio, a cijelo Jasnovu veli, da ste kao rođeni jedno za drugo. Jedino stara Poherovica uzela je Jelku nešto na zub, pa je ogovara i ocrnjuje, a bolje bi učinila, da pazi na svoju kuću, jer u Jasnovu ima još stražara financije - naljuti se Ivana i oštro pogleda prema prozoru.

- Tko bi na sve pazio! - omahne rukom Ivo. - Neka se jezičine bruse koliko ih volja! Svaki znade, tko je Jelka, a znade se i tko su Poherovi - govorio je Ivo klimajući glavom i njišući se na stolici.

- Jesi li uredio sve svoje stvari - zabrinuto upita majka. - Sve sam ti oprala, uredila i pokrčila i na tvoj krevet složila. Ti poredaj stvari u škrinju, jer će lađa kuma Mata sigurno zarana otići.

- Nije takva preša, majko. Idem još do Jelke, da se oprostim s njezinom majkom. Bit će već deset sati, no one do kasna na ognjištu predu - reče Ivo, pa ustane.

Juraj Marić bio čovjek vrlo poštovan u Jasnovu. Na svojem polju radio je kao mrav, a bio je štedljiv, pošten i miran. Prevalio je već i šezdesetu godinu. Njegova žena Ivana bila je uvijek zabavljena ili u kući ili u vrtu i nije nikad imala suvišna vremena da po klanu s kumama čavrlja i da uzdiše, kako joj ne dotječe vremena da sve poslove obavi. Ivana bila je zdrava i umna ženska glava, kojih desetak godina mlađa od svoga muža.

Okolo desete ure uđe Ivo u kuhinju udove Tonke. Ona je prela na ognjištu i sjedila nasuprot svojoj jedinici Jelki.

- Dobar večer! Što mi radite? - pozdravi i živahno upita Ivo.

- Dobar večer! - dahnu Jelka i malko pocrvenje, a majka nadoveže:

- Kako vidiš, predemo. Sjedni, Ivo, sjedni! - ponudi mu Tonka.

Ivo sjede i prebaci desnu nogu preko lijevoga koljena. Jelka je slutila nešto novo, srce joj je silnije kucalo, lice joj se jače žarilo.

Nakon kratke stanke progovori Ivo:

- Čujte, draga Tonko, ako Bog dade, naći ću vas veseliju, kad se vratim s puta.

- Dao ti Bog, sinko, sreću i zdravlje, neka te svuda prati božji blagoslov! - zaželi mu Tonka i otare suze što su joj ovlažile trepavice.

Opet svi umuknu. U maloj čistoj kuhinjici čulo se naglo zvrndanje vretena i zujanje muha koje su oblijetale nad ognjištem obješenu uljenu svjetiljku. Jelki kao da je srce za čas zaustavilo svoje kucanje, ona, rekao bih, nije ni disala.

Ivo je htio nešto kazati, ali mu je zapela riječ u grlu. Napokon se usili i izusti:

- Čujte me, draga Tonko, ja sam i vaše mlijeko sisao, kad mi je majka bolovala; vjerujte mi, da sam ja već više puta...

Udova Tonka zagledala se u svoje vreteno, i kad je zamijetila da je Ivo umuknuo, progovori:

- Jest, Ivo, jest, došla sam te! Imala sam tada maloga Juricu, tvoga vršnjaka, no on se je kao anđeo u raj preselio - uzdahne Tonka.

Jelka je šutjela, samo srce živo joj je zakucalo, misliš, probit će grudi.

Ivo se opet usili:

- Kako znate, draga kumo, ta vi ste joj majka... mogli ste opaziti... jest, mogli ste...

- Govori, sinko, govori! Znam, što mi želiš reći, znam, da imaš moju Jelku već odavna...

- Majko! - kroz uzdah izlanu Jelka, a vreteno joj se izmakne iz ruku.

- Jest, tako je, draga Tonko. Ja bez Jelke ne bih mogao... - zapne Ivo, a glas mu je drhtao.

- Djeco moja, kad je tako dobri Bog htio, neka se vrši njegova sveta volja. Vidim, da ste omiljeli jedno drugomu, a nije ni čudo - reče kroz suze Jelkina majka.

- Dušo, Jelko, zašto si ti tako umuknula? - upita Ivo Jelku, a oči mu zaigraju od radosti.

- Što da ti kažem? - uzvine Jelka oči na Ivu i mili smiješak zatitra joj na usnicama.

- Što da mi kažeš? - pristupi Ivo k Jelki i primi je za ruku. - Reci mi ovdje pred svojom majkom, reci mi, da me ljubiš, da ćeš biti moja, da, moja ili ničija! - molio je Ivo Jelku.

- Ti to već sve znadeš, slatki Ivo! - izusti Jelka stidljivo i obori trepavice na kojima su zadrhtale suze kao dva bisera.

Ivo se rastapao od miline i radosti i onako blažen gledao divno Jelkino lice koje se polagano spustilo na njegovo muževno rame.

- Čemu te suze? - upita Ivo slatko i tronuto.

- Oh, ne, ne, ja ne plačem, ne, Ivo, sretna sam, da, sretna! - umiljato odgovori Jelka i htjede da posuši suze koje su od same sreće navirale.

- Amo, dušo, gore tu glavicu, da vidim tvoje lijepo lice i da se nagledam tvojih crnih očiju! - srdačno i toplo govorio je Ivo.

Jelka podigne lagano glavu s njegova ramena, blaženi im se pogledi sastanu i nasmjehnu se jedno drugom, kao još nikada u životu. Ivo joj savio ruke oko vrata, privinuo je na svoje prsi, poljubio je u punane i tople usne, a njezina krasna glavica spustila se na njegove prsi i slušala kucanje njegova najslađim osjećajima uznemirenoga srca...

Jelkina majka Tonka sjetila se svoga pokojnoga supruga, teška tuga oblegla joj dušu, pogleda Ivu i svoju jedinicu, pomisli, kako će Ivo sutra na daleki put, pa uzvine svoje oči pobožno put neba, sklopi ruke na molitvu i reče tronuto drhtavim glasom:

- Božji blagoslov neka siđe s neba nad vas...

Dva sata kasnije, naslonjen o deblo granate smokve, stajao je zamišljeno visok čovjek u sjeni mjesečine, pod prozorom Jelkine sobice. Prozor se otvorio, a mjesečina se prelije po krasnom Jelkinom licu. Onako obasjana stajala je Jelka mirno kraj prozora i promatrala sjajnu noć. Najednom nešto se makne u vrtu i zašušta. Djevojka se trznu i upita:

- Tko je božji?

- Jelkice, imaš li na prozoru kitu bosiljka? - umoli je poznat glas.

- Ti si, Ivo! Sad si me baš prestrašio! - usitni Jelka, otkine kiticu zelena bosiljka i spusti mu je u ruke.

- Hvala ti, dušo draga! Ovu kiticu nosit ću uvijek sa sobom. Zbogom, Jelko, zbogom, dobro moje! Laku noć, dušice! - pozdravi presretan Ivo.

- Laku noć, dragi Ivo! - zvonko odvrati djevojka i nestane je s prozora.

Bila je krasna rujanska noć. Zelena kita bosiljka, koju je Ivo ogledavao i cjelivao, milo se i sjetno sjajila na mjesecini. Ivo se spustio na jednu stijenu što se visoko uspela nad tihim i usnulim morem, sisao je miris iz Jelkina bosiljka i slijedio svojim plamsajućim očima sjajne zrake mjeseca koje su probijale stidljivo u Jelkinu sobicu. Ivo gledao u onaj prozorčić, u sobici opazio, kako se miče slaba sjena, on je tu sjenu slijedio i cjelivao kitu bosiljka.

Kako je ugodan miris toga priprostoga cvijeta! Nema primorske kuće bez bosiljka, a djevojke ga nedjeljom i blagdanom nose u ruci, u kosi i na grudima. Ivo ogledava zelenu kitu i misli: Kad budem negdje nasred oceana, ova kita neće više biti zelena, ali busen od kojega je ova kita otkinuta, zelenit će se na prozoru moje Jelke i mirisati na njezinim grudima...

Čarobna je bila noć. Svuda vladao blagi mir, a u srcu sretnoga Ive rastalale se sve slasti koje smrtnik oćutjeti može kad misli u zanosu na mili i ljubljenu stvar koju mu je jedina luka sreće u ovom životu suzâ, krvi i ropstva, žarka iskra koja upaljuje nove luči života njegova, cvjetna oaza na kojoj mu se rascvjetao najmiliji, najljepši i najslađi cvijet: Jelkina ljubav...

III

Zora još nije zarudjela, a pred pivnicama Mate Stanića već je vesela žurba i vrevâ. Tu se otače vino u plosnate sudove, takozvane "butače" od kojih svaki sud drži oko pedeset litara. Mlade i rumene seljakinje vrte se i prigrublju oko butača, oprćuju ih na leđa u plašćenice, pa tad veselo skaću i preskakuju od kamena do kamena, te se natjeću koja će prije stignuti k moru i otpriti svoju butaču, da se što prije, hitra i lagana kao divokoza, vrati po drugu. Plašćenica je šest i više metara dugi i nekoliko centimetara široki vuneni pas, vrlo jak, koji žene u sredini metnu pod vrat, a trakove prebace preko ramena i u isti čas preko bremena koje opašu, zatim povuku trakove ispod pazuha i provuku ih u plašćenicu pod vratom, sve skupa čvrsto zategnu, da se breme ne bi ispuzlo, i tad trakove zavežu. Plašćenica važna je stvar u životu svake Primorke, to je ponos djevojački, zato i malene djevojčice već u šestoj, sedmoj godini kušaju, kako da se oprte, i pune su hvale, ako im uspije, te sretno donesu kući nekoliko grančica suvaraka.

Djevojke, što nose vino trgovca Stanića, na jagmu prestizavaju jedna drugu da tako zasluže što više "šestic" (komad od dvadeset filira), da uzmognu lakše kupiti blagdanske haljine, također kave i šećera starici majci. Trgovac Mato sokoli i bodri svojim veselim i toplim glasom okretne djevojke koje mu razumiju i mig oka. Mato je čovjek da mu na daleko nema para; veseo je i radin, a što je najglavnije, poštena je i plemenita srca. Neumornim radom svoga oca, a još više svojom marljivošću stekao je lijep imetak, uz to je podigao i blagostanje cijele jasnovačke župe. Narod ga blagosivlje, jer znade, da bi im svima bez Mate sjedjela nevolja za vratom.

Kad nerodica gladom pritisne, eto Mati posla i brige na pretek. Siromašan ga narod zao-kupi, a Mato mora da za sve skrbi. No kad Bog trude blagoslovi, narod se oduži svome dobročinitelju dobrim vinom i izvrsnim uljem. U takvim prigodama Mato bi se mogao silno okoristiti, no to mu ne da pošteno srce. U svakom gotovo istarskom gradiću nalazi

se barem po jedan imućniji trgovac, no na žalost većina ih narod guli i dere bez ikakva milosrđa. Ti ljudi većim dijelom dotepili su se u Istru bez košulje, a sada hoće da tu gospodare i da gaze narodu sve što mu je najsvetije i najmilije. Mato je domaći sin, poznate su mu sve okolnosti, svi jadi i nevolje naroda iz kojega je nikao i koji cijelom dušom ljubi. Mato Stanić pravi je trgovac, pravi i poštenu posrednik između Jasnova i ostaloga svijeta. Sve prolazi kroz njegove radine ruke. Staniću je bilo oko šezdeset godina. Lijepo se je ravno držao, vidjelo se da je zdrave i jake korjenike. Izraz njegova oštromna lica bio neizmjerljivo dobroćudan. Nosio se na gospodski; ali vrlo čedno. Mato je najuglednija osoba u Jasnovu, a župnik, njegov prijatelj, bio je jednako štovan i ljubljen od svoga stada. Mato je bio u Jasnovu car, a župnik papa. Malo je bilo seljaka kojima nije Mato kumovao ili kod vjenčanja ili kod krštenja. I Jelku je Mato na krstu držao, on je bio i njezin skrbnik, otkad je došla vijest da joj se otac utopio. Trgovac Stanić nije imao neprijatelja, osim Poherovih, no on se tješio onom narodnom: Mjesec ne haje itd. Ipak su se Poherovi svaki čas k njemu zalijetali, jer su uvijek nešto trebali, ali zato nisu prestali protiv njega rovariti što im je, uostalom, bilo bez uspjeha. Župnik je uvijek i svuda i u svemu bio na ruku Staniću, a Stanić njemu. Bili su iskreni prijatelji. Mato je bio udovac već više godina i dvoje djece mu je umrlo.

- Hajde, hajde, grlice moje, samo veselo! Mlade ste, sretna vam majka, hajde žurite se, da sve vino bude na lađi prije izlaza sunca - sokolio je Mato djevojke.

- Ne bojte se, kume Mato! Ta eto ima nas kô pljeve. Još ćemo svaka dva puta skočiti do mora, a lađa bit će vam krcata vina - živahno reče mlada djevojka i zategne čvrsto plašćenicu.

- A što si ti, Jelko, danas tako blijeda i mučaljiva? - upita trgovac uistinu neveselu Jelku koja se je čitavo vrijeme nešto po strani držala.

- Kume dragi, to vam se možda samo tako čini! - odvrati Jelka i laka rumen preli joj se licem.

- Nije tako, ne vjerujte, gospodine Mato! Zar ne znate, tko danas vašom lađom odlazi? - uplete se nestašno neka vragoljanka.

- A, sad razumijem! - otegne Mato i stavi kažiprst na čelo. - O, naša Jelkica je pametna, a nema razloga da se žalosti. Ivo joj, istina, odlazi, ali će se i vratiti. He, he, istom onda bit ćemo veseli! Da, da, onda kad mu budu sterlingi u džepu zvonili! Jelko, - nasmiješi se Mato - hoćeš li me zvati za vjenčanoga kuma? Za tvoj pir otčepit ću bačvu najboljega vina - živahno reče trgovac i pogladi svoju punu sijedu bradu.

- Lako se vama šaliti! - reče umiljato Jelka i zakluma glavom.

- Bog te vidio, dijete, a tko ti veli, da se ja šalim? Nećeš, dakle, da ti budem kum?

- Ako bude vaša volja - sramežljivo pogleda Jelka Matu Stanića i odmah okrene glavu, da ne vide ostale djevojke, kako je zacrvenjela.

*

Sat zatim vraćala se Jelka od mora vijugastom, uskom i strmom stazicom noseći breme šećera za dućan trgovca Mata Stanića. Prvi traci sunca veselo su sinuli. Sirotici bilo vruće pod teškim bremenom, pa se naslonila na oniski zid koji se proteže uza stazu. Jelka nije običavala počivati, kad je nosila breme s lađe u grad, ali danas je zaostala na pola puta, jer se nekomu nadala. Jelka odriješi plašćenicu pod vratom da se lakše odmori.

Krasan se pomaljao dan, vidi se, bit će opet omare. Na nebu nema ni oblačića, ali zrak nije bistar, već titra kao tanahna maglica. Nad probuđenom Rijekom lijeno se dižu i razvlače gusti sivi oblaci dima koji ravno suklja uvis iz visokih dimnjaka različitih tvornica. More se na istoku zažarilo, a u sunčanoj žari opaža se parobrod koji valjda iz Dalmacije dolazi. U "Velim Vratima" vide se dva jadra trabakula, jedra im mrtvo vise, a pred njima u malim lađicama veslaju lijeno mornari, vezani konopom za trabakule, da ih tako pomalo napred vuku. Sasvim su blizu creske obale, a zna se da su malone uvijek na istom mjestu, jer se vidi da ne uzmiče obala koju kao da im jedra glade. Mornari, hoćeš nećeš, moraju veslati, jer ako ne napreduju, to barem lađu protiv struje brane, koja bi ih prema jugu zavukla, a njima je cilj Rijeka. Kos stjenjak pjeva negdje pod stijenama sv. Marije, pjesma mu zvonko dragom odjekuje.

Jelka je promatrala sad brodove i more, a tad opet pogledavala na vrh klisure, gdje je izbijala uzana i strma stazica kojom se je ona morala uspeti. Nije dugo čekala. Na vrleti pomoli se visok mladić u kaputu preko ramena prebačenu. Obasjan žarkim tracicima sunca, koje se je nad otok Krk kao velika, krvava i goruća lopta izvalilo, popostane mladić i pogleda niza strmu stazu. Od ružičasta neba slikovito mu se odbija stas, pa se čini na onoj najvišoj stijeni da je mnogo veći nego što je uistinu. Mladić opazi djevojku gdje po čiva i brzo se spusti, skaćući s kamena na kamen, prema moru.

- Dobro jutro, Jelkice draga! - pozdravi je Ivo.

- Dobro ti bilo, Ivo! - odzdravi djevojka i sjetno se nasmiješi.

- Je li već lađa krcata?

- Krcata, krcata. Mornari te čekaju - izlane djevojka, a lijepe oči zamagle joj se suzama.

- Opet ti velim, draga dušo, da ne gledam rado suza - prozbori mladić drščućim glasom.

Jelka pokrije oči rukama, stane jecati i napokon provali u plač.

- Jelko, dušo, nemoj! - ukori je nježno mladić.

- Ivo - podigne Jelka plačne oči - Ivo moj, nemoj me zaboraviti! Ivo, ti znaš koliko te... - proiznese Jelka jedva čujno.

- Jelko, što to govoriš? Tako mi svetoga Boga, te tvoje riječi bole me i ljute. Ja da tebe zaboravim! Ja! A jesam li ikad u životu na koju drugu mislio? Jelko, otkad si se rodila, ljubim te. Ah, ne, ne, dušo moja, ne mogu ti reći, ne mogu, što sad ćutim u svom srcu. Jelko, ne mogu... uzdahne bolno mladić.

- Ivo, Ivo! - izlane Jelka i tužno joj klone glava.

Mladić se okrene i zagleda u more suznih očiju, neizmjerne tronut. Ljuta, do sada nepoznata bol zavija mukama njihova zaljubljena srca.

Divna je Jelka, krasan je Ivo. Sve je divno i krasno: i plavetno i rumeno nebo, i tiho more i strme klisure, i zvonki romon samotna kosa, i žarko i krvavo sunce, ali sve to nema danas čara za Ivu i Jelku, jer im čas rastanka cijepa srce i razdire dušu.

Nakon nekoliko časova pogleda Ivo u svoju milu i nesretnu Jelku. Iz njegovih očiju odsijevala je najčistija i najsvetija ljubav. Štjeli su, napokon iz dna srca otkinu se Ivi:

- Zbogom, Jelko! Budi mi sretna i zdrava! Mlad sam i jak, a Bog će me braniti, da me more ne proguta. Zbogom, dušo! Gdje god budem mislit ću na te, gdje god budem cjelivat ću tvoj bosiljak. Jelko, mila Jelko, ne plači! Otari suze, ne muči te tvoje drage oči, nemoj, zlato, rastužiti svoje dobre majke. Jelkice, zbogom!

- Zbogom, Ivo! Piši uvijek, kad budeš mogao - usrdno je molila djevojka.

- Hoću, dušo moja, hoću, a sad daj mi ruku - drhtavo umoli Ivo.

Oni se pogledaju bolno i milo. Ivo nježno zagrlji Jelku i poljubi je u vlažno od suza lice, u čelo i u tople i drhtave usne. Još je milo pogleda, dug odisaj izleti mu iz jakih prsiju i naglo poleti prema moru...

Malo zatim gledala je Jelka kako se mornari na Matovoj lađi laćaju teških vesala, vidjela je kako se lađa približava bližnjemu rtu i kako se polagano za nj sakriva. Eno već iščezava na pol razvijeno jedro, lađe više nema, još se vidi samo uspjenjeni put kojim je prošla, no i taj se izjednačuje s tišinom mora. Jelka se nasloni na breme i srdačno zaplače...

Udovica Tonka tješila je što je najbolje znala svoju jedinicu. Ali tko da utješi teško uciviljeno srce? - Vrijeme! Tonka je bila pametna i radina žena. Na dnu škrinje imala je još nekoliko žutih šterlinga, zamotanih u čistoj krpi, a sve skupa spremljeno u dugoj zimskoj čarapi. Njezin pokojni suprug Mirko Ljubović otišao je pred kojih dvanaest godina u Ameriku. Svaka dva mjeseca dobila je Tonka list iz Valparaisa, gdje je muž živio i trgovao. Naši mornari često se tako za nekoliko godina nastane u kojem velikom gradu, u nadi da će trgovinom više steći. Gdjekoji se i obogati. Neki Jasnovčani, koji su Mirka vidjeli, pripovijedali su da je veoma bogat i da će se doskora kući vratiti. Pripovijedali su i to da je već sto puta odlučio bio da krene iz Amerike, ali povoljni poslovi svaki put osujete njegove namjere. Tonka i trgovac Mato Stanić znali su za sve to, pa su u svim listovima molili Mirka da se kući vrati. Želja za velikim bogatstvom bijaše, dakle, razlog te Jelka nije mogla zagrliti oca svoga. Mirko je, međutim, svake godine slao do tri stotine forinti, kadšto i više na trgovca Matu, s molbom da svime potrebnim opskrbi njegovu malu obitelj, a preostane li štogod, neka uloži u štedionicu u Trstu, i to na ime Jelkino.

Sedam mjeseci prije negoli je Ivo isprosio Jelku, došlo je iz Amerike pismo od Mirka, gdje javlja da će za nekoliko dana iz Valparaisa krenuti u Evropu. Tonka i njezina kćerka neizmjerne se radovahu toj vijesti. Nakon dugih dvanaest godina nadale su se da će napokon zagrliti jedna muža, druga oca. Ali eto crne nesreće! Tri mjeseca za onim Mirkovim listom javljeno bi u općini Jasnovu, da se je Mirko Ljubović na obalama engleskim utopio, pošto se je brod, na kojem se nalazio, za neke tamne i olujne noći razbio. U istoj objavi pozivala se obitelj pokojnoga Mirka da dođe po robu i po tri stotine forinti, a to je sve što se spasilo na brodu, koji je poslije oluje neki parobrod našao.

Ta kobna vijest skršila je i uništila dvije nesretne žene. Plača nisu mogle utišati, suze nisu prestale teći. Starina župnik i trgovac Mato zalazili su svaki dan u tužni stan udove Tonke koju je tako nenadano zadesio toliki nemili udes. Ivana, majka lijepoga mornara Ivice, i neke druge dobre žene dolazile su tješiti nesretnu Tonku. One su skupa s njom jadikovale, sjećajući se svojih rođaka koje je također progutalo to nezasitno more.

Udova Tonka platila je nekoliko sv. misa za mir duše miloga pokojnika. Nijedno oko nije u crkvi ostalo suho, kad je vidjelo slomljeno, u crno zavite jecajuće žene. U Jasnovu služi se sv. misa u hrvatskom jeziku, pa kad je Jelka čula, kako župnik u molitvi spominje njezinog oca, glasno je zaplakala. Svi prisutni, dapače i oni stari sijedi morski sokoli, otirali su suze svojim tvrdim, nažuljenim rukama, sjećajući se poštenoga čovjeka kojemu je nemila sudbina uskratila da otpočiva u blagoslovljenoj zemlji domaćega groblja. U pjevanoj crnoj misi zazivlje župnik u litanijama za pokojne svece, a pobožni puk odgovara pjevajući: "Moli za njega!" ili: "Moli za nju!" Taj dan odgovarao je narod svesrdno, iz dubine svoje duše.

Nakon malo vremena došla je lađom roba miloga pokojnika. Majka i kći opet su prolile potok suza kraj one puste mornarske škrinje, pregledavajući odijela dragoga oca i nezaboravnoga muža. Nesretne žene su mislile da neće preživjeti svu tugu i bol, no ljudsko srce znade odoljeti, rane zarastu, mnoge se posve izliječe, tek ostaju na njih uspomene.

Prerijetki su ljudi kojima srce ne zakrvari kad vide kako im umire mila i ljubljena majka, i kad je blijedu i ledenu zapanjeno gledaju na odru, opkoljenu gorućim svijećama. Mnogi su uvjereni u onim pregorkim časovima da će svisnuti, da im srce mora puknuti od pre-goleme tuge; ima i takvih koji u neizmjerneoj zdvojnosti misle na samoubojstvo, pa ipak u toku vremena tko prije, tko kasnije postanu opet onakvi, kakvi su prije bili. Oni su se utješili i umirili, obavljaju opet svoje poslove, polaze dapače u vesela društva, kazališta, plesove, smiju se radosno, veselo i bezbrižno. Jesu li možda takvi ljudi zato nepošteni? Je li njima srce bez čuvstva? - O, ni najmanje! Božja Providnost sve je to tako uredila, ona hoće da tako bude, a ne drugačije. Ta kamo bi svijet, kad bi naše srce osjećalo svaku bol u onolikoj mjeri, kao u prvom trenu, kad nas je snašla nesreća?

Presretan mladenac kleči pred oltarom, do njega krasna djeвица. Istom kad se upoznao jedno s drugim, razgorjelo se u njihovim srcima čuvstvo ljubavi. U svečanom času, kad se njihova ljubav blagoslivlje, osvjedočeni su blaženi mladenci, da bi se oni sigurno od boli mrtvi srušili, kad bi jedno drugome naglo umrlo. Istina, u onaj čas ne misle o tom, ali da ih tko upita, sto puta bi prisegli da je tako. Međutim, događa se da vidimo mladu i dražesnu udovu kojoj se potpuna sreća zrcali na licu, gdje pred istim oltarom kleči uz drugoga sretnika i pred Bogom ispovijeda da će ga uvijek ljubiti. Sjeća li se u onom času ona dražesna udova ili udovac da je već pred onim istim oltarom nekom drugom ovako prisizala i govorila?

Bit će dvije godine otkako sam s jednim dobrim prijateljem bio na centralnom groblju u Zagrebu. Bilo je krasno predvečerje. Promatrao sam grob velikoga Pjesnika, divio sam se dlijetu našega Rendića, kad eto sprovoda. Prijatelj i ja približismo se grobu. Pokraj otvora mračnoga groba bješe položen sjajan lijes. Mladu i prekrasnu suprugu pokojnika, koji je ležao u onom lijesu, držale su dvije gospođe da se ne sruši na zemlju, dok je svećenik molio. Cijelo tijelo mlade udove, njezin glas, usne, čitavo biće od ljute je boli drhtalo. Suze su joj se točile niz lice, vidjelo se da neizmjerne trpi, da se muči, da joj srce puca od boli. Velika me obuzela sućut, te osjetih i sam vlagu na očima. Kad su joj supruga u grob spustili, duboko je uzdahnula i zdvojno izustila pokojnikovo ime. Onesviješćenu je napokon maknuše od groba.

Godinu dana kasnije bio sam na sjajnom plesu u Glazbenom zavodu. Tu sam se upoznao s dražesnom, veselom i razgovorljivom mladom gospođom. Bijela i punana njezina ramena raskošno su se caklila na jakoj svjetlosti plina. Mnogo sam s njom plesao i ugodno se zabavljao. Njezino lice činilo mi se nešto poznato, no nikako se nisam mogao sjetiti gdje i kada sam je vidio. Kasnije sam je pokazao prijatelju, htio sam mu kazati da mi je od nekud njezino lice u pameti, no on se nasmiješi i šapne: "Na groblju lani, kad su joj muža pokopali."

Prijatelj je pogodio. Ja sam se i dalje zabavljao s dražesnom udovom, sada je već bila žena nekoga starijeg činovnika, koji je iz kuta promatrao svoju mladu drugaricu, koja je najradije valsirala s gospodom časnicima.

Poslije plesa, kad sam usnuo, sanjao sam da gledam dražesnu udovu, kako plače kraj otvorena groba za svojim starim suprugom.

Poezija! - Gorke li riječi! Nije li upravo ta "stalna mijena" naših čuvstava prava i zdrava poezija?...

*

Kad je udovi Tonki došla crna vijest o smrti njezina supruga, Ivo Marić još je bio u Puli gdje je saznao za teški udarac koji je bio snašao njegovu siroticu Jelku i jadnu joj majku. Istom nakon četiri mjeseca došao je kući. U Jasnovu nije ostao dugo vremena, jer se je, da štogod zasluži, kako znamo, ukrcao na Rijeci. Tonka i njezina jedinica još se uvijek nisu utješile, ali su se uzdavale u pomoć Božju i živjele kako su znale i mogle.

Udova Tonka još nije prevalila pedesetu godinu. Stariji ljudi u Jasnovu pripovijedali su da je bila prva ljepotica na daleko i široko. Između majke i kćeri na prvi pogled opazala se velika sličnost. Tonkina crna kosa tu i tamo srebrnila se već više godina, a na licu i čelu nakupilo se dosta nabora. Ni njezine tamne oči nisu više sijevale onim čarobnim plamenom, onom milom sjetom, koja se točila iz Jelkinih očiju. Udova se često zagledala u svoju kćerku, tada bi joj lagano s lica iščezavao biljeg tuge, oči bi joj postajale svjetlije, a posmjeh pun milja i materinje ljubavi ganuo bi njene blijede usne. Uvijek je učila svoju Jelku, uvijek joj davala mudre savjete. Osobito je pazila na čistoću, ta svima je bilo poznato da je njezina kućica u cijelom Jasnovu najurednija i najčistija. Milota je bila stupiti u njezine čedne dvije sobice i u čistu joj kuhinju. Zidovi su lijepo okrečeni i bijeli kao glogov cvijet, a pod je uvijek pomno pometen i opran. Slike Matere Božje, sv. Mirka, sv. Antuna i sv. Mikule obješene su nad uzglavljem kreveta, nad njima visi crno propelo. Slikama po strani visi blagoslovljena voda, a do nje nekoliko grančica uvenule i blagoslovljene masline koju ljudi zapale, kad silno bljeska i grmi, da nas tako Bog očuva od svakoga zla. Visoki kreveti pokriveni su ljubičastom pamučnom tkaninom koja seže do tla. Na zidu, nad ormarom, pričvršćena je okrugla američka ura koju Jelka svaki dan navije. Udovi Tonki ne sviđa se ta ura, jer tako naglo sate odbija, da ih ona ne može pravo slijediti i brojiti. S jedne i druge strane američke ure, koju je bio donio pokojni Mirko, vise slike nekih velikih engleskih parobroda i jedrenjača. Svaki ima barem po četiri jarbola. Takve slike vise u mornarskim kućama. Na samom ormaru postavljen je voštani kip Majke Božje sa sinčićem na ruci. Kip je obavijen svijetlozelenom svilom po kojoj su prilijepljene zvjezdice od pozlaćena papira. Oko vrata Majci Božjoj visi više nizova crvenih đerdana, a na glavi ima pozlaćenu krunu. I kip Majke Božje i velike šarene kite umjetnoga cvijeća, što su kipu postrance, sve je to pokriveno velikim staklenim zvonom. Na ormaru pred Majkom Božjom leži lijepo uvezan molitvenik "Oče, budi volja tvoja". Za puk ga je sastavio dični sin hrvatske Istre, biskup Dobrila. Oko molitvenika pomno je savijena bijela krunica. I nju je Mirko donio iz dalekih strana. Okolo po ormaru lijepo su poridane šalice sa tanjurčićima od engleskog porculana. U šalicama se rumeni po koja jabuka ili žuti po koja naranča. Još je na ormaru nekoliko finih pozlaćenih vrčića, i sve je to Mirko s vremenom donosio svojoj ženi Tonki na dar. Samo jedan od tih vrčića koji nije samo po rubu pozlaćen, nego na njemu se sjaji zlatnim slovima ispisanu Jelkino ime, donio je Ivo. Među šalicama ima također nekoliko fotografija mornara, te pokojnog Mirka i kuma Stanića. Sve fotografije su u pozlaćenim okvirima. Na sredini ormara leži mala gondolica, od pužića slijepljena, koju je Ivo iz Venecije donio. Na prozorima stoje puni lonci cvijeća, "lijepe mažurane i sitnog bosiljka". Na jednom prozoru nad cvijećem visi mala kretka, a u njoj veselo skače Jelkin žuti kanarinac. Darovao joj ga kum Mate. Blizu vratâ visi na zidu šarena slika koja predstavlja put u nebo, u čistilište i u pakao. Strmi put, što vodi u nebo, pun je trnja. Po njemu se teško penju fratri, duvne, svećenici i siromasi. Sam raj sjajne su plače, obzidane visokim zidom. Vrata u raj vrlo su uska i niska. Kroz sredinu vodi put u čistilište. Po maloj strmini penju se svakojaki ljudi. Put na dnu slike vodi u

vječne muke. To je široka i ravna cesta. Po toj cesti idu samo velika gospoda. Glazba svi-
ra, svi pjevaju i plešu, tako se uz zvuk glazbe primaknu rubu, da se zatim strovale u gro-
zan krvavi požar. Ta slika dosta je velika, pa ipak ju je Jelka kupila za samo deset novčića
na domaćem sajmu od nekoga Slovaka.

U jednom kutu sobice, blizu čistoga kreveta, sjajile su se lijepe Jelkine cipelice, koje je
samo na blagdanski dan oblačila. Velike škrinje za rubeninu poredane su jedna za dru-
gom. U jednoj od tih škrinja čuva udova Tonka suhe smokve. I u kuhinji je sve čisto i na
svojem mjestu. Posuđe se upravo sjaji na polici. Na ovelikom ognjištu leži i prede stari
mačak. Pred kućicom je velika čatrnja (nakapnica). Na pločniku, koji pokriva čatrnju, po-
slagana su drva za gorivo, smreka i drugo suvarje, a na niskom zidu, što zaokružuje na-
kapnicu, svuda se zeleni cvijeće. Kućica je na kat građena. Prizemno je pivnica u kojoj su
sudovi za svakojaku upotrebu. U jednom kutu je kiselo zelje, u drugom kisela repa, a
ima i nekoliko bačvica vina. Ovako po prilici izgledaju sve mornarske kućice, ali nije
svaka čista i uredna kao kućica udove Mirka Ljubovića.

Nekako mjesec dana poslije smrti Jelkina oca trgovac Mato Stanić računao je nešto na
brzu ruku i pisao sadrom po vratima svoje kuće. Bio je goloruk. Onuda mimo prolazila
udova Tonka te ga pozdravi:

- Dobar dan, kume Mato!

- Bog daj, kumo! Kamo ste se otputili? - upita trgovac.

- Idem malko u vrt da nabere zeleni - zaustavi se začas udova.

- Ako imate vremena, molio bih vas, da dođete malo k meni. Imam da vam nešto kažem.

Tonka uniđe u kuću. Mato Stanić odvede je u svoju pisaću sobu, gdje joj ispriповjedi, da
je u štedionici u Trstu uložena lijepa svota od tri tisuće forinti na Jelkino ime. Udova se
samo čudila i rukama lamajući blagoslivljala ime svoga pokojnoga muža.

- Kumo, ako štogod trebate - govorio je Mato - možemo iz štedionice dignuti koju stoti-
nu.

- Ne trebam zasada, hvala Bogu, ne trebam - brzo odgovori udova.

- Draga Tonko, znate, gdje mi je kuća, a moja su vam vrata uvijek otvorena. Ako mislite,
da bi dobro bilo, možete kupiti kakvu šumicu, pašnjak ili komad zemlje, no da mene po-
slušate, ja bih vam savjetovao da novac ostane u štedionici. Sama ste s Jelkom, a za veli-
ku kmetovštinu treba mnogo ruku. Da vam rade tuđi ljudi, nećete imati velike koristi, a
muke i brige dosta i previše. Ali najposlije, draga kumo, vi ste gospodarica, otkad je vaš
Mirko otišao Bogu na račun.

- Nikad, dobri kume Mato, nikad ga neću zaboraviti! - uzdisala je udova.

- Kumo moja, ta umirite se već jednom! Tako je Bog htio. A što ćemo? Rodili smo se, da
trpimo. Svaki oltarić ima svoj križić - nadigne trgovac ramena i ispruži ruke. - Ali čujte,
Tonko, jedna misao uvijek mi kopa po glavi. Ljudi su pripovijedali, a i sam Mirko je pi-
sao, da mu poslovi idu dobro. Govorilo se, i sami ste čuli, da trguje glavnicom od kakvih
dvadeset hiljada, a kad tamo, našlo se samo nekoliko stotina. Po svoj prilici imao je sav
svoj novac pri sebi, i to u papiru, kad se je brod razbio.

- E, bit će tako - zaklima jadna udova.

- Tonko, kako znate, sud me je imenovao skrbnikom vaše Jelke, a sada uzdajte se u Boga
i nastojte, da se utješite. Dokle god budete živi, neće vam ništa manjkati. Sami ste sa svo-
jom jedinicom, imate svoju kućicu, svoje zemlje, svoje lijepe hiljadice, i možete lijepo Bo-
gu zahvaliti, da je tako, jer bi moglo biti i gore. Kumo moja, nesreća je nesreća, no pomis-

lite malo, kako mora biti pri srcu onim udovicama koje ostanu sa petero, šestero i više djece, zadužene na sve strane, a u praznoj i pustoj kući ni šestice, ni korice kruha.

- Pravo govorite, dobri kume! Sto i sto puta sam rekla, da bi zlo bilo za Jasnovu, kad ne bismo vas imali.

- A što ćemo s Jelkom - pogleda trgovac Tonku. - Vjere mi, možete se ponositi njom - udari se Mato šakom u prsa, pa nastavi: - Kumo, Jelka je već odrasla i možda bi dobro bilo, da se za nju malo ogledamo. Zlo je u kući bez muške glave. Ima u nas dosta mladih i poštenih mornara, ali ako želite znati, što ja mislim, reći ću vam posve iskreno, da bih ja bio najprije za Marićeva Ivu.

- On je pošten i pametan mladić, ali što ćete, kad je vojnik! - reče Tonka, pa se zamisli, a onda nastavi: - Jelka mi je baš o Božiću navršila sedamnaest godina. Mlada je kao kaplja, pa bi ga mogla počekati, dok odsluži svoje godine.

- Tu bi se već dalo nekako pomoći! - mahne rukom trgovac. - Poznam se ja s mnogo gospode. Svakako ću se zauzeti za Ivu, a nadam se, da će Jelka biti zadovoljna s našim izborom - nasmiješi se Mato, zatim nakrivi glavu, živo pogleda Tonku i ozbiljno zaključí: - Velik je grijeh pred Bogom siliti srce djevojačko...

- Kume, o tom ne dvojim - tužno se nasmiješi udova. - Kako da se ne ljube, kad su zajedno odgojeni! Ta ja sam već opazila, kako se rado gledaju - zaglavi Tonka.

Trgovac Stanić bio se uistinu za Ivu zauzeo i pošlo mu za rukom, da su Ivu pustili kući na neopredijeljeno vrijeme.

Kaže se da je zakon za sve jednak, pa ipak i on ima milosrđa za zaljubljeno srce!

IV

Četiri dana poslije odlaska Ive Marića iz Jasnova na Rijeku pasla je Jelka opet svoje ovce u blizini kapelice sv. Marije. Svaka je primorka pastirica, ali krivo bi činio primorkama, tko bi mislio, da se takve mlade pastirice ne bave drugim, osim svojim stadom. One znadu također sve moguće poljske poslove, a razumiju se i u kuhanje i u tolike druge kućne radove. One vode stado na pašu samo rano ujutro i poslije podne, kad se već sunce k zapadu nagne. Kad paze na svoje ovce i janjčice, ne sjede prekriženih ruku, nego pletu, vezu ili šiju rublje i haljine. Pod večer nasijeku suhe smreke, naberu granja i suvaraka, sve slože u veliko breme i za stadom idući, nose kući.

Onoga dana bila je Jelka sa sobom ponesla bijeli rubac, na kojem je već prije počela vesti široki rub. Za taj svoj posao nije trebala uzoraka i opisa pomodnih žurnala. Sve one nježne i umjetno pravilne crte, kojima se čude i obrazovane gospodske kćeri, vadila je ona iz svoje mudre glavice, onako nasumce, kako bi joj se činilo, da je ljepše i bolje. Sjedjela je na zelenoj travici u hladu iza crkvice i nikako nije mogla skinuti očiju s velikog broda koji je u onaj par krivudao u Velikim Vratima. Ona je položila vezivo u krilo, naslonila na kamen, koji je do nje ležao, desnu ruku, spustila na nju svoju lijepu glavicu, kao da bi htjela zadrijemati, ali njezine velike, crne i sjajne oči neprestano su uprte u brod i u bijela rastegnuta jedra. U čitavom svemiru nju nije ništa zanimalo, za ničim nije čeznula, ništa nije vidjela, onako na ruku naslonjena, osim onoga broda. Veliki krug veličanstvenoga obzorja, modro nebo, uspjeseno more, gola brda, tamnozeleno creske šumice, bijeli gradići i skromna seoca, sve to miješa se i vrti u obodu čarobnoga okruga, gdje u sredini

mirno puzi, nagnuta na svoj teški bok, gizdava lađa sa svojim visokim i jakim jarbolima. Sva su joj jedra otvorena i naduta, te se veselo sjaje i ljeskaju na božjemu suncu, a sama lađa reže male i živahne valiće podnevnoga ljetnoga povjetarca, koji su se oko nje uspjevali, pljuskujući i udarajući o njezin snažni trup.

Ponosna i gizdava nav "Ema" odvezala se ranim jutrom na Rijeci i možda sretno zaplovi-la za Boston svježim sjevernim vjetrom. Pošto je nakon dva sata dojedrila u Vela Vrata, našla se u tišini, a tu je ostala da čeka na povoljan vjetar. Mnogi su mornari poznali brod "Emu", a Jelka je znala da se tako zove lađa, na kojoj je bio njezin Ivo i zato je došla k crkvi sv. Marije, samo da se je nagleda. Oko tri sata po podne zategnuo je laki ljetni vjetar, što ga Primorci krivim imenom "maestral" zovu. "Maestral" znači sjeverozapadnjak, a taj puše u Kvarneru vrlo rijetko. Za nav "Emu" duvao je nepovoljan, sasvim protivan vjetar, stoga su mornari uhvatili "burine", tj. one konope, kojima su jedra tako zategnuli da su mogla lako ispražnjivati vjetar koji je koso u njih duvao. Da "Ema" protiv južnoga vjetra što god uznapreduje, morala je u tjesnacu Velih Vrata jedriti od istoka prema zapadu i obratno ili, kako mornari kažu, morala je "bordžati". Vjetar nije bio pogibeljan, stoga je brod, kako se ono kaže, do suha kraja dojedrio. Jednom se okrenuo pod klisurama sv. Marije, tako da je Jelka vidjela, kako su mornari na zapovijed kapetanovu potrčali po čistoj palubi da sva jedra odvežu i da ih okrenu, te na drugu stranu pritegnu. U tom času skočila je Jelka na povisoku stijenu i stala mahati bijelim rupcem. Za čas netko joj odzdravi kapom. Bio je Ivo. Lijepo je vidjeti, kad se brod ovako okrene. Ne nose ga jedra, nego još plovi vladan krmilom, a onda upravo protiv valova i vjetra lagano se naravna, kao da želi otpočiniti. Uto ide nešto laganije, no brzo se okrene, jedra se napuhnu, a on se opet nagne na bok i zaplovi, lagano klimajući.

Jelkin rubac još je lepršao u zraku, no brod je dosta brzo od obale odmicao. Na njezinim dugim i crnim svilenim trepavicama drhtale su krupne suze. Jelka je nepomično upirala svoje zjenice u brod i činilo joj se, kao da ga vidi u tim suzama. Kad se opet zatim "Ema" prema Jasnovu okrenula, bila se već za morsku milju odmakla prema jugu. Do Jelkina uha dopirali su s broda glasovi, sad jači, sad slabiji, kako bi joj ih vjetar donosio. Netko je u mijeh svirao. Primorki, kad začuje mijeh, svaka žilica zadrhće, saleti je radost, ali Jelka danas suzama se hrani, a s tugom brati.

Sunce je zapalo, nestalo je sjena, a Jelkine ovčice još su žurno travicu griskale i kao da su je u čudu pogledavale, što li danas za njih ne haje, ne zove ih po imenu i ne pruža im i ne dijeli zelene grančice.

Vjetar je posve jenjao, svuda vladala tišina, a pred "Emom" tek što se malahno more bje-lasalo. Dvije lađe ribarice jedrile su i veslale prema Cresu, da tu u noći pale suhu smrekovinu i tako svijetleći love začuđene ribe u velike mreže. U tjesnacu čeka nekoliko trabakula, dok od nekud zategne vjetar. Velika im jedra teško vise, kao raširena krila ogromne prekomorske ptice. Iznenada začuo se mukli šum kolesa, parobrod se naglo približio rtu Jablancu i - kako juri, ostavlja za sobom dugački oblak crna i siva dima koji se polagano raspline u zraku. Uz obalu otoka Krka crvene se žuto išarana jedra talijanskih ribara. Njihove se mreže vuku po dnu morskom, te se često dogodi da ribari izvuku s ribom i leševe nesretnih utopljenika.

Jelka sjedne na kamen i još upire svoje izmučene i vlažne oči u "Emu" koja je sve manjom bivala. Jedra su joj postala tamnija, jer se više ne kupaju u sjaju sunčanih trakova. Čitavi Kvarner tone u suton; omanja sela posve iščezavaju, a glas zvonâ turobno se razliježe prodoli i morem. Pobožni mornari sa svojih lađa s miljem u srcu slušaju taj zvuk i svaki se sjeća svoje obitelji, njihovih dragih lica i ljubljenoga i miloga zavičajnoga kopna. Jelkino oko izgubilo je "Emu" u nastalom mraku. Ona skoči na povisoku stijenu, rukom naglo

otare vlažne trepavice, stisne guste i crne obrve, te hoće da svojim velikim i napetim okom probije mrak, što se nad morem raskrilio i u svoj neprozirni plašt brod zavio. Njoj se pričinilo da nešto vidi tamo daleko na južnoj strani, ali to je bila samo utvara. Obuze je mučna klonulost, opet se napreže, opet gleda i kao da vidi, kako se jedra pomiču u mraku. Napokon dugi odisaj vine joj se iz grudi, sađe sa stijene, oko srca previje joj se pečalna tuga, i teško dišući nasloni se o zid crkvice. Ljuta, nesnosna, čemerna bol morila je cijelo Jelkino biće. Htjela bi plakati, suzama otplaviti more jada, ali izdaše je suze, da to veći osjeti vaj...

Sa jasnovačkoga zvonika oglasi se zvonce u pozdrav Majci Božjoj. Jasni i miločujni glas zvona utješljivo se razlijebao nad tihim Jasnovom. I do Jelkina je uha dopro. Ona se prekriži, bolno uzdahne i poklekne na kamen pred prozorčićem kapelice, te nasloni vruće čelo na željeznu rešetku na prozorčiću. Na oltaru dobrostivo i rajski smiješi se slika Majke Božje, obasjana mirnim plamećkom svjetiljke, što pred njom visi. Jelka je molila dugo, iz dubine svoje ojadane duše, cijelim žarom ljubećega srca. Njezine lijepe i rumene usne, koje su pred četiri dana oćutjele sve slasti ljubavnih cjelova, šaptahu sada uzvišene riječi, no tiho i gusto jecanje zapriječi joj izgovaranje najmilijih i najslađih imena. Vruća molitva ublažila je njezina uzburkana čuvstva, uzdah za uzdahom letio joj iz grudi, suza za suzom kapala niz djevičansko lice, srce joj slobodnije zakuca, isplače se do mile volje i polagano umiri. U duši je oćutjela melem nebeske utjehe, opet se prekriži, ustane, pogleda na more, no tamna noć već je prekrila zemlju svojom gustom koprenom, koju je spustila s nebeskog svoda, da otkrije svoje blistavo alem-kamenje.

Na zapadu, nad visokim crnim brdom krupna zvijezda milo podrhtava...

Mjesec je one noći izlazio vrlo kasno.

Gluha tišina spustila svoja golema, teška, rekao bih, olovna krila nad usnulu prirodu, mislio bi tkogod da se je i svemir ukočio. Ali do uha dopire ti jedva čujno disanje vodâ, gdje u dubinama trepte sjajne zvijezde, te se zamamljivo njišu duboko negdje pod gibljivom površinom. Kroz blagi i mirisni zrak valovito dršće romon i umilni žubor lijenih valića koji saneno pljuskaju i plaze oko stijena morem izjedenoga tamnoga i samotnoga žala, te se toče i cjelivaju slabim i mrtvim dodirrom niske i šiljaste grebene što nad površinu proviruju.

Jelka se zabrine za svoje stado, a ono je već bilo oko nje na okupu.

Upravo kad se zaputila kući, začula je glas svoje majke. Ona ju je zvala sva u strahu, bojeći se zla koje svakoga lako dostigne.

Kod večere bila je Jelka nujna i mučaljiva. Majka ju je na mahove pogledavala svojim crnim očima u kojima je nestalo nekadanjega plama i tješila je najslađim riječima.

- Umiri se, dušo moja! Nisi prva, a nisi ni posljednja. Oh, koliko ima većih nesreća od tvoje! - uzdahne Tonka i sjeti se svoga Mirka.

- Majko draga, ti ne znaš, koliko se ja bojim, ti ne znaš, koliko ga... - ne doreče Jelka i suznim očima pogleda na prozor.

- Jesi li, rano moja, vidjela brod? Baš je lijepo jedrio. Mali je Frane dotrčao k meni pa me odvukao k prozoru da i ja vidim. Frane je bio na žalu i kaže da je lijepo vidio ime broda, kada se je približio pod naše stijene. Čekaj, čekaj, kako mi je ono rekao da se zove? - zamisli se majka, pa nakon stanke nastavi: - Ne sjećam se više, ne, kako se zove brod.

- "Ema" - sjeti je Jelka. - Velika je nav. Ivo mi je rekao da se tako zove kći brodovlasnika, nekoga bogatog Lošinjana, i da je ista gospođa kapetana koji brodom zapovijeda.

- A kamo putuje brod? Kako, kako si rekla da se zove onaj grad? Carigrad, ne, ne...

- Što?... Da, da, za Boston putuje - odgovori Jelka koja je na nešto drugo mislila.
- Svijet je velik, jako velik, samo da je u njemu više sreće, a manje muke! - uzdahne Tonka i stane ogrtati rukom mrvicu po stolu.
- Da, da, mamice draga, svijet je velik i lijep, ali na njemu nije trebalo mora koje guta ljude - tužno izusti Jelka te se zagleda u vatru na ognjištu.
- A kako bi brodovi plovili, da nije mora? - začudi se majka.
- Ne bi trebalo ni brodova! Svaki bi čovjek u svom mjestu, gdje se je rodio, mirno i sigurno živio. A još bi ljepše bilo, da nema vojske, jer ne bi trebalo vojnika - umovala je Jelka.
- A tko bi onda caru služio i carstvo branio? - upita majka.
- Ne znam, mamice. A molim te, što mu to koristi, da se s drugim carevima svađa? - ozbiljno će Jelka.
- Ne svađa se on, ali drugi carevi ne daju mu mira - vrlo mudro poduči Tonka svoju kćerku.
- Dakle i među njima ima nepoštenih i svadljivaca? - plaho i nesigurno pogleda Jelka na majku.
- Bože moj, kako si ti, Jelko, čudna! Ta oni su ljudi, kao i mi - popusti Tonka.
- Ne razumijem, zašto da se ljudi među sobom ubijaju? - upita Jelka.
- Valjda hoće tako Bog - razjasni udova.
- Ali, draga majko, ti znaš, da je Bog dobar, a međusobno ubijati se sigurno nije dobra stvar. Kako bi Bog takvo što htio? - uozbilji se Jelka.
- Što ćeš, dušo moja, da mi sirote znamo! - uzdahne Tonka.
- Ne, ne, mamice, Bog je dobar, ali ljudi nisu - odlučno će Jelka.
- Tako je, dijete drago, tako - potvrdi Tonka i umukne. Mačak je zaspao na ognjištu. Udova zapreta žeravicu pepelom i pogleda Jelku, koja se bila zamislila. Muk prekine Jelka:
- Čuj, draga majko, hoćeš li sa mnom na Rijeku, kad budemo imale za to vremena?
- A po što? - začudi se majka.
- Kad sam danas bila s ovcama na paši i gledala brod, bilo mi je kao da mi srce puca, mislila sam, da ću umrijeti od boli, sve su mi neke teške misli kopale po glavi, te sam uvijek slutila nešto zlo za Ivu. Onda sam se sjetila i pokojnoga oca, rado bih bila plakala, a nisam mogla...
- Oh, dobri Bože! - zalomi udova rukama i bolno uzdahne. - Govori, dušice, reci mi, što ti je na srcu, daj, kaži, rano moja, pa će ti odlanuti - nagovarala je majka.
- Kad je zazvonio Pozdrav Gospi, klekoh pred crkvicom, pa sam se iz dna duše pomolila nebeskoj Kraljici, da mi sačuva Ivu od zla, te učinila zavjet da ću prvom zgodom s tobom na Trsat - govorila je Jelka tiho i tužno.
- Dobro, dobro - pogladi majka Jelku po glavi - ići ćemo što prije, utješi se samo, budi mirna, Bog će ga čuvati.
- Jelka je još neko vrijeme razgovarala sa svojom ljubljenom majkom, a zatim je poljubi te pođe na počinak u svoju sobicu. Bila je svukla gornje haljine, raspustila svoju bujnu i valovitu crnu kosu i tako sjela na rub postelje. Osjećala je kao laku groznicu, glava joj je gorjela, no srce bilo joj je začudo dosta mirno. Na čavlu, na zidu, visjela je mala uljena svjetiljka. Njezin mali plamećak slabo je rasvjetljivao sobicu. Nekoliko muha zvrndalo je oko svjetiljke i zalijetalo se u plamen koji kao da je zamirao te sve slabije titrao po zido-

vima, po slikama, po krevetu, crnoj Jelkinoj kosi i snježnim joj i oblim ramenima. Slabi tračak osvjetlio je kanarinca u krletki. Umoran od skakutanja zgurio se i stisnuo na tanjoj šipci i mirno spavao. Samo kadšto podigao bi i otvorio krilca, malko zaprhutao i premjestio se s nožice na nožicu, pa opet dalje spavao. Ako je štogod snivao, snivao je bez sumnje, kako ga mali Frane Marićev plaši i rukom hvata u odsutnosti njegove dobre čuvarice Jelke.

Već je bilo kasno, kad se utrnulo svjetlo u sobici. Prozor je ostavila Jelka širom otvoren. Vani je bilo tamno, kao i u sobici. Veličanstveni noćni mir i grobnu tišinu prekidali bi kadšto otajstveni, mukli glasovi. Ne znaš, otkuda dolaze. Možda su ispod klisura saneni ribari. Kasnije nešto zakvrči i zapišti. Gladna sova bit će uhvatila koju ptičicu te je nemilosrdno davi. Opet mir. Jelka se zaveze u slatke misli.

Nakon nekoliko vremena začuje se iz daljine pjesma. Glasovi bivaju sve jači. Jelka se trgne iz misli, prijeđe rukom preko čela i pristupi k prozoru. Već se čuje pljusak vesala, ali u tmuni ne razabire se lađa. Nešto se u moru rasvijetlilo, pa se tad vidjelo komad jedra i dva veslača. Opet nastaje mrak. Gospodar lađe bit će ukresnuo žigicu da zapali lulu. Ova lađa po svoj prilici dolazi iz južne Istre. Mladi mornari i vesele seljakinje putuju na Rijeku i pjevaju, a lijepa narodna pjesma snažno im se ori iz odmornih grla te odjekuje iz draga i uvala od klisure do klisure i polagano zamire daleko na pučini morskoj. Blizu creske obale svijetle se dva velika nestalna plamena i dulje svoje crvene zrake po usnuloj morskoj površini. Ono su lađe ribarice. Ni Rijeka se ne vidi, samo dugačka plamena crta na mahove pokazuje, gdje se ona nalazi. Po Kostreni i po otoku Krku još se vidi gdjekoje slabo svjetlo.

Jelka uzvine oči prema nebu. Divotne, bajne li noći! Iz Jelkinih grudi otisnuo se slatki uzdisaj i poletio na krilima ljubavi onamo prema jugu, da dostigne njezinoga Ivu i da mu tajnim šaptom kaže koliko ga ljubi. Na nebosklonu milovidno trepere zvijezde, samo one na istoku stale su blijedjeti, jer se iza Velebita penje sjajni pastir, da razgleda divno stado svoje.

O, ti jadni pjesnički pastiru! U tvom stadu ima na milijune glava, pred kojima iščezavaš kao zrno pijeska u pučini mora, pa ipak si im pastir.

Penji se, diži se, mjesече sjajni! Jelka za tobom danas čezne. Nemoj se zastidjeti pred njezinim krasnim licem, nemoj se zagledati u njezine čarne oči, već mirno nastavi svoj put, onamo prema jugu kamo Jelkini uzdasi lete, gdje Jelkine oči nemirno po palubi traže Ivu...

Diži se, mjesече sjajni! Diži se i pospi već jednom to tiho more svojim srebrom i zlatom. O, kako si danas lijep i blijed!...

Glatka i mirna površina već se polako razabire, sjene sporo iščezavaju. Jelka je skupila svoje svilene obrve, nepomično gleda na jug, sva snaga usredotočila joj se u zjenici...

Iznenada zadržće, jače se nadviri nad prozor i dahne: - Jest, ono je "Ema"!

Tri su na njoj jarbola, a druge jedrenjače danas u Kvarneru nije bilo - pomisli Jelka i usklikne cijelim žarom zaljubljena srca: - Ivo, Bog te čuvao!

Mjesec se postepeno uzdizao, zlatni mu sjaj probijao sve više razbludne noćne tmine, tako da su se jedra "Eme" lijepo razabirala. Jelka duboko uzdahne i osjeti slatki miris bosiljka koji se je, obliven mjesecom, zelenio i sjajio kraj njezina bijeloga ramena. Naglo se maši rukom za grančicu, otkine je i pomisli: Ajme, brode, što mi nisi bliže...

Njeno divno anđeosko lice, obasjano mjesecom, i bijela ramena po kojima su se razasuli debeli pramenovi valovite joj kose, njezine valovite joj kose, njezine čedno cvatuće... ne, ne, samo mjesec je vidio kako je u onaj par krasna bila Jelka s kiticom bosiljka u ruci...

Pol noći je odbilo. Malo zatim zašuštalo je pod prozorom široko i tvrdo lišće smokve, zabunjeno prvim dahom sjevernjaka. Jelka još uvijek promatra brod. Jedra kao da mu titraju u sjajnoj mjesečini koja se upravo oko njega na široko morem prelijeva, te se čini, da je brod zaplovio u rastopljeno zlato. Pod prozorom već su se uznjihale i grane smokve, a morska se površina nešto crni i mrgodi. Bit će svježije "tramontane". Jelka svako malo rukom poravnjuje kosu koju joj vjetar nad čelo i nad oči nanosi. Osjeti hlad na ramenima, pa se zagrne rupcem. Sjetne su je misli oblijetale, srce podrhtavalo od nejasnih želja, a slatka čuvstva slijevala se u njezinu dušu, da je uljuljaju u blagi, okrepljujući san.

Njezine oči neprestano su brod slijedile. Što li sada radi moj Ivo? - pomisli Jelka. Da li je na krmilu ili možda počiva, spava? - Ne, ne, on ne spava. Ja vidim brod, a on s broda vidi Jasnovu koje je veće od "Eme".

Vjetar je sve jače duvao. Jelka je opazila, kako su prvi nasrtaji brod zahvatili i kako se naglije stao pomicati k jugu. Još je cijeli sat za njim gledala, no oči su joj se od umora zamaglile, pa ih je svako malo rukom protirala.

Napokon je brod iščeznuo... Jelka svrne očima po čitavu Kvarneru. Sve je bilo pusto, osim što se more tu i tamo osulo pjenom. Mjesec se visoko uspeo i mirno i beščutno plovio svojim starim putem. Jelka još jednom upre zjenice na jug. Po širokom moru prelijevala se mjesečina i srebrnjela pjena. Inače je bilo sve pusto i prazno... Jelka duboko uzdahne i drščućim glasom šane: - Zbogom, Ivo! - Zatvori prozor i svali se na postelju...

Svoje toplo čelo prislonila je na hladni zid i pričinilo joj se, kao da se sav svijet prometnuo u голу pustoš u kojoj se ona sama samcata nalazi. Usne su joj drhtale, ona se uzjecala, a iz očiju provru joj obilate suze.

Nakon duga i gusta jecanja prekriži se, izmoli kratku molitvu i usne kao u vrućici. San zaljubljene Jelke nije bio ni sladak, ni spokojan. Različiti sni mučili su nesretnu djevojku. Veliko, neizmjereno, usplahireno more puče pred njezinim očima, gorostasni valovi grnuli su jedan povrh drugoga, a među njima zija sve jaz do jaza. More je zeleno, modro, grimizno; sve vri, pjenu se i vije upaljenim i tmastim zrakom; munje prosijecaju, gromovi tutnje, u velikoj daljini javlja se brod slomljenih jarbola, na donjim križevima vjetar vije krpetine - ostatke jedara. More se uspinje, gruva i onako bijesno strovaljuje preko broda, i sve lomi, trga, nosi s palube. Brod odolijeva, diže se i nasaduje na goleme valove, da se opet zatim naglo spusti u jazove. Užasna je noć, ali eno onamo vidi se mrva razgale, razvremenit će se, utišat će oluja. Tmasti se oblaci ovdje-ondje lome, more postaje mirnije, svjež vjetar duva i nosi brod, kao ranjenoga junaka s bojišta, u luku. U velikoj luci nepregledna je šuma jarbola, crnih, crvenih i žutih dimnjaka različitih parobroda. Naokolo luke poredale se velike i sjajne palače, a na svakom prozoru tih palača zeleni se bosiljak. Lijepo i mlade djevojke zalijevaju ga hladanom vodicom, zalijevaju ga i smiješe se ljubavno mornarima koji u njih s brodova zure. Među mornarima ne vidi ona do dva žarka oka i crne uvojke svoga zlata... Jelka u snu uzdahne, zadovoljan posmijeh zatitra joj oko rumenih usnica i preleti uznojenim liščem. Ona se probudi, prekriži se i Bogu opet pomoli. Molila je slatko i srdačno i opet usnula, te je novi sni saletješe. Pričinilo joj se da ulazi u župnu crkvu svoga miloga rodnog mjesta s vijencem na glavi, u svečanoj haljini. Vesele se pjesme ore, veselo pucaju svatovi iz kubura. Sav je narod radosno gleda, svi joj se čude, a ona stidljivo i pobožno prelazi crkveni prag. Pred oltarom čeka je dobri stari župnik i milo joj se osmjehuje. Njezino srce čuti sve blaženosti raja. Već su izmijenjeni prsteni, ona je ispovjedila da ljubi i njezina je ljubav već blagoslovljena. Svatovi izlaze iz crkve, a vani trese i zvižda bura, silan vihor odnese joj vijenac s glave, svijet se prestrašio i naglo razletio na sve strane, a ona ostala sama, kao izgubljena pred crkvom. Uzalud se obazire, njezina je Iva nestalo, nikoga ne vidi, sve je naokolo gola pustoš. U šumu i zviž-

danju vjetra raspoznaje cvil i jauk svoje majke. Boreći se s vjetrom, potrčala je na klisure, odakle dopirao materin vaj. Groza je shvati, smrtni je srsi prođu. Na niskom žalu strčalo se silno ljudstvo, narod gleda kao okamenjen u dva mrtva tijela, što su ih rasrđeni valovi na obalu izbacili. Ta dva tijela, to je njezin otac i njezin Ivo, a među njima zeleni se mokra kita bosiljka...

Dršćući po čitavom tijelu, strese se Jelka i naglo se probudi. Rukom se uhvati za srce koje joj je silno udaralo, otvori prestrašeno oči, te opazi u svojoj skromnoj sobici utješljivu svjetlost dana. Zahvalno upravi pogled svoj u vis i šane: - Sve je bilo samo san, da, san.

V

Tko nije živio uz more i na moru, čuje kako ljudi izgovaraju tu riječ, vidi je često natiskanu i napisanu, sam je toliko puta izgovara, ali što ta riječ znači, toga ne može pojmiti, pa poznavao imena svih mora, zaljeva, oceana i draga; ne shvaća te riječi, pa makar i tačno znao, kolika je površina tih mora, koji vjetrovi u njih duvaju, kojim pravcem teku im struje, koje ribe u njima žive i koja su počela iz kojih se voda sastoji. More ima svoj posebni život, a kad to velim, ne mislim na ribe, školjke i biljke koje mu na dnu rastu. Žao mi je što ne mogu čitaocu, koji mora ne pozna, barem donekle rastumačiti i opisati taj posebni i zanimljivi morski život. Zahtijevati to od mene, bilo bi baš isto, kao da me tko zamoli, koji je o kazalištu i o glazbi samo čitao, da mu kažem, kako pjeva Adelina Patti. Mogao bi dugo pripovijedati da Patti pjeva divno i božanstveno, da pjeva kao anđeo, pa ipak on ne bi znao, kako Adelina pjeva. Isto tako, da o moru sto knjiga napišem i poredam sve moguće izraze, da predočim čitatelju, kakvo je more, kada je mirno, na primjer: glatko kao zrcalo, mirno kao ulje, površina mu je prozirna kao kristal ili kao oko u nevina djeteta itd. ili da iscrpem sve grozne i užasne riječi opisujući oluju, kao: ogromni, crni, grozni, uspenjeni valovi; silovit vihor, jauk mornara, slomljeni jarboli, rastrgana jedra, leševi utopljenika itd. pa kad bi mi bilo moguće da sve te izraze i još mnogo drugih u najnaravniji i najtačniji opis poredam, sve po pravilima najsavršenije skladbe i najvećega blagoglasja, uza sve to znao bi onaj, koji nije nikad mora vidio, kako je na brodu za vrijeme oluje, upravo onoliko, koliko je i prije znao. Čitatelj, koji samo kopno pozna, čudit će se mojoj tvrdnji, mojim riječima. Da potkrijepim što kažem, eto, reći ću da je kopno muškarac, a more žena. Kopno se može prisposodobiti s muškarcem zbog njihovih zajedničkih svojstava, a isto tako može se prisposodobiti more sa ženom, jer ima hire upravo kao žena, jer je nestalno kao žena, zamamljivo, ćutljivo i nevjerno. Međutim, svijet dobro znade, da ni onaj ne pojmi žene koji s njom živi, koji je svojom nazivlje, kako bi tad mogao pojmiti što znači žena onaj koji je uopće nikad ne bi ni vidio? Ako mi čitatelj još uvijek ne vjeruje, lako se može sam osvjedočiti. Uostalom, iz ljubavi prema bližnjemu svomu sjećam ga na poznatu talijansku poslovicu: *Loda il mar, tien ti alla terra* ili da to kažemo in lingua illirica, to jest po "naški": Hvali more, drž' se kraja.

More je veliko bojno polje. Svaki je mornar vojnik i mora biti svaki čas na borbu pripravan. Mornar ne zna što je tih i miran život. Njegovo srce uvijek silno osjeća: ili mu od radosti skače ili od groze strepi. Prijelazi su nagli i brzi: uzljuljani brod i tvrdo kopno, suhota i vlaga, prekinuti san i oprezna java, pučina i luka, pokvarena voda i dobra vina, glad i gozba, molitva, zavjeti i psovke, čežnja za udaljenom suprugom i zavičajem i cjelivanje supruge i djece. Mornar se neizmjerne raduje, silno tuguje, užasno trpi, sve naglo

osjeća i u velikoj mjeri. A seljak? Vjetar zahuji, grom zatutnji, kiša još ne lijeva, a kumek motiku na rame, pa bježi kamo god u prvo zaklonište. Horac je imao pravo, kad je zabugario u svojoj Opatiji: *Beatus qui...* ne znam napamet dalje i ovaj čas nemam volje ni vremena da potražim i preprišem cijeli stih.

Čovjek se može lijepo s mornarima zabavljati i od njih koješta naučiti, kad se na blagdan skupe pod velikom granatom lipom u hladu i razgovaraju o svojem putovanju i doživljajima. Naši mornari, kad su kod kuće, vrlo rijetko zalaze u krčmu. Pijanih ljudi nikada se u Jasnovu ne vidi, ni u okolnim mjestima, jer je pijanština sablažnjiv grijeh. U svakoj od onih župa ima po dva tri čovjeka koji se kadgod natruse, ali to su rijetke iznimke, a svi ljudi ih poznaju, svak im se ruga, nitko ih ne poštuje i sve im se uklanja s puta.

Mornari su obično ljudi vrlo razgovorni. Znadu mnogo i zanimljivo pripovijedati, jer su mnogo vidjeli i doživjeli. Na svečane dane obučeni su na gradsku, ponajviše posve crno. Svaki ima uru na srebrnom lančiću, a ima i takvih gizdelinčića koji se zakite zlatnim lančićem na uri i prstenom na ruci.

Kad što mornari pripovijedaju, njihova braća i prijatelji pomno ih slušaju i svemu se čude. Mornari vide mnogo svijeta, steku iskustva, upoznaju ljude, a vrlo je čudnovato, da se njihovo mnijenje o drugim narodima rijetko kada razilazi. Grština im je odurna, a Talijana također ne drže u velikoj cijeni. Upitaš li našega mornara što god o Englezima, odgovorit će, ma rekao bih sigurno: "A, što Englezi! Istina, imaju svu silu brodova, ljudi od kraja misle, da su to prvi mornari, ali nije tako. Kad ih kapetan pozove na palubu da zatvore jedra, izmotavaju se jedan za drugim lijeno, pogledavaju u jarbole, pune lule i opipavaju džepove, imaju li žigica, i dok se uspnu na križeve, drugi mornari već bi sve zatvorili. Pa kakvi su to mornari? Udari zlo vrijeme, oni moraju na palubu, pa ti dođu, sveca im, u gaćama, dok mornari svakoga drugoga naroda ni da bi se svukli, kad opaze da bi moglo biti zla. Briga Engleza za brod i za jedra, samo neka on ima ruma! A ne valjaju li se možda uvijek pijani kao blago po ulicama engleskih gradova?"

Jedan mornar pripovijedao mi ovo: - Na svom povratku iz Amerike kući bio sam se ukrcao na engleski brod. Jednog dana digao se naglo vjetar, i kapetan pozove "s dola gore" sve mornare koji su bili slobodni da dođu zatvarati jedra. Ja skočim, pohitam na palubu, htjedoh se odmah uspeti na jarbol, kako to obično biva na brodovima, gdje se mora slušati na svaki kret i mig, kad eto, jadan, zaiskrilo mi se pred očima, te sam vidio sve zvijezde i sve svece božje. Mornar Englez pljusnuo me svom silom, sav mi je nos okrvavio. Ja ga pogledam, škrinem zubima, a on kao da se ništa nije dogodilo, pali lulu, pruža mi ruku i veli: "god fraind"¹ Drugi su mi kazali, da me je zato šupio, što sam se odveć revnim pokazao. Nisam mu ništa učinio. Oko mene sami Englezi, da se maknem, bace me u more i gotov račun. A kasnije, kad smo stigli u Havre, nisam ja čuške Englezu oprostio, nego sam ga izlemao do svetoga ulja.

- A kakvi su Francuzi? - upitam istoga mornara.

Mornar se veselo nasmiješi, zabaci rukom kapu na zatiljak i nastavi:

- E, gospodine, Francuzima svaka čast, to su najbolji ljudi na svijetu! Pred njima valja skinuti kapu. Nema grada nad Marseljom! Veselje ti je biti s njima, to su ljudi puni uljudnosti i lijepoga načina. Ne opijaju se, ne tuku se, ali ne daj Bože, da im Franciju uvrijediš. Kad dođeš u njihovo društvo, ustanu, ponude ti stolicu, a svi ti vele: "Mosjù, sjednice

¹ *Good friend* (engl.) - dobar prijatelj

ovdje, mosjù, sjednice ondje." Dođeš li u englesku krčmu, kakve li vražje stolice, tko da te čime ponudi! Boks u nos, a ti ga peri i zavijaj. Jest, Boga mi, tako je!

Mornari Hrvatskoga primorja kao i mornari iz Dalmacije ukrcavaju se na brodove svih zastava samo ne na njemačke. Više puta pitao sam naše mornare, zašto se nikad ne ukrcaju na njemačke lađe. Uvijek bi mi slično odgovorili:

- Ma da se na njihove brodove ukrcamo! A ne znate li, da ih ima i kod kuće previše? Tajči imaju malu plaću, a, toliko da žive, da ne poginu kod kuće od glada. Ta po cijelom mornarskom svijetu poznato je da je Tajčarija bogčarija. Ha, ha, Tajči, Tajči! To su tek pravi tati! Bože nas očuvaj od onakvih ljudi! Ali ih i u redu drže, kao na carskim brodovima. S njima se nitko ne pača, gotovo bih prisegao, da nije otkad je svijeta ma ni jedan od naših s njima ukrcan bio. Englez se opije, ali je barem inače pošten čovjek. Tajči, Tajči, to je proketo pleme, ta zar ih ne vidite, kad se i ovuda po našim stranama kao "armerajzeni" klatare? Kako vam se kod nas potepaju, tako se isto vucare i u Americi. Oh, da vam je vidjeti, koliko ima tih đavola u Americi! A znate, koji im je posao? Obično ništa ili tuku kamenje po cestama, metu ulice, uopće oni obavljaju sve najniže poslove. Ali, da me nije strah dušu spasiti, rekao bih vam da su najpametniji ljudi baš Tajči. O, lako za njih! Kad budu glavni, opet će u Franciju!

Stari i sijedi mornari, kad slušaju što mlađi pripovijedaju, kimaju glavom i vele da je baš tako bilo, kad su i oni plovili svijetom. Kad god se zapodjene sličan razgovor, svaki dokazuje činjenicama da je baš tako...

Nađe li se kojigod među čitateljima, te ne vjeruje, da naši mornari tako o Nijemcima govore, lako se može sam osvjedočiti o istinitosti mojih bilježaka. Govorio sam barem sa stotinom naših mornara o tim stvarima, i samo da saznam istinu, branio sam Nijemce, a udarao na Francuze.

Prigovorit će mi se, da se previše udaljujem od pripovijesti, no ja mislim, da ipak svi ne znaju, kako sudi naš mornar tuđe narode, dok tko ne zna, kako se dvoje mladih ljubilo i cjelivalo, smijalo i plakalo. No prije negoli nastavim, molim za oprost svu odviše mladu, ne po mojem sudu, mladež, kao gimnazijalce, preparandice itd. jer nisam na njih mislio i nisam ih htio uvrijediti, kad sam malo prije napisao: a tko ne zna što će to reći ljubiti i cjelivati. Čist račun, mirna Bosna!

Divno je putovati oceanom! Svuda nepregledno more, a nad njim plavetno, beskrajno nebo. Nije ocean pust, velik je na njemu i raznolik život. More je golem svjetski trg, a koliko blaga i svakojakoga bogatstva plovi njegovom površinom! Oko nalazi uvijek nove zabave, motri oblake, udaljenije i bliže parobrode, neobične morske ptice, goleme kornjače, poput otočića, i stotinu drugih neviđenih prizora. Ne prođe dan, da se ne bi sastalo više parobroda, a događa se te dođu jedan drugomu u neposrednu blizinu. Lijepo ih je vidjeti, kako ponosno i neustrašivo sijeku more, hrleći svom brzinom prema Evropi. Zastava na piku krmenoga jedra "rande" vije se na svježem vjetru, a drugi različiti znakovi radosno lepršaju na vrhuncima jarbola. Dim suklja iz goruće utrobe tih morskih nemani, svrdlo udara svojim lopatama ili perima, te plaši ribe i muti već uzburkano more.

U tamnoj noći odmah se raspoznava parobrod od jedrenjače, jer ima tri svjetionika: crveni i zeleni, svaki na svojoj strani, na "sartijah", a bijeli na prvom jarbolu. Brod na jedra ima samo dva svjetla. Ti svjetionici nisu na brodovima samo zato, da mogu jedan drugoga vidjeti, već da se znadu ravnati, kako će jedriti. Koji se brod ima i kako s puta maknuti, to je utvrđeno u mnogim međunarodnim pravilima koje mora svaki krmilar dobro poznavati. Čudnovato djeluju ta svjetla na čovjeka u burnoj noći, kad ih vidi, kako se dižu na velike valove i kako se opet sakrivaju. Sam Bog znade, koliko puta je Ivo gledao u takve svjetionike, držeći krmilo u ruci i misleći na svoju Jelku. Često je on prisposobljavao taj

živi plamen u groznoj i mračnoj noći na oceanu s blagim svjetlom koje probija kroz prozor njegova zlata.

Veličanstven je ocean, kad se nebo razvedri, kad ga sunce svojim zlatom pozlaćuje, kad duva svjež vjetar, ali ne odviše jak. Prođe li mimo jedrenjaka parobrod, vidi se kako se putnici na visokoj krmi veselo šeću i razgovaraju. Jedan čita, drugi durbinom gleda u tvoj brod i traži druge brodove, razasute po ogromnoj pučini. Sva lica su vesela i zadovoljna, jer znadu da će za nekoliko dana stupiti na kopno, možda još mnogima sasvim nepoznato. Lica mladih gospođa čine ti se toliko mila i prijazna, te u srcu oćutiš neko bolno čeznuće, videći kako lepršaju bijele koprene sa šeširića ponosnih Amerikanki koje putuju u Pariz, Italiju ili u Švicarsku. Kao u snu predviđaš sve one otajstvene i velegradske zgode koje će u svijetu doživjeti. Engleskinje se lako raspoznaju po šarenim i crvenim šalovima. More, brod, nebo i oblaci, što lebde u zraku, i sav taj putujući svijet, sve to izgleda svečano, zadovoljno, zdravo, veselo, slobodno i bogato. Čovjek nekako postane žalostan, kad izgubi iz oka takav parobrod. Ivo Marić, stojeći kraj krmila, promatrao je nehajno sve te lijepo i bogate putnice i, mislim, tražio krasnu i čednu djevicu, tamo daleko na istoku, kako sjedi u hladu iza kapelice svete Marije, gdje pase svoje bijelo stado i bludi okom po milom Kvarneru i sniva o njem. - U njegovoj glavi sve su se više rojile misli, te pomisli, da Jelka dođe na taj veliki brod i da se malko uz njega prošeće među tim bogatim svijetom, na toj visokoj krmi, oh, kako bi se mnogo oko na njoj začuđeno zausstavilo! A što bi dale te načičkane Amerikanke za njezine crne oči! - pomisli Ivo i zaokruži očima "Emi" svuda naokolo.

Tko da opiše raznolika čuvstva, koja obuzimlju mornara u njegovu burnom životu? Ta ni riječ "kopno" ne može onaj pojmiti, koji ga uvijek pod nogama ćuti. Koliko je slatka riječ "kopno" zapravo znade samo onaj, koji po više mjeseci ne vidi oko sebe i pod sobom nego vodu.

More je svaćije. Na kopnu stanuju narodi, na kopnu su se razredale različite zemlje koje narodi domovinom zovu.

Ivo Marić nije, po svoj prilici, još bio u ocean doplovio, kad je Jelka, deset dana poslije njegova odlaska, opet pasla ovčice kod crkvice svete Marije. Onaj dan more je nije ni najmanje zanimalo.

Ona je sjedjela u hladu i brzo šivala nekakvu haljinu. Mislila je na svašta, a ponajviše na svoga Ivu. Kako je sjedjela, začu iznenada korake i pomisli da dolazi stari Špiro Ostoić koji se je znao češće do crkvice došetati, da tu u hladu štogod čita ili da se zabavlja, promatrajući more, ili napokon da se s Jelkom razgovara. Stari Špiro bio rodnom Bokelj.

Koraci se približavahu, Jelka ustane i na uglu kod crkvice opazi nepoznata joj ćovjeka. Bio je obućen kao stražar financije. Kad je taj ćovjek opazio krasnu djevojku, malko se osupnuo, pa složi lice na ljubazan posmjeh i reće njemaćkim izgovorom, u njemaćko-slovensko-ćeškom jeziku:

- O, topri večer, zi šen holka! O, kaj fi tadi djelat?

- Dobar večer! - odzdravi Jelka smeteno.

- O, zi zer šen; fi mih razumit, kaj ne? Zi zer šen, ja, heska!

- Ja vas ne razumijem, ja ne znam tako govoriti - isprićava se Jelka, pa se stane ogledavati za svojim stadom.

- Fi me uš rozumit, fi heska deklet, ja, fi di šenste tadi Jasnovu. Ja vas fidjel uš, ja, zi mih feršten.

- Ne. ne, ja vas ništa ne razumijem - klimala je Jelka glavom.

- Ja tadi Jasnovu komandant financiji, ja, fi ject rozumit, ja kapo koker tadi Jasnovu retše-jo. Ja gekomen ma den - govorio je taj čovjek, pokazujući Jelki osam prstiju.

- A, osam dana ste ovdje? - upita nehajno Jelka, pošto ga napokon nešto razumjela, pa nastavi: - Jest, čula sam kod kuma Mate, da je došao novi kapo. - Tako zovu u Primorju stražara, koji ima dvije zvijezde, kao desetnici u vojsci.

- So - rastegne kapo. - O, kuma Mata, on ma toper fino, tento tšlovek topar, o zer topar menč, on da kapo sklanico, to tšeski, nemecki glas fina, ja, zer toper menč, kaj ne? - govorio je kapo i neprestano i požudno buljio u krasno Jelkino lice.

Jelki je bilo veoma neugodno pri srcu, što taj čovjek toliko dugo pred njom stoji. Isprva nije znala što bi učinila, napokon uzme haljinu koju je šivala s kamena, te reče: - Stado mi se raštrkalo, moram se za njim ogledati - i potrči za najudaljenijom ovcom. Brzo su se ovčice oko nje okupile, a ona ih potjera polagano od kapelice. Kapo kao da će za njom, ali kad je uvidio da joj nije milo s njime razgovarati, okani se Jelke, pa se zaputi kući.

U Jasnovu bila je postaja financijske straže. Svih stražara bilo je ukupno pet. Malo dana po odlasku Ive Marića došao je u Jasnovu iz nekoga obližnjega mjesta Franc Klinster da preuzme zapovijed nad stražom. Bio je rodom Nijemac ili kako mornari vele, Tajč, te je kao vojnik bio naučio u različitim posadama nešto češki i kranjski ili, da ne bude razdora među krvnom braćom, govorio je slovenski. Čim je došao u Jasnovu, odmah mu se oko zadjelo o krasnu Jelku. Stražarska postaja nije bila daleko od njezine kuće. Morala li je Jelka slučajno onuda proći, uvijek je gledala ravno preda se.

U Primorju narod se baš ne oduševljava za takvu vrstu stražara, a djevojkama ljuto bi se zamjerilo, da se s njima razgovaraju ili da se za njima ogledavaju. Narod znade da su ti ljudi navikli na *il dolce far niente* i da ih većina nema kuće ni kućišta. Klinster je bio još mlad čovjek. Da su svi Nijemci slični po vanjštini, kako su, u golemu dijelu, slični u oralnom smislu, ne bi ih trebalo uvijek opisivati. Klinster je bio navršio dvadeset i šestu godinu. U arhivu jasnovačkom slučajno je bio njegov takozvani *Militär-Pass*. Na prvoj stranici čitao se ovaj vjerni opis: Stas: visok. Kosa: plava. Brada: detto. Nos: velik. Usta: srednja. Govori jezika: njemački. Ovom opisu može se još dodati slijedeće: Usne: debele. Brkovi: debeli i obješeni. Čelo: nisko. Izraz lica: tup. Izraz očiju: ... Grlo: uvijek suho.

Čim je Klinster došao u Jasnovu, odmah se upoznao s vrijednom obitelji Poher koju je gotovo svaki dan posjećivao.

Stari Poher i žena mu Rezi govorili su među sobom njemački, no znali su i talijanski, a ponešto i hrvatski. Njihove kćerke, Lujza i Mimi, govorile su talijanski i hrvatski, a njemački natucahu gdje koju riječ. Lujza, kojoj je bilo oko dvadeset godina, protepla se bila već u prvoj mladosti. Naličila je bila na svoga debeloga oca. Ne bi se baš moglo ustvrditi da je ružna, premda je bila prekrupna i u licu odviše crvena. Ponašala se raskalašeno, a kadšto upravo bestidno.

Mlađa sestra Mimi, djevojčica od dvanaest godina, bila je plavokosa poput Lujze, ali svakako ljepša od nje. Kako je bila nestašna i lakoumna, vidjelo se zarana, da će i od nje biti malo dobra. Nikoga nije slušala, nikoga se nije bojala, dapače ni staroga Frica Pohera, čovjeka debela i zadovoljna. Fric je vrlo malo govorio. Obično je sjedio na niskom ognjištu, u naslonjaču, spletenom od slame. Tako sjedeći pušio bi mirno i zadovoljno iz velike lule od porculana, na kojoj je bio naslikan Napoleon prvi, i gladio crnoga mačka, koji bi mu skočio na debelo koljeno, da se tu naspava. Nekada je Fric služio u žandarmeriji, a kasnije došao u Jasnovu, gdje se nastanio i živio od male mirovine, uz to obavljao pisarske poslove koji su mu dosta unosni bili. Svoje duševne sposobnosti vrlo je precjenjivao. On je sastavljao ljudima ugovore, oporuke, molbe i druge malenkosti. Razvaganjen u

svom naslonjaču lijeno bi gladio dugačku i žutu bradu, te bi o svakom čovjeku govorio: "To je magare". Glava mu je bila uvijek ošišana, lice oblo i naduto, oči malene, a usne tako zarašćene debelim brkovima i gustom bradom, kao da ih nema.

Gospođa Rezi Poher bila je visoka i mršava. Njezina odijela bila su skrojena po modi gradskih kuharica koje ne nose šešira. Njezina vanjština bila je vjerno zrcalo njezine unutarnjosti. Zloba i podlost virila joj iz očiju i odrazivala se nedvolumno na mršavom joj i neurednom licu.

Obitelj Poherovih bila je u Jasnovu gadno leglo svake sablazni, svake potvore, svake klevete i svakoga razdora.

Lujza se nije Klinsteru ni najmanje sviđala. U obitelji Frica Pohera češće se govorilo o Jelki Ljubovićevoj, a Franc Klinster rekao bi uvijek otvoreno, da je Jelka vrlo lijepa i da je velika šteta, što je kći običnoga, prostoga mornara.

Poherovica i njezina kćerka Lujza ocrnjivale su Jelku, što su više mogle, a sve su govorile tako naravno i bez zabune, kao da je sve gola istina. Kako su uvijek lagale i koješta izmišljale, vjerovale su napokon i same, da je zbilja istina sve ono, što su Klinsteru pripovijedale. Te pogane jezičine iskazivahu dapače najveću sućut za lijepu Jelku, koja im bijaše trn u oku. Sažaljivale su je i govorile da se je valjda pod takvom zvijezdom rodila. Klinster se čudom čudio, kako li je već silno pokvarena, a još toliko mlada djevojka. Stara Poherovica šapnula bi tada Klinsteru štogod u uho, da tobože ne čuje njezina kći Lujza, koja bi sigurno zacrvenjela preko ušiju. Klinster bi se još više čudio, a debeli Fric sve je povlađivao, lijeno klimajući glavom, što je njegova mila polovica govorila.

- Tako vam je to, tako, dragi gospodine Franc - zaključila bi glasno gospođa Rezi. - Jabuka ne pada daleko od svoga stabla. No, dragi Fric, je li, da je tako? - samosvjesno upitala bi Rezi svoga supruga.

- Da, da, tako je, kako ti kažeš, draga ženo, ne pada daleko - klimao je stari Fric Poher.

- O, dragi gospodine Franc, vi ćete vidjeti, da, vidjet ćete, što se sve u Jasnovu zbiva! - govorila je gospođa Rezi i puhala u lončić, da joj ne prekupi kava. - Oh, kažem vam, stvarni da ne možete ni vjerovati! A poznate li već župnika? To vam je tek pravi lopov! Stara Tonka, Jelkina majka, ide sada često k misi, a ima i pravo, jer joj je duša dosta crna. Oh, Bože dragi, ta ima li veći grijeh na svijetu nego kad se ženska glava s redovnikom pača? - uzdahne Rezi, ljuljajući glavom. - Čuli ste valjda da se Jelkin otac utopio. Oh, koja laž! Kao da svi u Jasnovu ne znamo, tko joj je otac!

Klinster se čudio i pogledavao u Frica, a ovaj, kao da spava, stiskao je oči i klimajući povlađivao.

- Dragi gospodine, što koristi, da se Jelka čini, kao da ne zna ni do pet brojiti, a svaki dan ide u kuću svomu kumu! Ne znate li, da je onaj njezin kum lihvar udovac? O, ne bojte se, ne daje Stanić badava sve, što im u kući treba! A Tonka? Ona joj je mati, ona sve to vidi i na sve šuti. Oh, sramote! Neviđene sramote! - zalomi rukama Rezi.

- Sramote, da, sramote! - ponovi Fric.

- Oprostite, milostiva gospođo - usudi se Klinster - oprostite, ali meni se čini, da je Stanić pošten čovjek.

- O, varate se, jako se varate! - izgovore istodobno Fric, Lujza i Mimi, dok je Rezi za čas zamuknula, a onda kao da ju saletio pravedan gnjev, podboči se pred Klinsterom, pa će oštro:

- Što, onaj lopov da je pošten čovjek? Ta on guli i dere narod, da bi i srce od kamena proplakalo.

- Tako je, i od kamena bi proplakalo - kimne Fric i široko zijevne.

- Pošten, velite? Što, pošten? A zaveo je, kupio je tako mladu djevojku! Oh, vjerujte mi, dragi Franc, suze mi dolaze na oči, kad pomislim na sirotu Jelku. Imala sam je rado, silno rado, kao da mi je kćerka! - govorila je gospođa Rezi plačnim glasom i trla oči zamazanom pregačom.

- Da, da, suze nam dolaze, da, rado kao vlastitu kćer - zijevaše Fric.

Maloj Mimi uteče smijeh, gledajući svoga pospanoga oca, no brzo zatim zakašlje, da tako popravi svoju pogrešku.

- Kad se onaj lihvar sirote nasiti, objesit će je o vrat kojemu mladomu mornaru - prezirno reče Poherovica, zatim skupi obrve, oštro pogleda Klinstera, podboči se objema rukama i nastavi žestoko: - Za takva nitkova kažete vi, gospodine Klinsteru, da je pošten čovjek? Ali čujte i ovu: Neke ništarije vele, da je moja Lujza zaljubljena u onoga mornara, nekoga Marića. A, čujete li? Kao da je moje dijete rođeno za kakva mornara? - ljutila se Rezi kao zmija.

- Ostavi to, majko! Što se ljutiš? Muškaraca ima dosta na svijetu - upadne Lujza majci u riječ.

- Da, ima ih, ali ti ipak imaš Ivicu rado - oglasi se pobjedonosno mala Mimi.

- Šuti! Što ti znaš, derište brbljavo! - ukori Rezi kćerku.

- Jest, derište! - lane Fric poluglasno.

- O, djeco, djeco! - zalomi Rezi rukama i uzdahne, pa se obrati Klinsteru i nastavi: - Ali zaboga, gospodine Franc, šutite o svemu, što ste sada čuli. Što sam vam kazala, nije u Jasnovu tajna, ali ja se ne pačam rado u tuđe poslove, te ne bih rado, da bude riječi i svađe poradi mene.

- Molim lijepo, milostiva gospođo, nisam više dijete. Dopustit ćete, da znam, što mi je činiti - reče Klinster kao uvrijeđen.

- Vi nemate pojma, gospodine Franc, koliko smo mi, naime, moj suprug i ja dobra učinili ovome glupom narodu. I ovo naše dijete - pokaže Poherovica rukom na Lujzu - podučavalo je djevojke u ručnom radu. Istina, nije ih mnogo naučila, ali što ćete, kad su tupe, ma prave guske. I Jelka je prije k nama dolazila, ali je sada mnogo zabavljena kod lihvara Stanića - polagano i naglašeno izgovori Rezi posljednje riječi.

- Šteta za nju, baš prava šteta! Lijepa je to djevojka i tako umiljata! - nekako toplo izlane Klinster.

Gospođa Rezi pogleda svoje kćerke, pa se nagne Klinsteru i šapne mu u uho:

- Kad vam se tako jako dopada, a vi tražite priliku... Kad se pača sa starim udovcem, neće se mnogo skanjivati, ako...

Klinster u prvi mah razvali oči, a zatim se zadovoljno nasmiješi.

Stara Poherovica bila je potpuno osvjedočena, da je župnik Jelkin otac, a trgovac Stanić da je uzdržava. Ona nije nikako pojmiti mogla ljubav i naklonost vrijednoga župnika i trgovca Stanića za sirotu Jelku i njezinu majku, te dvije najčestitije i najnevinije duše na svijetu.

Župnik se zauzimao za Jelku, jer je bila najpametnija i najčednija djevojka u cijeloj njegovoj župi. Uz to je on znao, kao i Stanić, da Jelku ocrnjuju stanovite pokvarene duše i da sve moguće čine, da bijednu djevojku rastave od Ive Marića, mladića umna, vrijedna i poštena, za kojim je Jelka uzdisala i ginula.

Velika je nesreća bila po Jasnovo, što se tu nastanila obitelj Poher. Seljaci, zabavljeni naporim radom od rane zore do kasne večeri, živjeli su mirno, nisu se brinuli za tuđe stvari. Ali obitelj Poher, bez svakoga posla, ubijala je vrijeme time, što je jednoga protiv drugoga jarila, izmišljajući i ovo i ono, i svaku sitnicu povećavala bi u neizmjernost. Starih blebetuša, koje rado po klancima čavrljaju, nije bilo mnogo u Jasnovu, ali tri ili četiri vrzle su se poput mačaka oko Poherovice, koja im je kadgod skuhalo kave, a takve žene-tine za zdjelicu kave prodale bi svaka i svoj komad raja. Na takvim kavskim sastancima povjerljivo se šaputalo, glavom klimalo i uzdisalo, rukama lamalo i očima prevračalo, te puhanjem hladeći vruću kavu pripovijedalo i rešetalo čudnovate stvari o mladim mornarskim ženama kojima su muževi bili odsutni.

Žene naših mornara po više godina samotuju u svojim čednim kućicama, ali izvanredna je rijetkost, da bi se koja zaboravila. Poštenje im je nada sve, a vjernost čuvaju kao svetinju. U Primorju nema nezakonite djece, no dogodi li se i ovakav slučaj, tad će i to rijetko kada biti domaća djevojka ili žena koja bi se tako zaboravila. Narod u Jasnovu smatra velikom sramotom, kada se nezakonito dijete rodi, i to poprati izrazom negodovanja, to jest mačjom deračom pod prozorima, da tako javno osramoti nesretnicu.

Klagenfurtska kultura, koja do sedamdeset i pet posto nezakonite djece državi stavlja na raspoloženje, još nije, hvala Bogu, doprla, a kamoli korijenje uhvatila u našem čestitom primorskom pučanstvu.

VI

Franc Klinster sve je slijepo vjerovao, što god mu je gospođa Rezi o Jelki i o drugim ljudima pripovijedala. Prekrasne Jelke nikako nije mogao izbiti iz glave. Njezin lijepi, vitki i svuda obli stas, pa one crne i sjajne oči, sve to lebdjelo je neprestano u njegovim uzrujanim moždanim. Čovjek gotov da pobenavi.

Jelka je često išla u dućan trgovca Mate Stanića. Klinster je to vidio, srdio se, a divlje i surove strasti sve su se više u njemu raspaljivale. Taj glupi i razuzdani čovjek silno je zavidao trgovcu, staromu udovcu, da uživa, kako mu je Poherovica povjerila, toliko krasnu i dražesnu djevojku. Uostalom, on nije ni najmanje u svom njemačkom "gemitlihkajtu" sumnjao, da neće uspjeti u svojim životinjskim nakanama.

U blizini crkvice sv. Marije Jelka je najradije pasla svoje ovčice. Sitna i gusta zelena trava, krasan pogled na more i na otoke, veliki brodovi i male ribarice, i sva ona kršna i dražesna priroda, koju je okom obuhvaćala, sve to milo ju je sjećalo prošlih dana, sve ju je zanimalo i neodoljivo k sebi privlačilo.

Kadšto došetao bi do kapelice i stari Špiro Ostojić. On je vrlo rado razgovarao s dobrom Jelkom. Pripovijedao joj je svakojake pripovijesti iz života svetaca i svetica božjih i mnogo crtica o svom pokojnom stricu kanoniku, najradije pak govorio je o Boki Kotorskoj, gdje se je rodio. Starina Špiro Ostoić došao je u Jasnovo kao mlad čovjek, te je bio ovdje pred četrdeset godina mali činovnik kod pomorske oblasti, to jest nadzirao je luku, ako se lukom može nazvati mala draga. U Jasnovu Špiro se i oženio. Našao je prilično imućnu ženu, pa je sada mirno i bezbrižno živio od svojih dohodaka i od male penzije. Bilo mu je oko sedamdeset godina, ali se držao posve ravno i hodao čvrsto, kao najkršniji mladić. Špiro je bio visok, crnomanjast i jako navorana lica. Nedjeljna i svečana odijela dao je praviti svakih deset godina. Dugački tamnomodri kaput, uskih rukava, od debe-

loga zimskog sukna, nosio je samo četiri puta na godinu, i to na Božić, Uskrs, Duhove i osamnaestog kolovoza, na carev rođendan. Kaput mu je bio skrojen posve na život¹, a Špiro je bio u njemu sapet, tek što je disao. Na glavi je obično nosio veliku, nešto zamazanu kapu, ispod koje je virilo otraga nekoliko dugih sijedih čuperaka. Na sljepočice pali su mu sijedi uvojčići. Visoki crni klobuk, tulac ili cilindar, ili - kako mornari vele: "klobuk od patente" nasadio je na glavu samo u ona četiri svečana dana. Taj "klobuk od patente" i njegov tamnomodri dugački kaput svaki je u Jasnovu poznao, i ljudi nisu trebali da kažu: "Prekosutra je Božić ili Uskrs", nego za šalu bi rekli: "Prekosutra stavit će Špiro klobuk od patente" ili "Prekosutra bit će Špiro u paradi." Crnomanjasto starčevo lice bilo je vrlo mršavo, a čelo mu bilo namrgođeno, baš kao da je uvijek ljutit. I doista, za svaku sitnicu planuo bi kao žigica, odmah bi se sav pretvorio u plamen. Najmanje do pet puta svađao bi se sa svojom ženom i obično vikao: "Kačko (zmija), šuti ili ću te ubiti!" Čitavi gradić čuo bi ga, kako viče, i svi bi mu se ljudi smijali. Kad se navikao, izletio je pred svoju kuću, te naglim koracima šetao gore dolje, gladeći rijetku bradu, koja mu je samo kraj ušiju rasla, i tako bi se umirio. Brkova nije imao. Visoki i uski ovratnik od košulje omotao je Špiro dugačkim crnim rupcem, te ga je čvrsto svezao pod bradom s više uzlova.

Malo je bilo ljudi u Jasnovu s kojima se nije Bokelj po više puta zavadio i opet izmirio. Njemu nitko nije mogao ugoditi. Za svaku i najsitniju malenkost eto svađe i inata. Reci mu: "Špiro, krasno je danas vrijeme!" On će pogledati u nebo, pa ako nigdje nema oblacića, on će ustvrditi: "Za pol sata eto kiše!"

Zavesti se sa Špirom u razgovor, mučan je bio posao, premda je njegovo srce bilo dobro i milostivo, teško bi mu našao ravna. Špiro bijaše dobričina, samo nagle ćudi. Unatoč tome u Jasnovu ga svaki ljubio i štovao.

Kao dječarac polazio je gimnaziju u Dubrovniku. Nakon svršena tri razreda okanio se školskih klupa i ogleđao za kruhom.

Rado se sjećao svojih suučenika, te o njima pripovijedao. Svi su bili visoki činovnici, najmanje savjetnici kod vlade u Zadru i u Trstu. Jedan je dapače bio biskup. Često je čitao neki politički talijanski dnevnik koji je izlazio u Trstu prije trideset godina. Kad se dao na kakvo tumačenje i raspravljanje, najradije bi se izrazio: "Od četrdeset i osme ovamo sve je propalo."

Seljaci su trebali Špiru Ostojića u svako doba. Kad bi, bez zamjere, obolio krmak, stari bi Špiro nešto otajstvena mrmljao i nožem po zraku križao. Zatim bi pljucnuo u tri okrugla kamenčića, te bi ih sva tri najedanput, bacio preko desnoga ramena i najposlije ubo svinjnu u uho, da procuri krv i tad bi se nakon pol sata zdrava i vesela po dvorištu valjala. Razumije se samo po sebi, da ta operacija nije svaki put koristila.

Ako se koja majka uvjerila, da je njezino dijete oboljelo od pogleda zle žene, odmah bi pošla k Špiri, te mu kazala: "Gospodine Špiro, dijete mi ima uroke, molim vas, pomognite." Stari Špiro svaki put bi važno odgovorio: "Idite, kumo, kući, dijete ćete naći posve zdravo." Samo od uročne bolesti znao je Špiro uistinu izliječiti.

Imao Špiro i malu knjižicu, bolje reći, sveščić papira. Svi ljudi u Jasnovu govorili su o toj knjižici kao o nekoj čudotvornoj stvari. Ako se koja žena mučila kod poroda, položili bi joj na prsa Špirov sveščić, mučenoj siroti doskora je odlanulo i djetesce bi ugledalo svjetlo božje. U tom sveščiću, hvalio se Špiro, napisane su otajstvene molitve u latinskom jeziku. Tu knjižicu donio je Špiri neki mornar iz Riminija.

¹ uz struk

Još je starac imao nekoliko knjiga u starom ormaru, a sve su bile iz prošloga stoljeća. Samo jedna knjiga bila je iz novijega doba, a ta je vrijedila zlata. Špiro ju je dobio na dar od nekoga Talijana, koji je dva, tri li dana popravljao u Jasnovu stare kišobrane. Knjižica je bila tiskana u tri jezika: engleski, francuski i talijanski, a Špiro je iz nje naučio kako se pripravlja slana rakija i kako se tako priugotovljenom rakijom liječe sve moguće bolesti. Špiro je tu knjižicu uvijek sa sobom nosio. Prošao li bi tko ispred njegove kuće, te bi se potužio, da ga ovo ili ono boli, Špiro odmah vadi iz džepa knjižicu i stare, rogom obrubljene naočale, našao bi stranicu, gdje je opisana takva bolest, i prstom bi slijedio riječ po riječ, da bolje upamti opis, tada bi se naravno, skinuo naočale i mudro i dostojanstveno rekao: "Tri žlice tople vode i dvije žlice slane rakije", ako je bolio želudac. Za koju drugu bolest drugačija odredba.

Špiro je znao također protjerati gusjenice sa zelja i druge zeleni. Ako je vinogradima prijetio oblak pun grada, Špiro ga prekrižio i oblak se raskinuo. Istina, grad se obori nad Jasnovom malne svake druge godine, no da nije čarobnjaka Špire, bez sumnje, grad bi mlatio jasnovačke vinograde godinu za godinom. Dolazi li mora, starac napiše jednim jedinim potezom salamunsko slovo na vratima sobe, a more nestane, kao da je u zemlju propala. Ljudi su dandanas svuda otvorili oči, i sam vrag bi znao, kako je Špiro, što oni nikako nisu znali, nekoj siroti udovi veliku uslugu učinio. Ženi umro muž, a bio vukodlak, te je svake noći strašio udovu. Da je iz groba izlazio, o tome nema sumnje, ta poznavala se po maloj luknjici na istom grobu. Udovica jadikovala, molila i Bogom kumila Špira za savjet. Špiro napokon mudro reče: "Dobro je!" i od toga hipa vukodlaka više nije bilo. Šapat je išao od usta do usta, da je Špiro dočekao vukodlaka u tamnoj noći na groblju i crnim ga glogom probo.

Starina Špiro imao je jednu punu ladicu kamenčića s Osora, i davao bi po jedan kamenčić svakome, koji bi ga posjetio. Špiro bi, držeći kamenčić među prstima, važno tumačio: "Evo vam kamenčić protiv zmijskog otrova. Nosite ga uvijek sa sobom i pazite da ga ne izgubite, jer ih ja još vrlo malo imam." Njegova ladica bijaše, međutim, neiscrpiva. Kako to? Neki đak u Beču, iz Jasnova, pripovijedao je o Špiri Ostoiću, koji je također sina školovao, ovo:

- Kad smo bili gimnazijalci, ja i sin staroga Špira, našli smo jednom baš slučajno ključić od ladice, u kojoj su bili čudnovati kamenčići s Osora. Svaki od nas uzeo je nekoliko od tih kamenčića, a druge, koje smo po cesti i kojekuda drugdje nabrali, metnuli smo u ladicu koju smo tada skromno zatvorili i ključ opet u skrovito mjesto položili. Što je starac više kamenčića razdavao, to ih je više u ladici bilo. On je bio potpuno osvjedočen da sv. Lovreč u njegovoj ladici pravi čudesa. Nikad, ma ni u snu ne bi on bio pomislio, da bi mu derani mogli toliko drzoviti biti.

Stari Špiro imao je u kući i strijelu, koju je bio našao u vrtu pod kruškom, kad mu je grom u krušku udario, te je rascijepio. Strijela je visjela o čavlu pod policom, pa ako tko god ne bi to htio vjerovati, mogao se na svoje oči uvjeriti, ta bila je tvrda i velika kao komad kремена.

Špiro Ostoić imao je veliku manu, što je svakom prilikom kuduo Jasnovu i Jasnovčane. Malone svaki svoj govor bi zaključio: "E, e, valja vidjet, kako je u nas, u Boki!"

Stari Bokelj osobito je volio Jelku Ljubovićevu, jer ga je uvijek pomno slušala. Otkad je Ivo otišao Jelka bi se znala zamisliti, prečula bi štošta, a Špiro bi joj po stoti put pripovijedao istu stvar. Dogodilo se da je Jelka šivala ili vezla u hladu pod krošnatim stablom, do nje bi se odmarao stari Špiro pripovijedajući joj različite zgode pomoraca, a ona bi se, slušajući ga, zavezla u najslađe misli. Tada je u duhu vidjela veliko more i gizdavi brod, a na njemu Ivu, kako zadubljen gleda uspjene valove, kako se smiješi i o njoj sniva.

Opet je Jelka pasla svoje stado blizu kapelice sv. Marije. Dva ili tri puta iznenadio ju bio Klinster svojim dolaskom. Njeno srce svaki put bi se stegnulo, kad bi ga opazila. Klinster bi se previjao pred Jelkom na sve moguće načine - udvarao joj; mučio se, da se što jasnije izrazi, no sve uzalud, jer je svaki put opazio, da ga Jelka nerado sluša. Nakon nekoliko časova djevojka bi se svagda od njega odalečila, a on bi za njom buljio, šecući kraj crkvice, kao da stražu straži. Jednoga dana htio ju je uhvatiti za ruku, ona naglo probljedi, mrko ga omjeri očima i reče oštro:

- Ostavite me na miru! Ja nisam vaš par!

Od onoga dana Jelka nije više išla sa stadom k crkvi sv. Marije. Ona bi zagnala svoje ovce u neku šumicu blizu mora. Ne prođe mnogo vremena, kad eto i tu Klinstera, da je napastuje. Jelka nije znala što da uradi, kamo da se zakloni sa svojim stadom. Još iste večeri kazivala je svojoj majci, kako nema na paši mira, jer da je novi kapo finance svuda slijedi i napastuje. Udova Tonka ražalosti se, uzdahne, tužno i zabrinuto pogleda kćerku i reče joj, da će se potužiti kumu Mati, koji će kapa ukoriti i reći mu, da je se okani. Međutim se po Jasnovu već govorilo, da se Jelka zagledala u kapa Klinstera. Otkuda su se glasine širile, lako joj pogoditi. Neke stare blebetuše vjerovale su u tu bajku, jer su čule, kako ima ljudi, koji su vidjeli djevojku, gdje se razgovara s Klinsterom. Poherovi su sada silno uživali i još revnije te crne potvore širili. Kad je Mato doznao što se po selu brblja, pozove Klinstera k sebi, ponudi ga čašom vina, pa mu u razgovoru spočitne da se za jednoga kapa ne pristoji napastovati poštene djevojke. Klinster se podlo ispričavao da sve nije istina i da on nije nikad o djevojci zlo pomislio. On je, doduše, priznao da je s njom govorio, ali nije kriv što ima zlobnih ljudi koji svaku stvar izvrnu. Mato je znao da Klinster ne govori istinu, zato ga strogo ukori i opomene ga da se kani ćorava posla, pa mu još natoči dvije čaše vina. Klinster požudno pogleda punu čašu i stane se još podlije izvinjavati i svečano obećavati kako više nikada neće ma ni koraka za djevojkom učiniti.

I župnika je ražalostila ta ružna i podla izmišljotina. On pozove Jelku k sebi, da mu sve iskreno ispriповjedi. Kad ju je saslušao, lijepo ju je umirio.

- Idi, draga, idi i nemoj se žalostiti. Bog vidi, da ti je srce čisto i nevino. Samo kad je tvoja savjest mirna, a zlobni jezici neka brbljaju, što ih je volja. Što ćeš: zmiji odsijeci glavu, udarit će repom!

Župnik Dragutin Melić bio duša od čovjeka. Sve ga ljubilo i štovalo kao pravoga oca i pastira. Već je prevalio sedamdeset i petu. Sijeda kosa krunila mu mirno i plemenito čelo, a nešto blijedo lice odavalo je predobro srce i veliki um, zabavljen uvijek uzvišenim i svetim mislima. Melić je bio pravi svećenik i potpuni čovjek. Gdje god je trebalo, zauzima se za svoj puk, revno je pazio što se radi u općinskom uredu, a kad god je imao vremena, poučavao je narod o građanskim krepostima i dužnostima. Kao pošten Hrvat branio je svuda otvoreno istarska hrvatska prava kao pravi sin svoga naroda, ne bojeći se nikoga, osim Onoga koji vedri i oblači po svojoj svetoj volji.

Klinster je iz dna svoje pogane duše mrzio trgovca Matu Stanića, pa je sada još više vjerovao da mu je Jelka više negoli samo šticeca. No on je vidio da je nemoćan protiv bogatoga trgovca koji je inače dobar čovjek, jer svakom prigodom rado ponudi čašu vina.

Golema većina Jasnovčana nije vjerovala u crne laži kojima se htjela uništiti Jelkina čast i budućnost, a bez sumnje brzo bi nestalo brbljanja, sve bi se glasine pogušile, da nije bilo Poherovih koji su uvijek nijetili i potpirivali vatru. Gospođa Rezi i kćerka joj Lujza bile su tvrdo uvjerenе da će Ivo Marić, čim se kući vrati i začuje, što se o Jelki pronosi, ostaviti je na cjedilu.

Stari Marić i žena mu Ivana ne bi ni u mislima uvrijedili Jelke, ta ionako su znali, gdje su se skovale sve te bogumrske laži.

*

Već je čitav mjesec prošao, što je Ivo iz Rijeke za Boston odjedrio. Jelka je opet došla k crkvi sv. Marije da tu pase svoje ovce, ali pomisli da bi ipak do kapelice mogao doći Klinster kojega već tjedan dana nije vidjela, zato natjera stado u šumicu ispod lomnih klisura, a sama pođe na rub onih klisura da pazi na ovce. Tu je bila sakrivena, nešto preko sto koračaja od crkvice. Pred kamenom, na kojemu je sjedjela, bio je malen ravnjak, tek nekoliko stopa u promjeru, a onda se crtao rub visokih i nad šumicu kao obješenih klisura. Jelka je mislila, ako baš kapo i dođe do kapelice, da je ovdje neće vidjeti, no on ju je s prozora iz Jasnova opazio, kako je zamakla za crkvicu.

Zrak bijaše posve miran, kadšto bi samo malko šušnulo lišće, ali morem se valjahu dugački i debeli valovi, dolazeći iz daleka juga. Ovakvi valovi ne šume, niti se ne pjene, kad se dovaljaju do obale, ne razbiju se praskom, već se lijeno po grebenastom žalu prelijevaju. Vjetar iz vana dopro je do Crnoga rta u južnoj Istri, jer se na moru vidjela crna crta, koja se je protezala od Istre prema Osoru. Na rubu one crne crte kadšto se zapjeni more, vidi se nekoliko brodova koji su dojedrili do tišine gdje se sad pomiču lagano, kao i vjetar koji polako u Kvarner zateže. Južno je obzorje zastrto, a blizu Osora već se nad morem spustila kiša. Ta prolazna ploha čini se kao veliki i prozirni zastor, jer se kroz nju kao u magli vide otoci, mjestimice suncem rasvijetljeni. Mutno sunce probija i plohu dažda, lomeći u njoj svoje svjetlo, kad ga otkriju oblaci koji naglo grnu prema sjeveru. Isprekidane sjene velikih i sivih oblaka vuku se kao velike i rastrgane krpetine po moru, po žučkastim creskim šumama, po Krku i po golim brdinama nad Bakrom i nad Kraljevicom. Najednom zabijeli se Omišalj, pa Hreljin i Kastav, a kad se nad njima spuste sjene, zasjaje se sjetno omanja primorska sela i pojedine kuće po lijepoj i veseloj Kostreni. Rijeka se ne razabire, jer su je zastrle guste magluštine, no zasjat će opet, čim bura zapali - kako mornari kažu - sa hrvatskih gora. Zrak je težak i topao, prava parina. Žene se boje za posljednje smokve da ih ne opere kiša. Stari mornari gledaju kojim pravcem kreću oblaci, klimaju glavom i kao pjevajući kažu jedan drugome: "Vrijeme se mijenja, bit će kiše, kiše! Jugo dolazi, jugo!"

Jelka je sjedjela za vrljetnom stijenom veoma turobna. Crne slutnje križale su njezinom uznemirenom dušom. Mislila je o svom Ivi i tako se podala posve zaboravi. Igla joj ispuznu između prstiju, a ona, kao preobražena, mirno je i nepomično upirila svoje rajske zjenice u sivi zrak, promatrala je nepoznate predjele svemira, gledala je u se, u svoje ranjeno srce, u svoju zaljublenu dušu...

Iz toga snatrenja, iz te slatke zaboravi probude je koraci. Jelka zadrhta, okrene se i opazi Klinstera. U isti mah skoči na noge i htjede pobjeći, no on je bio hitriji i postavi se pred nju, na onom malom ravnjaku uza sam rub klisura. Kapo je bio crven u licu, sive oči su mu se krijesile, a vino jako iz usta zaudaralo. Uhvatio je djevojku za ruku, pa se silio da se pokaže što više ljubazan. Iz onog zakutka Jelka nije mogla nikuda uteći, jer je na jednoj strani zijevao ponor, s druge strane i iza nje bijahu stijene glatke i visoke, a pred njom, na izlazu, stoji pijani Klinster, držeći je čvrsto za ruku. Jelka ne zna što da učini, kako da se Klinstera oslobodi. Htjela je istrgnuti ruku, no u kapu su već uzavrele sve životinjske strasti, on je bio odlučio da neće iz šaka ispustiti krasni plijen.

- Ostavite me! Ostavite me! - ljutila se djevojka, pogledav ga ubojito.

- Najn, ti zer šen, najn, ja topar, za kaj fi furhtevat? - govorio je gospodin Franc Klinster, kapo finance.

- Ostavite me! Ja nisam vaš par! - rukne djevojka, a iz očiju sipale joj strijele.

- Fi topar, a ja fam pofidal niks šleht, ja topar fami.

- Molim vas, zaboga, pustite me! - zavapi Jelka.

Klinster ni čuti da je ispusti, nego nastavi, cereći se životinjski:

- O, ja uš znat, faš drahi tento Mato, ja, fi mate jeha rad.

- Što? - muklo smrsi Jelka, upirući u njega svoje strelovite oči.

- Ja, ja, Mato vaš drahi, o najn, ne faš kum, ja, faš drahi; on star, ja mlat i fi mlata, ja faš fiše mam rad; tento Mato stara baba, a ne fi, šen holka, a mlata - udvarao se Klinster.

Jelka ga kosila očima, sva blijeda i drhtava, a zatim plane:

- Ostavite me! Nosite se!

- O proč fatširen, ja mam fas rad, ja fi šen, fi ma šenka, fi zer šen! - govorio je pijano kapo, ispustiv joj ruku.

Oči mu bijahu krvlju zalite, a sve žile u odurnom i tamno zažarenom licu i vratu nabrek-nute.

Jelka, dršćući čitavim tijelom, zdvojno uzdahne:

- Oh, majko moja!

- O fi engel! Fi moja, mi tadi sami, ja fas zer milovat.

Jelka, ne slušajući ga, pokrije lice i oči rukama, da ga ne vidi. Klinster, misleći da mu se djevojka podaje, naglo je ogrli i kad je htjede u isti čas poljubiti, zdvojna Jelka odrine ga svom svojom snagom od sebe, on se natraške zatetura, zanjiše se, izgubi ravnotežu, prevali se i - nestane pod klisure... Za koji hip začu se mukli udarac, nisko dolje pod vrleti...

Jelka se osovi, objema rukama uhvati se za glavu, problijedi kao glogov cvijet, lice joj se ukoči, pogleda zdvojno u nebo, sva se strese od groze, teško uzdahne: - Oh, Bože! - i klo-ne u naručaj starome Špiru. On joj reče:

- Jelko, ne boj se, sve sam čuo i vidio!

VII

Dva dječaka, Frane Marić i Jurica Štikić, love ribe pod grdnim klisurama sv. Marije. Obala je od mora izjedena i svuda grebenasta, ali dječaci, tražeći meku, pužice i račice, skaču po njoj kao po kakvoj zelenoj tratini. Bosonogi su, no tvrdi su džonovi njihovih, možda na osamdeset i više godina osiguranih čizama, koje im se drže trupa i glave. Ni Frane, ni Jurica nemaju na crvenoj košulji ni jednoga gumba, jer su ih odrezali i zaigrali. Modre hlače privezane su im oko pasa konopčićem; jedna je nogavica zavrnutu do lista, a druga iznad koljena. Cijela im se, dakle, toaleta sastoji od: košulje, hlača i komada konopca koji su, po svoj prilici, badava dobili u dućanu trgovca Stanića. Bijahu gologlavi, jer nisu imali vremena da potraže svoje slamnate šešire.

Sve brijačke i vlasuljarske poslove u Jasnovu obavljao je onaj državni činovnik, koji čisti državnu cestu, cestar, a on je Frana i Juricu ošišao sve do kože. Jasnovački brico šiša glave, ali ne šiša džepove svojih mušterija: potpuno uređenje glave računa po četiri novčića,

samo šišanje dva novčića u novcu ili in natura smotku za stari krajcar. He, ali vremena se mijenjaju! Sada te smotke dva novčića vrijede ili, pravo govoreći, stoje.

Dječaci love ribe i neprestano upiru svoje živahne oči u povraze, no riba neće ni da jede, ni da zoblje, ni da zaprede, ni da skosne, ni da zategne. Pod površinom, kad bace udicu, sve im nešto šćofa, no to je mali smrad koji pozna udicu i samo kvari meku. Dječaci su zlovoljni. Svako malo pita jedan drugoga: "Jede li? Je li što?"

Frane nađe u džepu komadić smotke: pušili bi, svaki bi povukao nekoliko dimova, no nemaju šibica. Gledajući u more i u brodove na moru, stanu se razgovarati o svojoj mornarskoj budućnosti. Zrak je bio tih, svuda naokolo lebdio mir, samo su se valovi lijeno po obali razlijevali, točeći se po škrapama i škarnjama. Iznenada začuju glasove nad sobom, negdje gore na brdu kod sv. Marije. Mali Frane raspozna glas, a u isti čas osjeti da ga na goljoj nozi nešto peče. On pogleda i opazi komarca kako mu krv siše. Podiže lagano nogu, dlanom ruke oprezno joj se približi, da ubije komarca, govoreći Jurici:

- A, gle, to je Jelka, aj, aj! Jure, vidi komarca, gle, ovdje, na nozi, sada, paf! - izgovori Frane i lupi dlanom po nozi i po komarcu.

- Jesi li ga? - upita Jurica.

- Aha! - potvrdi Frane.

Glas Jelkin bijaše sve to jači. Čulo se, kao da nešto moli, a na mahove kao da jadikuje. Frane i Jurica okrenu glave i stanu gledati u vrleti, odakle su glasovi dolazili. Najednom opaze čovjeka koji se, kao da je skočio sa ruba klisurâ, naglim padom, vrteći se u zraku, u šumu strovalio. Dječaci problijede, pogledaju se i počnu se naglo uspinjati strmom šumom pod vrleti, gdje nađu okrvavljena mrtva Klinstera. Zgražajući se, opaze da mu je sva glava razmrskana, a tijelo rastrgano i kao na pola prekinuto na šiljastim stijenama na koje je bio pao. Dječaci se prekriže od straha, potrče od onoga mjesta i, što bi dlanom o dlan, izveru se na vrh brda gdje opaze Jelku i staroga Bokelja.

Jelka, blijeda i prestrašena, drhtala je cijelim tijelom. Mali Frane pritrči k njoj i reče:

- Jelko, Jelko, mi smo ribe lovili, a onda, onda se je jedan od finance ubio. Vidjeli smo ga, ja i Jurica, sav je okrvavljen, razmrskan i nema glave.

Dječak se zadihavao od nagla bježanja.

- Valjda ju je putem izgubio! - primijeti stari Špiro.

- Oh, majko moja, majko moja! Što će od nas biti? - zarida Jelka.

- Ne boj se, Jelko, ja sam sve vidio, ja ću biti svjedok. Nisi ti kriva, sam je našao smrt. Hajde, Jelko, sad idemo kući, a Frane neka ti kasnije ovce dovede - mirio ju i tješio Špiro Ostojić.

- Oh, Bože, pomози mi siroti! - jecala je nesretna djevojka.

Dječaci, ne razumijući ništa, gledali su Jelku kao zapanjeni.

- Čuj, Frane, sad ostani ovdje, a kasnije dovedi stado kući. Kad se bude hvatao mrak, doći će ovce same iz šumice na brijeg. Jesi li me razumio? - upita Špiro.

- Jesam. - No, što je Jelki da plače? - upita prestrašeni Frane.

- Šuti, magare, i slušaj, što ti rekoh! To su vražja, a ne božja djeca! Ne, tako neposlušnih derana nema u Boki! Hajde, Jelko, ustani, budi pametna, daj ustani, da idemo kući - ljutio se stari Špiro.

Seljaci iz bližnjih sela vidjeli su Jelku sa Špirom, pa su se čudom čudili, ne znajući što bi to moglo značiti. Još su se više čudile neke žene u Jasnovu. Jedna, dapače, do skrajnosti zajedljiva, videći Jelku onako tužnu i blijedu, upita:

- Gospodine Špiro, za Boga miloga, što se to dogodilo?

- Što nemate drugoga posla, nego na pragu sjedjeti? - otrese se na nju Špiro.

Starac dovede sirotu djevojku u njezinu kuću. Kad je udovica opazila svoju jedinicu i staroga Špiru, sva se preseneti. Jelka zagrlji majku i teško jecajući, mučno izlance:

- Majko, majko, što će od nas biti?

- Što je, zaboga? - hukne udovica i skameni se od straha.

Jelka sakri lice u dlanove i sjede na nisko ognjište.

- Kumo Tonko, ne bojte se ništa! Ja ću svjedočiti, jer sam sve vidio - mirio je starac pres-trašenu udovu.

- Oh, Bože dragi! - bolni poklik izvije se iz Tonkinih prsiju, čekajući da sazna nešto neslu-ćena, crna.

- Slušajte mirno ili ću odmah otići - naljuti se Špiro. - Kako znate, ja se rado prošećem do kapelice sv. Marije. Čuo sam da se i ovo i ono naklapa o vašoj Jelki, ali što ćemo, kad poganih jezika ima dosta na svijetu. No hvala gospodinu Bogu, ja poznam vas i vašu kćerku. O vama zlo govoriti mogu samo ništarije. Danas, kad sam došao k crkvi sv. Marije, vidim kapa Klinstera kako je za stijene zamakao. Bolje bi bilo za njega, da nije nikada nogom u Jasnovu koraknuo! Gle ti njega, taj gad hoće da zavodi djevojke, naše poštene djevojke, pa kad ne može milom, onda hoće silom! Oh, da je u Boki, raznijeli bi ga na komadiće. Taj skot bit će da je mislio da se u nas djevojke tepu kao tamo, gdje se on izle-gao! I to da je čovjek? Nije, Boga mi, nije...

- Oh, Bože, Bože! - uzdisala je udovica, lamajući rukama.

- Kumo, trista vam jada, budite pametni! - zakriješti stari Špiro. - U meni sve kipi! Pusti-te, da govorim! Čujte, dakle. Došao sam do kapelice i vidim, kako se onaj skot ogledava, kako nešto traži. Najposlije zamakne pod stijene, gdje je ono iznad vrleti malo ravna pro-stora. Da vidim što onuda traži, pođem za njim i odmah opazim... A znate li što sam opazio? Da, da, taj pijani skot napastuje Jelku! Ja se pritajim, gledam kroz pukotinu iz-među dvije stijene, gledam i slušam, da do potrebe Jelki u pomoć priskočim. Da sam imao pušku uza se, tako mi sv. Špire, opalio bih u njega, kao u bijesno pseto! Čujte, onaj skot htio osramotiti sirotu, ona se brani, odrine ga od sebe, a on, kako je bio pijan, preva-re ga noge i sruši se pod stijene, sretan mu put!...

- O, mi jadne sirote! - zalomi udova rukama i glasno zarida.

- Da, sretan put, ali ne presijecajte mi riječi! Jest, odlanulo mi, kad sam čuo, kako je ljos-nuo svojim grijешnim tijelom dolje u šumu.

- Oh, Bože, Bože, što smo ti mi skrivile! - uzdisala je bijedna udova.

Jelka je još uvijek sjedjela na niskom ognjištu i naglo disala.

- Zar se ne možete, kumo, opametiti, ta dosta ste stari! Koga se vruga toliko žalostite? S vama bi čovjek poludio! Kod nas u Boki, gdje su ljudi nešto pametniji negoli u Jasnovu, veselila bi se svaka žena, da joj se što slično dogodi! - škrine Špiro ljutito i naglo izađe iz kuće, ostavivši udovu i Jelku da plaču i zdvajaju.

Prije negoli su Jelka i stari Špiro došli u Jasnovo, mali Jurica Štikić, sin zlobne i svadljive udove Mare, već je bio dotrčao najkraćim putem kući.

Mara je bila pravo klepetalo, a rado je zalazila k Poherovima. Jurica, sav uznojen i bez daha, deset joj je puta morao isripovijedati sve što je čuo i vidio.

Malo časova zatim već je cijeli gradić govorio o smrti Klinsterovoj. Svi se snebivahu i svi pitahu: "Gdje, gdje se je ubio? Zašto se je ubio? A što je to s Jelkom? Je li mu Bog pamet uzeo? Kada se je ubio?"

Jednom riječi svi su se uznemirili i uzbunili.

Ne prođe ni pola sata, a sva sila svijeta zgrnula se nad stijenama sv. Marije. Ljudi su htjeli da vide mrtvaca, a mali Frane i Jurica pokazivahu mjesto gdje je ležao.

- Eno ga, eno ga tamo, blizu onih smreka. Oh, Bože, vidite, ljudi, vidite, kako strašno na stijenama visi! Oh, jadni mladić! Crne li nesreće! - vikala je udova Mara, majka maloga Jurice.

- Mora da je mrtav: i mačak bi se ubio da onako padne - opazi neki mornar.

- Što? Prije negoli dolje dopre, već ga zrak uguši - primijeti sijedi seljak.

- Oh, takve sramote još nije Jasnovo doživjelo! - naricala je udova Mara Štikička, vrteći glavom.

- O, vidjet će se, saznat će se, kako se je to dogodilo! - zaprijeti stara Poherovica.

- Jest, vidjet će se, saznat će se! - potvrdi Fric, njezin suprug, zijevajući i pospano buljeći u more.

- Hajdemo dolje, u šumu! - pozivahu jedni.

- Ne, ne, najbolje da se u ništa ne pačamo! - odgovarahu drugi.

Uto se bilo sakupilo nekoliko dječaka pod vrletnim stijenama. Sa vrha klisura pitale su neke žene da li je kapo posve mrtav. Dječaci, gledajući iz podaljšega mrtvaca, dizali su se na prste i pružali glave te dovikivali onima gore iz svega glasa:

- Je, je, mrtav! Ne miče se, mrtav je!

Dok se ovo zbivalo na klisurama, u isto doba pripovijedao je Špiro Ostojić stražarima financije u njihovoj kući sve što i kako se bilo dogodilo s kapom Klinsterom. Pripovijedajući, nije stari Bokelj baš birao izraze, kojima je obasipao nesretnoga Klinstera i sve stražare, koje bijaše vijest o Klinsterovoj smrti silno iznenadila. Zabezegnuti gledahu starca, misleći da je pomahnitio. No kad odmah zatim opaze ljude, kako se vrte oko crkvice sv. Marije, reče im Špiro, skočiv k prozoru:

- Gledajte onamo! Vidite, kako su se sakupili ljudi! Ako pak još ni sada ne vjerujete, a vi pođite sami tamo.

Stražari su posljednji doznali što se dogodilo, jer su bezbrižno spavali.

Špiro Ostoić silno se žestio i psovao, predbacujući stražarima koješta. Najposlije ljuto su se zavadili i Špira iz kuće izbacili.

Kad su stražari ostali sami, posavjetovali su se što da učine, pa odluče da će najprije uhvatiti i zatvoriti Jelku, a jedan da će ostati s njom radi sigurnosti, da ne bi djevojka kamo-god utekla. Ostala trojica morat će potražiti mrtvaca.

Dok je još sav narod bio nad stijenama, dođu stražari s bajonetom na puški u kuću udove Tonke, koja samo što se nije onesvijestila, videći svijetle bodeže. Jelka se uhvati rukama za glavu i ljuto vrisne:

- Oh, majko moja! - i klone joj u naručaj.

- Odmah da idete s nama! - zapovjedi osorno jedan stražar.

- Ostavite me kod moje majke! - usrdno je molila Jelka.

- Pođite odmah ili ćemo se poslužiti silom! - otrese se isti stražar.

- Ako u Boga vjerujete, ostavite je kod mene! Nevina je. Neće vam pobjeći iz Jasnova! - uvjeravala je zdvojna majka.

- Jest, nevinna sam, nevinna! - jecala je Jelka.

- Maknimo se već jedanput! - opet se otrese financijski stražar i uhvati djevojku za ruku.

Jelka se baci na koljena i zarida:

- Ostavite me kod moje majke, nevinna sam!

- Ustani! - prodere se stražar. - Svi su lopovi nevinni, sve su bludnice...

- Moja je kći poštenija od vas! - presiječe mu riječ udovica, šibajući ga plamtećim očima.

- Čovječe, Bog te čuje! - plane Jelka, pa naglo ustane i osovi se.

Stražari su se prezirno smješkali, skrećući ramenima.

- Hulje, van iz moje kuće! - rikne razjareno u dnu duše uvrijeđena majka i pokaže im vrata. Sva je drhtala, oči su joj sijevale kao dva bodeža.

Stražari se pogledaju, a zatim zapovjedi jedan:

- Obadvije s nama!

- Hajdmo, majko! Bog znade, da smo nevine - odlučno reče Jelka i otare suze.

Od kuće udove Tonke do stana stražarâ nije bilo daleko. Nitko nije vidio, kako su stražari vodili majku i kćer, jer što nije bilo na stijenama, bilo je uposlono na polju.

Stražari zatvore nesretne žene u malenu sobicu. Jedan je ostao pred vratima na straži, a ostala trojica pošla su crkvi sv. Marije, otkuda su se zaputili u šumicu, gdje je Klinster ležao. Nakon nekoliko vremena jedan od njih krene u Jasново, gdje je zavladała velika uzrujanost.

Juraj Marić i žena mu Ivana bijahu onaj dan zabavljeni na nekom udaljenom polju. Kad su pred noć došli kući, odmah su začuli veliku novost i polete zabrinuti k udovi Tonki. Kućna vrata našli su samo priprta, uđu unutra, traže, zovu, ali niotkud da bi se tko oglašio. Izađu, pa se popitaju u klancu za žene, ali nisu mogli ništa saznati. Već se smrkavalo i svijet u grupama dolazio od crkvice.

Marićevi pitaju sad jedne, sad druge, jesu li gdje vidjeli udovu ili možda samu Jelku. Svi u čudu klimaju glavom, uzdišu i vele, da nitko ne zna za tužne sirote. Ivana zaplače, ljudi se uzbune, prestraše i stanu ih tražiti po svim kućama, u svakom kutu. Zovu ih imenom, ali od njih ni traga, ni glasa. Neke žene uzvikale se u klancu, gdje su stražari stanovali, i dozivale Tonku i Jelku. Najednom začuju Tonkin glas:

- Ovdje smo, ovdje. Zatvorili su nas stražari, kao da smo crkvu porobile! - vapila je udova s prozora financijske postaje.

Žene se prestraše i začas protrnu, a onda stanu vikati u sav glas:

- Našle smo ih, evo ih, zatvorene su kod finance!

Na te povike narod se počeo dozivati i sakupljati pred financijskom postajom. Vladala je najveća uzrujanost: sijedi mornari, žene, djevojke, djeca, cijelo Jasново, sve se tu strkalo i zbito kao u klupko, svi viču, prijete i psuju stražare. Dođe i stari Špiro te uze pripovijedati i živo opisivati, kako je Klinster napastovao Jelku i sve što je bio vidio. Starac se sav od ljutine tresao, krv mu udarila u lice, oči su mu sijevale. U svjetini od časa do časa raslo ogorčenje, krv u svima uzavrije i čitavo ono mnoštvo stane zahtijevati da se žene na slobodu puste.

- Mi, mi ćemo ih čuvati! - grmjeli su neki mladi mornari, koji su se slučajno kod kuće nalazili.

Stari Poher i njegova obitelj promatrahu sve iz zakutka. Kad ih svjetina uoči, stane urlikati i derati se:

- Eno uhoda! Eno špijuna!

Poherovi se prestraše, pobjegnu kući i zaključaju dva puta za sobom vrata.

Već je bilo sasvim unoćalo. Na nebu je lebdio uštap, ali isprekidani tmasti oblaci svako malo bi ga sakrili.

Narod je sve jač vikao, sve se ražestilo, najedanput zazveči staklo na kući financijalne straže. Mali Frane nabacio se iz podaljega kamenom i sretno pogodio u nišan. Stražar, koji je bio kod kuće na straži, pokaže se na prozoru i zapovjedi ljudima, da se odaleče ili da će pucati. On se grozio lošim talijanskim jezikom. Narod u Jasnovu govori samo hrvatski, no neki mornari su ga razumjeli, pa stanu vikati:

- Ljudi, znate li, što veli? Da će u nas pucati! Mi, mi ćemo mu pokazati da se ne bojimo njegove puške, ni njega! Van sa ženama! Na slobodu s njima! Mi ćemo ih čuvati! Hoćemo da budu sigurne! - grmjeli su bijesni mornari.

- Na nas, na nas da će pucati! A, lopove, tate, ništarijo! Ala, ljudi, oslobodimo žene! Može ubiti jednoga od nas ili dva, no platit će on i svojom kožom! Na vrata! Juriš na vrata! - urlikalala je svjetina.

Uto nadošao onaj stražar, koji je bio ostavio svoja dva druga kod mrtvacu. Tri, četiri li mornara naglo na nj nasrnu i, što bi dlanom o dlan, već je bio razoružan. Stari Špiro uzme stražarovu pušku i junački povikne:

- Boga mi, ko da sam u Boki! Ej, delijo, dođi sad na prozor, ako si junak, da na nas pucaš!

Na prozoru pokaže se Jelka, uto zasja mjesec ispod oblaka. Ona svrne zahvalnim pogledom svoje velike i crne oči po sakupljenom narodu. Bila je blijeda, anđeoski krasna.

Mladi mornari i seljaci na pogled njezina nebeskog lišca opet zagrmje:

- Na slobodu sa ženama! Oslobodimo ih!

- Na juriš, djeco! - rukne stari Bokelj, izvijajući se naprvo.

- Živio Špiro! Na juriš! - zaori narod.

Špiro navali sa svojom četom na vrata, tko šakom, tko ramenom, sruše ih i provale u kuću. Domala izvedu Tonku i Jelku.

- Živio naš Špiro! Živio! - radosno zaori sav narod.

Bokelj, drščući od radosti, stupao je pobjedonosno pred narodom, noseći dvije puške i prateći u slavlju kući udovicu i njezinu jedinicu.

Oduševljeno mnoštvo sastane se putem sa župnikom koji je tek kasno saznao za taj po Jasnovu znameniti i nezaboravni događaj.

- Što je, dragi narode? Što se dogodilo? - upita župnik sav u čudu.

- Mir! - zapovjedi gromkim glasom Špiro, te pozdravi župnika i prozbori glasno, da su ga svi mogli čuti:

- Časni gospodine! Vrijedni i mili naš župniče! Kapo Klinster htio je nanijeti sramotu Jelki Ljubovićevoj kod kapelice sv. Marije. Djevojka, braneći svoje poštenje, odrinu ga od sebe, a on, srećom, to jest, da, srećom, da, da, nesrećom strovalio se pod klisurine, pa se ubio. Ja sam slučajno sve vidio, svemu sam svjedok. Ako nije tako, ne vidio nikad lica božjega! Stražari financije uhvatili su majku i kćerku kao da su ukrale presveti ciborij u crkvi. - Rekavši to snimi kapu, kao i svi ostali muškarci. - Časni gospodine, mi svi, kao poštteni kršćani, obranili smo nevinost, oslobodivši silom, no bez svakoga krvoprolića,

udovicu i njezinu kćerku. Sada ih vodimo kući, gdje ćemo mi sami paziti na njih, dok dođu druge zapovijedi od našega premilostivoga kralja i cara.

- Živio, živio Špiro! - srdačno je klicao narod.

- Nije zlo što ste učinili - reče župnik - no svakako bolje bi bilo da ste lijepim načinom oslobodili žene.

- Časni gospodine, htjeli smo - ogradi se Špiro - no Tajč je Tajč. Jedu naš kruh, tove se našim žuljevima, a mi se s njima ne razumijemo i nikad razumjeti nećemo!

- Bože daj, ne urodilo vaše djelo zlim plodom! - uzdahne župnik.

- Živio naš župnik! - provali oduševljeno mnoštvo.

- A gdje ste, sirote moje, vi, kumo Tonko, i ti, Jelko? - ogleda se zabrinuto župnik krugom.

- Evo nas ovdje! - oglase se žene kroz suze i pristupe k župniku.

- Utješite se, drage moje! Jelko, Bog zna i svi mi znamo, da ti nisi kadra počiniti takav zločin. Snašla te nesreća, no Bog je pravedan, a i ljudski zakoni štite nedužnoga. Utješite se i uzdajte se u božju providnost - ljubazno ih mirio župnik, kao pravi pastir svoga stada.

Udovica i Jelka tiho su jecale, župnikove riječi bile su pravi melem njihovu ranjenom srcu.

Župnik se ogleda krugom i progovori:

- Draga braćo! Kako vidim, cijelo se je Jasново ovdje skupilo. Veseli me, što vidim, kako se međusobno štujete i ljubite i kako ste priskočili ovim bijednicama u pomoć. To je znak, da vam je srce plemenito i da znate što je dobro i lijepo i pošteno. Braćo, čujte me! U našoj lijepoj i mirnoj župi, u našem dragom Jasnovu leži danas pod vrletnim stijenama sv. Marije okrvavljen mrtvac. Nesretni čovjek htio je sagriješiti, no prst božji ga je taknuo. A vi, mladi morski sokolovi, i vi, koji vašim znojem natapate zemlju koju prekapate da iz nje izvadite koru hljeba, svi vi zapamtite slučaj, koji je našu župu tako strašno uznemirio. Jest, draga braćo, sam Bog čuva nevinost, a težak je grijeh prevariti djevojku! Nesretnik, koji je danas pod onim stravičnim stijenama dušu ispustio, bio je iz onih dalekih nama krajeva, otkud nam nikad nije dobro došlo, no pred Bogom bio je naš brat. Bog je milostiv u svojoj neizmjerljivoj dobroti, a mi jadni crvi da se tuđoj nesreći veselimo? Braćo, pomolimo se za dušu, koja je prebivala u onom pod stijenama skršenom tijelu, što se krvavo sjaji na mjesecini koja i nama grešnicima sada lica osvjetljuje. Braćo, sa mnom na koljena!

Sav narod poklekne i snimi kape, a župnik uzvine oči put neba i izmoli toplu molitvu za dušu pokojnika.

Mjesecina se žalosno prelijevala na blijedom licu sijedoga i vrijednoga župnika, pa se razabiralo kako mu se micahu usnice...

Poslije molitve narod se razišao, a kojih petnaest mladića, pod zapovjedništvom Špire Ostoića, otpratio je udovicu i Jelku kući.

Blage i utješljive riječi dobrog župnika bijahu razblažile i osladile rastužena srca nesretnih žena onako blagotvorno, kao što može samo nebeska rosa i rajski melem koji pruža ovakvim uciviljenim dušama vjeru i ufanje u božju Providnost. Bijahu dosta mirne, no san nije se htio spustiti na njihove vlažne i umorne vjeđe.

Ivana Marić i njezin suprug Juraj trsili su se da istjeraju crne misli iz Jelkine glavice, pa joj stali govoriti o ljepšoj budućnosti, a Jelka uzdahne i pogleda ih svojim crnim očima na

kojima kao da si sagorio svu tugu i bol cijeloga čovječanstva, pogleda ih milo, kao buduće svoje roditelje, i srdačno zaplače.

Jelka se je sjetila minulih dana, sve riječi koje joj je Ivo rekao, bljesnule su joj u pameti jedna za drugom, radosnije misli dolijetale su u njezinu glavicu, u duši joj se pomaljalo tiho svjetlo, probijajući tamnu koprenu, kojom ju bio obavio zadnji crni dan.

U njenu srcu prevladavao je mir, uzrujanost se sve više gubila, a trostruke suze, što je polijevahu, nosile su sa sobom svu onu nesnosnu tjeskobu i ogorčenost koja joj se bila spustila na dušu.

O, kolika je slast ranjenome srcu, kad uho nijema i ukočena očajnika razabire poznate glasove, kad čuje utješljive prijateljske riječi, kad nađe srce koje s njim osjeća bol i hoće da podijeli tugu, čemer i vaj!

Prozori su bili zatvoreni, ali se ipak čulo kako su u vrtu stabla šumjela, svijajući rodne grane pod prvim silovitim udarcima juga. Debele kaplje praskahu po vratnicama, kroz male pukotine zasnijetio bi bljesak za kojim bi muklo zatutnjio grom, odbijajući se među vrletima i klisurama i zamirući u tamnim gudurama i uvalama.

Približavala se žestoka oluja s južne strane. Grozno je sijevalo i užasno treskalo cijeli sat. Žene su zapalile blagoslovljene grančice masline, pa su se križale i Bogu molile, dok se nije prva oluja stišala.

Nad Kvarnerom ispraznili su se oblaci, ponešto se razvedrilo, no čas zatim plane ljut vjetar bez kiše. Kuća se stane tresti, oko prozora hujilo je, šumjelo, zviždalo i cvililo. To je bila prva navala velikoga juga koje je trajalo po više dana, čisteći more od brodova, tjerajući ih u sjevernije luke. Oko pola noći "raširi" se vjetar i stane duvati srednjom i uvijek jednakom silom.

Juraj Marić i sin mu Frane uđu u kuhinju, gdje je stari Špiro svojoj četi pripovijedao čudnovate stvari o Crnogorcima.

Jelka je napokon usnula, naslonjena na krevet, a Tonka i Ivana šaptom su se razgovarale, da ne probude izmučenu sirotu.

Jelkin san bijaše miran; tiho je i odmjereno disala, a njezine se djevičanske grudi lagano nadizahu i spuštahu.

Snivala je o zelenom bosiljku...

Smrt Klinsterova uzrujala je sve duhove u mirnom Jasnovu. Ni najstariji ljudi nisu se sjekali da bi ikad čuli da se je netko strovalio pod klisure sv. Marije.

Kad su se nakon obavljene molitve za upokoj Klinsterove duše ljudi vratili svojim kućama, opreznije negoli obično zaključali su svoja vrata. Nitko nije ni časa posumnjao u nevinost nesretne Jelke, a znalo se, da stari Bokelj nikad ne laže, izuzev kad više svojoj ženi, da će je ubiti i zagušiti. Velika ogorčenost zavladała je među Jasnovčanima protiv stražara i njihova prkosnog ponašanja. Svi su znali da će Jelka doći pred sud, a pametniji, to jest oni koji mišljahu da su pametniji, tumačili su ostalima, da će se sve svršiti po pravu i pravici, i da djevojku neće nikakva, ma ni najmanja kazna stići. Mornari navođahu svojim ukućanima različite primjere, koji su jasno svjedočili, da zakon onoga štiti i sud onome oprosti, koji nehotice koga ubije.

U kući velevrijedne obitelji Poherove sastale se dvije tri babetine, među njima bila je i udova Štikićeva sa svojim sinom, malim Juricom.

Stara Poherovica dala je Jurici veliku zdjelicu bijele kave i nadrobila mu mnogo bijeloga dobrog kruha. Ona, gospođa Rezi, vodila je razgovor. Ljutila se na jasnovačku "prosto-tu", kako je ona nazivala puk.

U kuhinji kod Poherovih bila su također i ona dva razoružana financijska stražara.

- Ti si, dakle, ribe lovio, kad je pao gospodin kapo? - pitala je Poherovica maloga Juricu.
- Da, gospođo, jest, Marićev Frane i ja, da, mi smo, mi smo, ja i on, ribe lovili - žurio se s odgovorom mali Jurica, gutajući kruh i gledajući u Poherovicu razvaljenih očiju.
- A jesi li se prestrašio kad si vidio kako se je branio, kad ga je Jelka gurala da ga ubije i kad je padao s klisura? - poput suca istražitelja naglo je ispitala gospođa Rezi.
- Naravno, prestrašio! - zijevne Fric, pospan, jer je običavao leći u osam sati.
- Da, ja i Frane, da, mi smo se jako prestrašili! Oh, kako je naglo padao, sve se vrtio po... - ne doreče, jer mu se zaletio komad kruha.
- A zašto nisi vikao Jelki da ćeš sve kazati, da ćeš je tužiti? - ukori Poherovica dječaka.

Jurica otare rukavom košulje usta, položi šalicu na ognjište i reče:

- Mi, ja i on, ja i Frane, mi smo samo slušali, a onda je on pao, gospodin kapo. Oh, kako se vrtio po zraku, rrr, rrrr... - oponašao Jurica jezikom vrćenje kapa i naglo pravio rukom okruge po zraku.
- A, a, jeste li čuli?
- Da, rrl, rll, - htjede pospani Fric oponašati maloga Juricu, no jezik mu se zaplete, jer nije mogao r bez l izgovarati.
- Čuli ste, dakle? O sad može stari Ostoić govoriti, što ga volja! Ta i Jurici će se vjerovati! Nisam li pravo imala, kad sam kazivala, da mi se Jelka ne sviđa? A ta prostota, te hulje i nitkovi, ti odrpanci viču na nas, da smo špijuni, da smo uhode! Čekajte, mrcine, već ćete vi znati, tko je Rezi Poher! - žestila se i od ljutine pjenila stara Poherovica, kao vještica kad joj se na metli držalo prekine.
- Ne ljuti se, mamice draga! - reče Mimi, jedva što se suzdržavala od smijeha.
- Šuti, neoprano derište! Kako da se ne ljutim! Moram se ljutiti!
- Jest, pravo deriš... mama se mora ljut... - opet zijevne Fric.
- Ali čudnovato, nikad ne bih to bio pomislio! Tako mlada i tako pametna djevojka! - oglašala se jedan stražar.

Rezi stisne oči u kojima kao da je nešto sijevnulo, približi se stražaru, pa mu reče važno, njemački:

- Gospodin Franc nije bio bogat kao lihvar Stanić. Ona djevojčura bojeći se, da njezin mili kum ne bi štogod nanjušio, htjela se riješiti Klinstera krišom, da nitko ne vidi.
- Stražar zine od čuda i šane:
- Zar mislite, gospođo Rezi, da je pokojni Klinster bio njezin?...
 - Mislim? - fijukne Poherovica i omahne glavom. - Znam zastalno, ta on mi je sve sam pripovijedao, a? - svrši, pa omahne rukom, kao da kani reći: "Ta to je stara stvar!"
 - Da, da, sve potanko... - mumljao je pospani Fric...
 - A što će sad biti s Jelkom? - upita radoznalo neka zamazana babetina gospođu Rezi koja se, ne poznavajući zakona, okrene dremovnomu Fricu, strese ga za debelo koljeno i izvali:
 - Kuma Tekla pita, koja kazna čeka Jelku? - zatim ga tresne laktom o rame, pa se iskesi: - Ta ne spavaj uvijek kao medvjed!
 - Život za ži... - progundā Fric.
 - Govori jasno! - zakriješti Rezi, stresavši ga za dugu bradu.

- Život za život! Mislim, to nije šala, natezati čovjeka za bradu! - potuži se Fric, tarući oči. Svi se u čudu pogledaju.

- Što će Jelku ubiti? - prestravljeno pogleda Jurica svoju majku.

- Naravno, život za život! - ponove Rezi, Lujza i Mimi.

Uto netko pokuca na kućna vrata.

- Tko je? - upita naglo gospođa Rezi.

- Ja sam, ja, ja. Dobar večer! - odazove se neugodan glas.

- Župan! - izuste svi najedanput.

Poherovica prodrma svoga Frica da ga posve razbudi, a zatim potrči sama na vrata. Fric lijeno ustane, a mačak mu skoči sa koljena.

Začas dolunja u kuhinju čovjek srednje veličine, od kakvih šezdeset godina. Bijaše to župan jasnovački, Stipo Vranić, imućan i pošten seljak, no ponešto lijen u hodu, u mišljenju i u govoru. Lice mu je bilo uvijek obrijano, kao da je pop ili glumac. Svaki bi čas povukao rukom po glavi, od zatiljka do čela.

- Hvaljen Isus i Marija! Dobar večer, ljudi! - pozdravi Stipo i opipa svoju ćelavu glavu.

- Vazda budi! - odzdrave jedni; drugi odgovore: - Dobar večer!

Rezi mu ponudi stolicu i reče silovito:

- A jeste li čuli, što se danas u Jasnovu dogodilo?

- Nesreća, nesreća! - kimne Stipo i uzdahne, spustiv dlanove na koljena.

A gdje ste bili za vrijeme bune? Zašto niste upotrijebili svoju moć i rastjerali narod? Sigurno vas nije bilo u Jasnovu - sasu Rezi kao iz rukava.

- Buna!?! Rastjerao narod!?! - čudio se glavar, pa od čuda zinuo i raskolačio oči.

Svi u jedan mah počnu sad pripovijedati i opisivati sve u tančine tobožnju bunu, i to najcrnijim bojama. Stipe je najviše čuo Poherovicu, jer ga je držala za kaput, pripovijedajući mu baš pod nos sve te užasne stvari.

- Bio sam u Vrbovi - govorio je Stipo Vranić, sav smeten i uzburan. - Imao sam tamo vrlo važna posla, a odanle sam u suton otišao. Lijep je to komad puta, ima dobra tri sata do Jasnova. Kad sam došao kući, žena mi pripovijedala na brzu ruku tu nesreću, a ja sam mislio...

- A o buni, o buni nije li vam ništa kazala? - zaleti mu se u riječ stara Poherovica. - Užasno! Nečuveno! Silom su oslobodili djevojku, jest, silom su provalili u kuću i oteli je iz rukū pravde! - vikala je, grozeći se šakom gospođa Rezi.

- Jest, silom! - lijeno potvrdi Fric.

- Oh, Bože, Bože, što će biti od svih nas! Sve će nas pozatvarati, poslat će ovamo vojsku, svi ćemo doći u tamnicu! Oh, Bože, što će biti od našega tužnoga Jasnova! - naricala i uzdisala Rezi.

Sve se nazočne babetine od straha prekriže, a glavar Stipo Vranić probljedi i reče u pol glasa:

- Ma baš čudo da mi to nije žena kazala. Rekla mi je samo, da su stražari djevojku i majku joj morali pustiti na slobodu.

- Što? Morali? - podupre se Rezi rukama o bokove i sagne se pred lice Vranićevo, te sasu kao iz rukava: - Razoružali stražare, razbili prozore, prijetili smrću! Buna, prava buna! Grozno bijaše pogledati tu rulju, tu prostačinu! Kažem vam, mi to nismo mogli gledati - jedva odahne Rezi.

- Jest, nismo mogli gledati! - zijevne suprug.

Mala Mimi u tom trenu pogleda oca i oponašajući mu glas, zamumlja:

- Jest, nismo mogli gledati! - pa udari u grohotan smijeh.

- Ti bezobrazno derište! - zakriči majka i pljusne malu Mimi, koja skoči u kut i stane plakati na glas.

- Bio sam kod trgovca Mate, no on je na Rijeci, otkud će se tek sutra vratiti. S Matom je i moj pisar na Rijeci, a kako znate, ja se u pismo ne razumijem, jer kad sam ja mlad bio, onda nije bilo...

- Naravno, vi morate odmah napisati izvješće i pozvati komisiju - prekine ga Rezi. Oči su joj se radosno zakrijesile i ona pogleda svoga supruga. On ju odmah razumio, pa upita Vranića:

- A jeste li već sastavili izvješće na oblast? - upita Fric župana, zirnuv u ženu nekim zadovoljstvom, kao da joj je htio reći: "Vidiš, draga Rezi, kako sam pametan, odmah sam te razumio."

- Naravno, odmah morate pisati, to se ne da i ne smije odgađati! Čuvajte se propusta, jer biste mogli imati vražjih neprilika! - uplete se Rezi, izgovarajući posljednje riječi osobito naglašeno.

- Jest, vražjih neprilika! - progunđa Fric.

- Jest, vražjih neprilika! - opet promumlja mala Mimi i naglo se izvine iz kuhinje.

- Prokleta derište! - zakriješti gospođa Poher njemački i baci za njom komad drveta s ognjišta. Mimi na vratima kuhinje, smijući se, ispruži majci jezik i sakrije se u tamnom hodniku pred kuhinjom.

- Odmah, još danas moralo bi se poslati izvješće - poduči Fric.

- Da, da, ali pisar je na Rijeci - opazi glavlar Stipo, vukući u neprilici kapu po trbuhu s jedne na drugu stranu.

- Ne zna li možda moj Fric pisati barem kao vaš pisar? - upita Rezi kao uvrijeđena, pa se odmah obrati k stražaru i nastavi: - Fric neka napiše izvješće, no budući da pošta tek sutra o podne odlazi, bilo bi najbolje, da ga vi odmah, još noćas oblastima odnesete.

Stražar i Lujza naglo se pogledaju ispod oka...

- A što bi danas išao! Tamna je noć, kiša lijeva, tko bi po takvu nevremenu sad išao? Bit će bolje sutra s poštom - prisili se Lujza da izgovori ravnodušno.

- Po tome došlo bi povjerenstvo istom prekosutra. Ne, ne, na svaki način mora se još noćas taj posao obaviti - tvrdila je Rezi, namignuvši važno Lujzi, kao da joj zapovijeda: "Brani moj prijedlog".

Lujza i stražar opet se pogledaju, no da je tko od prisutnih vidio te poglede, ne bi bio ništa razumio, a lukava Mimi bila je odsutna.

- Dobro, ja idem - privoli stražar - no molim našeg župana, da pošalje sa mnom općinskoga "slugu, jer mi se samomu ne da, a moja dva druga čuvaju kapa Klinstera, dok jedan od nas mora svakako kod kuće ostati.

- Dakle na posao! Što prije, to bolje! - poticala je Poherovica.

- Vraniću, idite kući i donesite općinski pečat, ja ću, međutim, sastaviti izvješće - govorio je Fric, gladeći desnicom dugu bradu.

- Dobro, dobro! - veselo pristane glavlar Stipo i otiđe, pozdravljajući žene i gladeći rukom glavu od zatiljka k tjemenu.

Odmah zatim razišle su se od Poherovih sve one ženetine, svaka svojoj kući, želeći, da što prije osvane dan da uzmognu po Jasnovu brbljati, tko ih bude htio slušati, sve što su čule i vidjele.

Kad je Vranić došao na cestu, sjetio se da je ključ od općinske pisarne u stanu općinskoga pisara. On se okrene, zađe u neki klanac te stane lupati po vratima neke kuće. Nakon toga lupanja probudi se žena pisarova, koja je opet dugo trebala, dok onako snena nađe nesretni ključ. Sada krene Vranić dalje, do kuće općinskoga sluga Zvane Cibića. Začuvši on lupanje, naglo se prekrsti tri puta, pokrije se preko glave, no kad je napokon raspoznao glas županov, ustane i otvori prozor. Kiša je lijevala, bljeskalo je i grmjelo.

- Što želite, zaboga, po ovom vremenu? - upita ljutito i kiselo općinski sluga.

- Obucite se odmah, ići ćete u Volosko - povikne Vranić.

- U Volosko? - otegne Zvane Cibić. - Ta valjda još nije dan, a ja se obučem brzo, jedan, dva, tri, gotovo!

- Ne, ne, odmah ćete ići! Služba je služba! - podsjeti ga župan Stipo na dužnost.

- Je, lijepe li službe! Zatrpāt će me novci! Dvadeset forinti na godinu i trava na groblju, koju si moram sam pokositi! - prebaci Cibić općini Jasnovu, uosobljenoj u vrijednoj osobi glavara Stipa Vranića.

- Čujte, Zvane, morate ići! - razljuti se župan.

- Neka đavo odnese Zvanu Cibića, ako idem.

Oh, Bože, oprosti mi grijehe! - odmah se pokajao Zvane.

- Morate ići! - zavikne Vranić.

- Ma jeste li pomahnitali? Oh, Bože, po ovakvu vremenu, pa u Volosko! - jadikovao je Zvane.

- Ja nisam pomahnitao, ali vi ćete izgubiti službu, ako me ne poslušate - zagrozi se župan Cibiću.

- Što se ne bi mogao taj posao sutra obaviti? A, recite, o čemu se radi? - nekako mekšim glasom upita Zvane.

- Radi se o smrti gospodina kapa - reče župan i prekriži se.

Općinski sluga zadrhta, pet, šest puta naglo se prekriži i reče:

- Potrpite se malo, ostanite dolje, evo me odmah. Nećete izmoliti ni Očenaš, a ja ću biti gotov. Oh, dragi Bože, ta ljudi su poludjeli, ubijaju se, a ja moram sada po ovakvu vremenu u Volosko, u ovakvoj noći! O, jadni Zvane, što si doživio! - jadikovao je Cibić sam sobom. Dok se oblačio, župan ga pod strehom čekao.

Cibić je bio neženja, a moglo mu je biti oko pedeset godina. Bio je malašan i sitan čovuljak. Zuba je imao samo dva, zato su ga ljudi škrbalom zvali. Obično je nosio kapu, no kad bi išao na Volosko, pokrio bi glavu crnim starim šeširom s tvrdim i zamazanim obo-dom. Trgovac Mato poklonio mu ga pred deset godina. Cibić je bio ćelav.

Dok je župan tražio pečat i budio općinskoga slugu, sastavljao je Fric izvješće u prisutnosti svoje žene, kojoj je morao čitati svaku stavku. Kad se je gospođi Rezi činilo, da je dobro i u redu, ništa se nije mijenjalo u sastavku.

Sadržaj dugačkog izvješća bio je da je Jelka Ljubović djevojka lakoumna i sablažnjiva ponašanja, da je ona ubila kapa Klinstera, po svoj prilici svoga ljubavnika. Kako se je sve dogodilo, vidio je Jurica Štikić, dječak od dvanaest godina. U izvješću bila je opisana i buna, kao veliki ustanak protiv reda i zakona, na čemu se država osniva.

Fric je rastumačio talijanskim jezikom napisano izvješće vrlo naglo, površno i kako je on htio. Vranić se dotakne rukom pera i križ bi učinjen. Udare općinski pečat, zapečate i predadu spis stražaru.

U jedan sat poslije pola noći krenuli su put Voloskoga Cibić i stražar. Kiša je prestala, no nebom su letjele velike gromade oblaka, kroz koje je samo kadšto mjesec probijao i zlatio im rastrgani rub. Malo pomalo bivalo vedrije, a tamnoplavetni nebeski svod osuo se jasnim krupnim zvijezdama. Vjetar je hujio, tresao granama rijetkih hrastova i s njih odnosio po koji požutjeli list. Kroz strme pećine i gudure šumjela bujica, sad jače, sad slabije, prema navali vjetra. Mutna voda, valjajući se prema moru, zažutjela se kadšto na mjesecini, rušila se u blatne jazove i pjenila preko stijena i okomitih slapova. Za Velebitom munje su prosijecale oblake, mukli tutanj dalekih gromova zamirao je u velebnim i kršnim obalama Kvarnera.

Po ispranoj cesti naglo su koračala dva čovjeka. Jedan se u svakom potoku križao, a drugomu lebdjela pred očima razmrskana glava, razasuti krvavi moždani i kišom isprani mrtvac, u kojega je na mahove zirkao mjesec sakrivajući se za tmaste oblake.

VIII

Slijedeći dan oko deset sati dovezao se trgovac Mato Stanić iz Rijeke u svojoj kočijici s općinskim pisarom. Još nije bio iz kočije izašao, već ga opkoliše ljudi. Špiro Ostoić uze kazivati podrobno, što se za njegove odsutnosti u Jasnovu dogodilo, a Mato slušajući sve više je blijedio. Kad je Bokelj svršio, stisne trgovac grčevito ruke, lice mu se zažarilo tamnim crvenilom, pogleda u nebo i gnjevno istisne:

- Oh, lopovi!

Malo zatim uputi se naglim koracima k Tonki i Jelki, i kad ih je ugledao blijede i zaplakane, oćutio je u srcu tešku bol. Jelka je briznula u gorki plač, kad je opazila svoga dobroga kuma.

- Jelko! Tonko! Zaboga, što čujem? Što se dogodilo? - usklikne Mato dršćući i uzme Jelku za ruku.

- Nesreća, velika nesreća! - uzdahne udova.

- Kakva nesreća! Zar mu nisam govorio, da se okani djevojke? Tražio, našao! - žestio se Mato. - Što se bojite? A ti, Jelko, da mi ne plačeš. Ako ustreba, poći ću do cara!

- Oh, dobri i dragi kume, nisam se tolikoj nesreći nadala! - potuži se Jelka bolno.

- Umiri se, Jelko, molim te! Stvar je gotova! Stari je Špiro sve vidio, a svi znamo, tko si i kakva si! - tješio je trgovac djevojku, mašući rukama prema njoj.

- Ali će po mene doći žandari, pa će me zatvoriti! Oh, majko moja, ala sam ti jadna! - zajeca Jelka.

- Neka dođu! - ponosno se osovi Mato. - Nisi ga ubila, da ga okradeš. Pa napokon ti ga nisi htjela strovaliti pod stijene - razlagao je trgovac.

- Oh, nisam, Bog mi je svjedok, da nisam! Što sam ja sirota onaj tren mislila! Ja sam ga od sebe odrinula, a njega je nestalo. Oh, bolje bi bilo za me, da sam se i ja...

- Jelko, zar se ne bojiš Boga? - naglo je ukori Mato, pa nastavi: - Ako danas dođe povjerenstvo, što mislim da neće, jer je pisar bio sa mnom na Rijeci, no ako se na Voloskom saznalo, te ipak još danas dođu, ne boj se, Jelko, ja ću s tobom.

- Oh, dragi kume, Bog vas blagoslovio! Bog vam dao dušu spasiti! - zahvaljivala udova.

Međutim, bila je u kuhinji još uvijek ista straža, a k tome se nakupilo i ostaloga svijeta. Pred kućom bilo nekoliko žena, a sve su htjele vidjeti udovu i Jelku. Špiro je samo nekima ulaz branio. Prijateljice stare Poherovice prolazile su klancem pod kojekakvom izlikom, ogledavajući se plaho i prisluškujući što se govori.

Upravo kad je Mato Stanić odlazio od Tonke i Jelke, saznala je straža da je stari Poher napisao županu izvješće.

- E, još danas doći će komisija, a s njom sigurno i žandari - reče neki mornar pred kućom udove Tonke.

- Bez dvojbe, po podne eto nam gospode iz Voloskoga - potvrdi drugi.

- Bog zna, što je pisala ona doklaćena ništarija! - ljutio se stari Bokelj.

- O, kad se radi protiv puka, prvi je na poslu stari Poher, Bog mu ne dao vidjeti raja! - usklikne udova Štikića koja je baš tuda prolazila, noseći nešto skriveno pod prečagom. Ta ženetina svuda je dospjela i svuda svoj nabrušeni jezik uplela.

- Nosi se, hudobo paklenska, poznamo te! U Boki bi te nataknuili na kolac i spekli! - zakrči joj riječ Špiro Ostoić.

Sad su se svi uzvikali i psovali protiv Poherovih i njihovih doušnika.

Stari Špiro i njegova četa nisu stražili Jelke zato, da ne bi možda utekla, već za to, da je brane, ako bi oni od finance došli da zanovijetaju.

Isti dan poslije podne opaze ljudi kočiju na bočini nekoga brijega. Nad kočijom kao da se nešto svjetlucalo.

- Žandari, žandari! - uzvikala se djeca po svim uličicama.

Jelka i udova čule su dječju viku, pa se skamenile.

Na cesti pred Jasnovom skupilo se mnogo naroda. Među prvima bijahu g. župnik, trgovac Mato Stanić, župan Stipo Vranić i Fric Poher. Iz velike kočije izmotaju se četiri gospodina: liječnik, pristav, pisar i jedan žandar. Drugi žandar sjedio je do kočijaša. Poher snimio klobuk i preponizno se klanjao. On se htio prvi približiti gospodi, no ovi ga i ne pogledaše, jer su opazili župnika i trgovca, s kojima se dobro poznavahu. Podadu si ruke, pozdrave se i uzmu raspitivati o nesreći što se zbila.

Stara je Poherovica gledala s prozora što se zbiva, pa si od jada grizla usnice. Poher se već unaprijed bojao svoje žene. On se razgovarao sav pokunjen i zasramljen s nadošlim žandarima. Župnik i trgovac, pošto su se najsavjesnije ispričavjerali, što i kako se bilo sve dogodilo, upitali su pristava, što bi se djevojci najgorega moglo dogoditi. Pristav im odgovorio:

- Ako je baš tako, kako mi pripovijedate, a ja nemam razloga, da vam ne vjerujem, bit će na svaki način nevinom proglašena.

Župnik i trgovac odvedu liječnika, pristava i žandare do kuće udove Ljubovića. Sav ih je narod slijedio, samo staroga Pohera nije nigdje bilo. Već je bio otišao kući, gdje ga je njegova mila drugarica strašno opsovala. On je sve psovke mučenički podnosio i sve joj povlađivao. U takvim je prigodama mala Mimi mogla bez straha oponašati oca pred majkom.

Kad su komisija, župnik, trgovac i žandari došli pred kuću udove Tonke, pokaže se na vratima Bokelj. Ozbiljno i dostojanstveno držao je u jednoj ruci dvije puške, koje su bili financima oteli, a u drugoj visoki crni klobuk, mada nije bio Božić, ni Uskrs, ni Duhovi, ni osamnaesti kolovoza, carev rođendan. Na sebi je imao i svoj dugi modri kaput. On je puške na zid naslonio, osovio se i važno prozborio:

- Ja Špiro Ostoić, rodom iz Boke, neporočan državni činovnik u miru, predajem u vaše ruke i u vašu moć, koja vam od cara dolazi, dvije nesretne i poštene žene, udovu Tonku Ljubovića i njezinu kćerku Jelku. Financi, kojih ja nikada ni ovoliko nisam cijenio - reče i zahvati noktom palca ruke svoj klimavi zub, kao da ga želi pred komisiju baciti - počinishe veliku sramotu ovome mirnome puku. Oni su silomice odvukli - oh, da smo u Boki! - slabe i nedužne žene u svoju kuću, u zatvor! No, i mi smo božji stvorovi i u našim je žilama uzavrela krv! Bijasmo mirni, molili smo, al da, oni pogazili zakon! Švaba ostaje Švaba, to je stara stvar i sve starijom biva. Jošte smo molili, ali sve u vjetar; nikako nisu htjeli pustiti žene. No, vidi vraga! Ludo dijete razbilo staklo na prozoru financijske postaje, kad eto mrki se delija ukaže na prozoru i prijeti nam: "Raziđite se ili pucam!" Jadna mu majka, ta nismo zečevi! Da ne bude krvi, razoružasmo deliju. Evo, gospodo, ovako je bilo. Ako vam je stalo do spasa duše, a vi ne vjerujte lažima. Bog me je čuo, nije li istina, što sam rekao, ne vidio nikad lica Gospodnjega! - završi Špiro i preda puške žandarima koji ga osorno i mrko pogledavahu.

- Tako je! Tako je! Živio Špiro! - zaori narod.

Komisija se čudila, Špirova se četa razišla, a u kuću ušli su: župnik, Mato, povjerenstvo i žandari.

Jelka i udova udare u plač. Jedan od žandara pristupi k djevojci i htjede joj zakovati ruke željeznim lančićem. Jelka vrisne.

- Oh, Bože, pomozite mi siroti!

Župnik i Mato postavse se pred žandara i kažu mu:

- Gospodine, ne treba!

- Oprostite, služba... - promuca žandar.

- Jamčim vam mojim životom, da neće uteći - umiri ga trgovac.

Pristav pogleda žandare i reče njemački:

- Ne treba. Jedan neka ostane ovdje, drugi će s nama na lice mjesta.

Žandar spravi lančić.

- Oh, Bože, Bože! - uzdisale su rastužene a prestrašene žene.

- Da, da, u Boga se uzdajte, u dobrog Boga! - reče župnik. - On vidi vaša ranjena srca, on zna, da niste ništa sagriješile. Danas teku iz vaših očiju suze žalosti, no opet će vam sinuti sunce radosti. Jelko, još si tako mlada, a već tako nesretna. Nemoj podleći svojoj boli i svojoj teškoj tuzi. Iz te kušnje izaći ćeš oplemenjena, jer plemeniti i dobri samo su oni, koji, jer su nevini svaku bol i muku strpljivo podnose. Ljudi, kojima je Bog očuvao srce od himbenosti i od zlobe, svi će s tobom dijeliti tvoju kušnju, svi će te žaliti, a oni, koji su po tebe došli, sluge su carske, dobri su ljudi. Oni će te sa sobom odvesti, odijelit će te od tvoje majke, samo da te uzvise i podignu pred himbenim svijetom, koji mrzi sve, što je kreposno. Jest, draga Jelko, odvest će te sa sobom, da te proglaše nevinom, jer ti si nevina. Tvoje poštenje zasjat će tada kao sunce i zablještit zlotvore. Siroto moja, dogodila ti se nesreća, svi ljudi ne boje se Boga. Ti bi sama o sebi sumnjala, no Bog i carevi zakoni uzimaju te u svoju zaštitu, da ti pomognu, da te utješe - svrši župnik, a oči mu se zaliju suzama.

- O, hvala vam, hvala vam, dobri gospodine župniče! - jecala je Jelka.
- Daj, dijete drago, otari suze, ne žalosti svoje uboge majke. Čujete, Mato, - okrene se župnik trgovcu, - vi i ja ispratit ćemo Jelku do Voloskoga.
- Hoćemo, hoćemo - odmah prihvati trgovac. Glas mu drhtao.
- Dobri Bog nek vam naplati! - uzdahne udova.
- Ja ne poznam veće sreće nego kada mogu utješiti uciviljene duše. Ne mora li moj život biti posvećen ljubavi i požrtvovanju? Tonko - nastavi župnik - Bog vam je k sebi uzeo muža, a sada hoće da vas odijeli od vaše mile Jelke. Slatko čuvstvo nade obuzimlje mi u ovom času srce. Sijed sam i jednom nogom već u grobu, ali se ipak nadam, da ću s vama živ i zdrav dočekati sretnije dane.

Svi bijahu ganuti, slušajući dobrog pastira.

Župnik je ostao uz Tonku i Jelku. Još su pridošli Marićevi i nekolicina dobrih ljudi. Mato je otišao s povjerenstvom pod klisure sv. Marije. Putem pripovijedao je sudbeni pristav trgovcu o izvješću koje su dobili u Volosko. On reče da ne može pojmiti, kako je mjesni glavar Vranić mogao onako ocrniti djevojku koja je sigurno pravi anđeo nevinosti i dobrote.

- Naš je glavar pošten čovjek - reče Mato Stanić - no pošto je općinski pisar bio sa mnom na Rijeci, sastavio je to izvješće neki Poher za kojega mnogi misle da nije baš pravi čovjek. Žena toga Pohera ne dopada mi se nimalo, a htjela bi udati svoju stariju kćerku za zaručnika Jelke Ljubovićeve.

- Hulje! - smrsi kroz zube sudac ljutito i prezirno i odmah nastavi: - Ali čekajte! U izvješću stoji da je neki dečko vidio, kako se je Klinster branio i kako ga je djevojka upravo silom na rub stijenâ rinula. No meni se čini ta stvar veoma sumnjiva, jer nije moguće vjerovati, da je mlada ona djevojka bila jača od stražara.

- A otkuda je sve to onaj dječak vidio? - upita Mato.

- U izvješću stoji, da je ribe lovio upravo pod onim klisurama gdje se Klinster ubio.

- Ili je dječak lagao ili je Poher bezdušna ništarija. Kako je vruga mogao dječak s obale vidjeti, što se gore na stijenama zbivalo? To nije moguće, to je izmišljotina! - žestio se Mato.

- Bit će lopovština! - zagrozi se prstom pristav.

- Molim vas, gospodine, koliko će dugo trajati istraga? - upita trgovac.

- To vam ne mogu reći.

- Zar će Jelka do rasprave ostati u zatvoru?

- Bit će preslušani svjedoci, pa ako se sud uvjeri da će se sigurno dokazati da je nevinna, mogli bi je uz jamstvo, napokon i bez toga, pustiti na slobodu. Kasnije bit će glavna rasprava u Trstu.

Trgovcu se razvedrilo lice od radosti, kad je čuo te riječi.

Malo zatim došla je komisija do mjesta gdje je bio mrtvac, i tu našu dva stražara, koji su proveli kišovitu i burnu noć u jednoj špilji pod stijenama.

Sudbeno povjerenstvo sastavilo je zapisnik, a zatim bi mrtvac dignut i položen na jaku nosiljku, i tako bi odnesen na groblje, u malu mrtvačnicu. Liječnik, pristav i sami žandari razgledali su obalu pod sobom i klisurine, te se potpuno uvjeriše, da je izvješće posvema lažno.

Vrativši se u Jasnovu, pozove Mato gospodu pod svoj krov, da ih pogosti. Nije prošlo ni pola sata, povjerenstvo se digne, jer je trebalo što prije putovati natrag u Volosko.

Mato otiđe k udovi, gdje je našao župnika, žandare i druge ljude.

- Hajdemo, Jelko, gospoda nas čekaju - reče Mato prigušenim glasom.

- Oh, majko moja! - bolno uzdahne Jelka i zagrlji majku.

- Jelko, budi pametna! Poslušaj svoga dobrog kuma, - ukori je župnik ljubazno.

- Oh, Bože sveti, što smo doživjele! - zastenje udova i obadvjema rukama čvrsto se uhvati za glavu.

- Kumo, molim vas! - ozbiljno pogleda Mato Tonku i rukom pokaže na Jelku.

- Ja idem s njom! Ostat ću s njom, sa svojom jedinicom! Ja je ne mogu samu pustiti! Nikako ne mogu! - zdvojno reče udova.

- Radi se samo za dva dana; možda će se već sutra Jelka u Jasnovu povratiti - mirio je Mato udovu.

- Već sutra? - svi se začude.

Sada ukratko ispriповjedi Mato, što mu je pristav kazao.

- Je li tako, dragi Mato? - upita župnik.

- Jest. Sutra ili najdalje za dva dana bit će naša Jelka slobodna - potvrdi trgovac - jer ćemo svi za nju jamčiti, bilo i svojim životom.

- Kume Mato, ja ću zatvoriti kuću, idem s njom, idem s njom! - molila je udova, tarući suze.

- E, pa dobro! U mojoj je kočiji dosta mjesta, možete sa mnom. A vi, gospodine župniče, ostanite danas kod kuće, nađite što više svjedokâ i dođite sutra navrijeme k sudu. Špiro, vi i još dvojica možete doći mojom kočijom koju ću vam odmah natrag poslati.

Tako je i bilo.

Već je prošlo šest sati poslije podne. Jugovina je jenjala, ali nebom su se valjali nagomilani tmasti i debeli oblaci. Mnogo ljudi sakupilo se na cesti oko kočija. Jelka i majka joj dođu lagano među župnikom i Matom Stanićem, za kojima je išla komisija i žandari. Jelka je bila blijeda. Lice je na pola rukama pokrila i tiho jecala. Mnogim prisutnima orosile su se oči, kad su ugledali tužnu siroticu. Špiro je svojim očima sipao strijele na prozore Potherovih, pa se naglim koracima uzšetao po cesti. Bio je ljut, kako ga još nisu vidjeli. Mrko lice trzalo mu se od jarosti.

Sakupljenom narodu reče župnik tronutim glasom:

- Braćo, nemojte se žalostiti. Za dva dana Tonka i Jelka vratit će se u Jasnovu.

Nekoliko gologlavih dječaka, obučenih samo u košulju i hlače, gledalo je sav taj prizor sasvim bešćutno. Raširili su noge, prekrížili ruke otraga i ponajviše gledali u žandare, jer su ih zanimalo njihove puške i bajunete. Sve već bijaše spremno. Ljudi su se rukovali sa ženama, želeći im sretan povratak. U jednu kočiju sjedne komisija i krene na put. Mato i žene sjednu u drugu kočiju, a uz kočijaša smjestio se žandar. Drugi žandar bio uz komisiju. Bič zapucketa, Matova se kočija pomakne, a Jelka otkrije svoje blijedo i miloliko lice, pogleda Jasnovčane svojim vlažnim, crnim i tajanstvenim očima, tužno se nasmiješi i svima dovikne: "Zbogom!" Konji pojure, Jelka se povuče u dno kočije i srdačno zaplače.

Ljudi su gledali za kočijama, ali nisu drugo vidjeli nego bajunete, kako bi kadšto bljesnule u slabašnom odsjevu sunca, koje je iza oblaka tonulo u more.

IX

Već je bila debela noć, kad su se dvije kočije zaustavile pred kotarskim sudom u Voloskom. Putnici su izašli iz kola, a Mato srdačno umoli pristava, neka se zauzme za žene, da na pristojnom ležaju otpočinu. Malo zatim primio ih prvi sluga kotarskog suda u svoju vlast. On je bio duša od čovjeka, dobričina, i kao takav obavljao je neugodne poslove tamničarske. Žena mu bijaše također blaga i dobra. Sudac i liječnik najtoplije su mu preporučili djevojku, te su ga umolili da postupa s njom, kao i s njezinom majkom koja hoće da na svaki način ostane uz svoju kćer, što prijaznije. Kad su liječnik i sudac otišli, plemeniti i bogati Mato Stanić iskazao se prema tamničaru vrlo obzirnim. Tamničar je poznavao trgovca već mnogo godina. Radosno iznenađen na izvanredno gospodskoj obzirnosti, zahvaljivao se trgovcu, uvjeravajući ga da će sve učiniti što bude najbolje mogao.

Tamničarov stan sastojao se od dvije male i čiste sobice, a od ovih je jednu odmah ustupio Tonki i Jelki. Na brzu ruku priredili su dvije postelje. Jelka i majka joj nisu vidjeli sobe, u koju se zatvaraju prosti zločinci. Trgovac je zatim naručio večeru, koja je bila brzo gotova.

Putem od Jasnova do Voloskoga Mato je utješio tužne žene, koje nisu više ni plakale ni uzdisale. Njima se samo činilo veoma čudnovato sve što se oko njih zbiva. Kod večere malo su založile i svaka popila čašu vina. Istom sada upustile su se Tonka i Jelka u razgovor sa svojim prijateljima, pa su ispriповijedale sve, kako je Jelka ovce pasla, kako su k njima stražari nahrupili i kako su se s njima ponašali. Mato bio prisutan, pomnjivo je slušao, a onu prostu uvredu, koju je stražar Jelki dobacio, zapisao si, štono riječ, za uho.

Primaklo se pola noći, kad je Mato ustao i rekao:

- Drage kume, bilo bi vrijeme da legnete i počinete, jer ste dosta bdjele i plakale. Sutra ujutro doći će amo gospodin župnik, stari naš Špiro i još koji Jasnovčanin. Ne bojte se ništa, dajte se u božje ruke i spavajte mirno.

- Ja neću moći spavati! - tiho će Jelka.

- Ako baš hoćete, možemo probdjeti noć. Ja ću ostati s vama - nastojao je Mato, kako bi bolje ugodio sirotama.

- Nemojte, dragi kume, ta i vi ste umorni. Do sutra nećemo umrijeti - zahvali se Tonka.

- Kako god želite, uostalom, ja vam savjetujem da legnete. No, draga Jelko, mlada si i izmučena, vidjet ćeš, da će ti doći san.

Jelka je bila vrlo blijeda, a oči joj bijahu crvene od plača i nesna. Mato se s njima pozdravio, još jednom ih umolio, da ne tuguju, pa otišao u neku gostionicu.

Kad je Mato otišao, Jelka i Tonka očute neugodnu samoću u nepoznatoj im sobici. Kleknula jedna do druge, vruće se pomole Bogu i umorne legnu svaka u svoj krevet, ne ugasnuvši svijeće.

Jelka se sjetila svoje sobice i tiho šapnula sama sobom:

- Oh, da Ivo znade, gdje se sada nalazim!

Majka ju neko vrijeme tješila, a onda su obadvije mirno usnule. I tu noć snivala je Jelka o moru, o brodovima, o zelenom bosiljku. Katkad se je malahno trznula u krevetu, pa opet

dalje spavala i mirno disala. Udovica se više puta probudila, a tad bi se pomolila za pokoj duše svoga pokojnoga muža i opet usnula, slušajući disanje svoje jedinice.

Bilo je već sedam sati, kad ih netko probudio, kucajući na vratima.

- Tko je? - trgne se iza sna Jelka, pa skoči kao preplašena srna sa svoga kreveta i uhvati majku za ruku.

- Ja sam, ja. Želite li kavu? - upita izvana ženski glas. To bijaše tamničareva žena.

Jelka se umiri i otvarajući vrata izusti:

- Oh, kako smo se prestrašile!

- A zašto? - upita žena tamničareva kojoj se dobrota zrcalila na licu.

- Pomislila sam odmah na žandare - odgovori Jelka stidljivo.

- O, ne bojte se, draga moja! Nevinomu se čovjeku ne može dogoditi ništa zla. Poznamo mi ljude, ja i moj Marko. Dosta smo vidjeli svakojakih. Vi ste, draga, svoje poštenje branili, a njega je Bog kaznio. Ne bojte se, ne bojte se, draga moje, - tješila ih tamničarka.

- A je li već kasno? Bile smo tako umorne, a prošle noći ni da bi oka zatvorile - ispriča se udova Tonka, kao da se sramila, što su tako do kasna spavale.

- Što bi bilo kasno! Gospodin Stanić bio pred dva časa ovdje, no budući da ste spavale, otišao je i kazao da će se brzo vratiti.

Kad je Jelka širom otvorila prozor i ugledala svjetlost dana, lijepo se smirila, te željno čekala poznato i dobro lice svoga kuma i skrbnika koji se za čas pred kućom pojavio.

- Dobro jutro! Jeste li dobro spavale? - upita trgovac Mato. Bio je veseo i zadovoljan.

- Jesmo, kume, jesmo - odvrate obadvije u isto doba.

- Eto vidite, ta rekao sam vam, da ste umorne, da vam treba počinka.

Još se koji čas razgovarahu, a onda je Mato otišao da potraži suca. Našao ga u maloj kavani, ako se kavanom može nazvati mala soba, puna dosadnih muha. Mato pozdravi suca, te ga uze moliti, da bi što prije svjedoke preslušao.

- A gdje su vam svjedoci? - upita pristav.

- Za jedan sat, nadam se, svi će ovdje biti - odvrati trgovac ljubaznim smiješkom.

- E, pa dobro. Govorit ću s kotarskim sucem, kazat ću mu sve. Molim vas, dakle, gospodine Staniću, da se svi u devet sati nađete pred sudom - reče sudbeni pristav.

Mato je bio presretan, jer se sve razvijalo po njegovoj želji. Nije prošlo ni pola sata, a trgovac začuje topot konja. Bili su to njegovi konji. Zamalo kočija stane, a iz nje iziđu: gospodin župnik, Špiro Ostoić, Vranić i mali Jurica, dok je mali Frane sjedio uz kočijaša. Župnik je bio saznao, da su ovi dječaci vidjeli, kad je kapo Klinster pao s klisurina, zato ih je sa sobom poveo. Udova Štikić nije isprva htjela pustiti svoga sina u Volosko, no svi izgovori nisu joj baš ništa koristili, jer je gospodin župnik s njom govorio onako, kako bi valjalo, da svi ljudi s ovakvim babetinama obračunaju.

- Dobro jutro, Mato! - prvi pozdravi Špiro. Na glavi je imao tulac, a na sebi svoj dugački modri kaput.

- Dobro jutro, dragi Špiro! Dobro jutro, gospodine župniče! Lijepo od vas, dragi Vraniću, da ste i vi odmah došli! - pozdravljao je Mato nadošle.

- A kako ne bih došao? Sirote žene, jest, prave sirote! - zaklima župan glavom i prođe rukom preko zatiljka.

- Hoće li još tkogod doći? - upita Mato.

- Jest, dolaze općinski odbornici i još desetak ljudi. I dva stražara od finance sklonuo sam, da amo dođu - odvrati župnik.

- Možda ćemo još danas svršiti. Ne znam, što bih dao, da uzmognemo još danas sa ženama u Jasnovu! - klikne Mato, tarući naglo ruke od zadovoljstva.

- E, Boga mi, lako bi bilo da smo u Boki! Ali ovdje ide sve sporo! - ljutio se stari Bokelj.

Malo zatim pridošli su i ostali svjedoci. Bijahu to najugledniji i najpošteniji ljudi iz Jasnova. Srećom prošao tuda i liječnik. Kad je opazio gospodina župnika i trgovca Stanića, pristupio je k njima, te se porukovao. Ovi, znajući da je liječnik sučev prijatelj, umole ga, neka kod suca uloži koju dobru riječ. Liječnik bijaše spreman na uslugu i odmah se zaputi ravno k sucu.

Župnik i trgovac posjete Tonku i Jelku, da im jave sve povoljne vijesti. Majka i kći, kad su opazile svoga dobrog župnika, stale su ga blagoslivljati i od radosna ganuća procuriše im suze na blijeda lica.

U devet sati već bijahu svi svjedoci sakupljeni u uskom hodniku kotarskoga suda.

I Jelka i njezina majka dođu, a pratio ih tamničar. Svi ih Jasnovčani odmah opkole, pa ih stanu tješiti, što su bolje znali. Jelka ih zahvalno pogleda i mirno progovori:

- O, sad se više ničega ne bojim. Znadem, da sam nevina.

Jelka je bila odmah pozvana pred kotarskoga suca, kojega je već o svemu bio obavijestio liječnik i pristav. Sudac pogleda krasnu i milu djevojku, ljubazno joj se nasmiješi, da je osokoli, i reče mirno:

- Sjednite na tu stolicu i odgovarajte jasno na sva pitanja.

Započela istraga. Jelka je odgovarala mirno, naravno i razgovijetno, te joj se sudac čudio. Pisarevo pero letjelo je po zapisniku.

- Je li se sve baš tako dogodilo, kako ste iskazali? Biste li mogli priseći?

- Bih, gospodine! - mirno odgovori Jelka.

- Dobro! Za sada dosta - reče sudac i mahne rukom tamničaru, da odvede djevojku iz sobe.

Kotarski sudac bijaše iskusan čovjek i prijatelj svoga naroda.

Za Jelkom dođe na preslušanje stari Špiro. On je ispričovijedao sve opširno i potanko. Sudac ga promatrao s nekim zadovoljstvom. Špiro položio prisegu, izgovarajući svaku riječ veoma svečano. Došav na hodnik, upita ga Mato:

- No, Špiro, kako vam se sada čini naš sudac?

- Boga mi, kao u Boki! - odvrati Špiro i poravna kraj uha uvojak sijede kose.

Sada je došao red na maloga Frana. On je gledao živo sucu u oči i stao kazivati, kako je došao na obalu, kako su ribe lovili, i ovako svrši svoje pripovijedanje:

- Onda, gospodine, onda nam nisu htjele ribe jesti, onda smo htjeli pušiti, ali onda nismo imali žigica, onda me je ugrizao komarac, a ja sam onda njega ubio, je, vidio je Jurica, a onda smo začuli glas Jelkin, pa smo onda na stijene pogledali, a onda, onda pao je kapo od finance, bunf, klak!... Mi smo se onda prestrašili, onda smo ga vidjeli, jest, ja i Jurica, jest, bio je sav u krvi, i vi ste ga, gospodine, drugi dan vidjeli, ne, ne, onaj drugi gospodin od suda, jer vi imate veću bradu.

Sudac je gledao dječarca i uživao u njegovu razlaganju.

U sobu uđe mali Jure Štikić. Čim ga sudac počeo ispitivati, odmah je uvidio, da je izvješće lažno. Jurica je plaho ispričovijedao голу istinu i ništa više. Sudac je svakojako Juricu motao, napokon je saznao, kako je dječarac kod Poherovih pio kavu.

Županu Stipu Vraniću, koji je za Juricom došao na preslušanje, sudac je protumačio izvješće i strogo mu kazao:

- Ispod ovoga izvješća stoji vaš križ. Je li istina, što je tu napisano o djevojci Jelki Ljubovićevoj?

Župan Stipo Vranić prekriži se, zanjiše se, rukom pogladi zatiljak i reče sav začuđen:

- Oh, gospodine suče, stari Poher drugačije mi je izvješće čitao. Ja, ja, kako da ja o Jelki što god zla rečem? Jelka vam je prava golubica, ma najpametnija djevojka na cijelom svijetu. Oh, oh, staroga li lopova! Oprostite, gospodine suče, da ovako pred vama govorim. Sad i ja vjerujem, što sam već toliko puta čuo, da je Poher ništarija!

Nakon poduljega ispitivanja sudac se potpuno uvjerio, da je Poher velika ništarija.

U sobu uđe kotarski pristav i reče sucu:

- Gospodine, ovdje su gospodin župnik i trgovac Stanić iz Jasnova, i još nekoliko ljudi koji žele svjedočiti da je Jelka Ljubović poštena i pametna djevojka.

- Dobro! Neka uniđe gospodin župnik - reče sudac. - Poznam ga od viđenja, čujem da je duša od čovjeka, a Stanić uživa opći glas poštenjakovića.

Župnik uđe, predstavi se sucu i tada stane opisivati Jelku, vjerno i tačno. Nije mogao, da se je dosta nahvali.

Pisar već je bio ispisao nekoliko stranica.

Kasnije došao je pred suca trgovac Stanić, zatim ostali Jasnovčani. Svi su jamčili svojim imetkom i svojim životom, da je Jelka nevinna.

Osim župnika i Stanića, svi su svjedoci izašli iz sučeve sobe. Sad uzmu ovi moliti suca, da Jelku pusti na slobodu, jer da se ona neće nikuda iz Jasnova udaljiti.

- Dobro, gospodo. Imao sam u toku preslušavanja prilike uvjeriti se, da je Jelka Ljubovićeva nevinna. Jedini je svjedok Špiro Ostoić, a čemu bi on krivo prisegao? Gledajte, gospodo, da se djevojka iz Jasnova ne udalji.

Župnik i trgovac toplo zahvaljivahu sucu, što je pustio Jelku na slobodu, a on im ponovno reče:

- Zašto da bude sirotica zatvorena? Čitava stvar posve je jasna. Kako već reko, ne bi bilo dobro, da se udalji iz Jasnova, jer je možemo trebati i prije konačne rasprave, koja će biti u Trstu.

- Hvala vam, najsrdačnija hvala, gospodine suče! - nakloni se Mato i odmah zatim doda:
- Danas je već kasno, doći ću drugi put da tužim stražare koji su bez ikakva razloga tako prosto uvrijedili Jelku.

- Dođite, kad god hoćete. Danas je već prekasno, podne je odavna prošlo - reče sudac i pogleda na sat. Zatim dade pozvati tamničara i naloži mu:

- Pustite na slobodu Jelku Ljubovićevu.

Tamničar se nespretno nakloni i ode.

Župnik i trgovac se oprostite sa sucem i posve zadovoljni odu iz ureda. Na hodniku sastali su se s Jelkom, njezinom majkom i ostalim Jasnovčanima.

- Vjeruješ li sada, draga Jelko, da ćemo još danas u Jasnovu? - pogladi Mato Stanić Jelkinu crnu kosu.

- Vjerujem, vjerujem, dobri moj kume! - uzvine Jelka zahvalno svoje oči na Matu. Njeno je lice prosinulo tajnim blaženstvom, pa se nehotice smiješila od unutarnjega zadovoljstva.

Taj dan bijaše jedan od znamenitih u životu Stanićevu. Da dovede Jelku u Jasnovu u potpunom slavlju, najmio je u Voloskom četiri kočije. U tom slučaju nije Mato žalio što će izdati do trideset forinti.

Oko dva sata poslije podne odjurilo je iz Voloskoga pet kočija. U prvoj, vlastitoj kočiji, sjedio je Mato, župnik, Tonka, Jelka i uz kočijaša mali Frane. U ostalim kočijama razmještiše se Špiro, glavlar Vranić i ostali Jasnovčani.

Upravo je sunce zapadalo, kada su neki dječaci, koji su se na cesti pred Jasnovom igrali, začuli topot konja i štropot kočija. Dječaci se okrenu odakle se čuo topot pa se začude. - Jedna, dvije, tri, četiri, pet! "Pet kočija dolazi jedna za drugom!" kliknuše svi u jedan mah. "Jelka dolazi! Jelka dolazi!" uzvikali su dječaci. Prozori se otvaraju, ljudi izlaze na cestu, jest: pet kočija, deset konja, još neviđena stvar u Jasnovu. Kad je posljednji put bio biskup u Jasnovu, bile su samo četiri kočije!

Konji frcaju, koža im se dimi, putnici izlaze: Mato, župnik, Tonka, Jelka, da, Jelka, i drugi.

- Živjeli! Živjeli! Dobro došli! - radosno zaori kliktanje.

Ljudi opkole putnike, pitaju ovo i ono, Jelka se svima sretno smiješi, udovici suze same od sebe naviru na oči, Mato sav dršće od radosti, a mali Frane živo pripovijeda:

- ... jest, onda me je sudac pitao, onda sam rekao, onda, onda su išli drugi u sobu...

Špiro smrštio čelo, ljutito upravio svoje zjenice u prozore Poherovih, pa više, izazivajući ih:

- Ništarije, lašci, protuhe! Da smo u Boki, mjesec bi vas pozobao!

Razdragan narod ispratio Jelku do kuće, gdje ju plačuci dočekala i ogrlila Ivana Marićeva.

Sve se više prikupljalo naroda i svud se klicalo:

- Živio Mato! Živjela Jelka!

Nešto ljudi sabralo se pred kućom Poherovih i začuli se povici i prijetnje:

- Mrcine, van iz Jasnova! Idite, otkuda ste i došli! Ništarije! Lopovi! Nosite se iz Jasnova, mi vas ne trebamo!

Onuda su prošle dvije, tri žene, pa su progundale:

- Nije baš lijepo vrijeđati tako mirne i poštene ljude!

Neke žene su to čule, uzbjesnile se i počele vikati:

- A, a, vidite ih, ovo, ovo su prijateljice Poherovih! O, vi gadovi, sram vas bilo! Prodale biste dušu za zdjelicu kave!

Udova Štikićka stane psovke odvrćati i oko sebe pljuvati. Sve žene još više pobjesne, pa se stanu tući, grepsti, vući za kosu, pljuvati jedna drugoj u lice. Jedni muškarci su se ljutili, drugi smijali i podjarivali:

- Udri! Udri bolje po mrcinama! Pravo im je, to su i zaslužile!

Djeca plaču, vrište, deru se i traže majke. U to dođe župnik, pa ih jedva jedvice umiri, jer kad narod sjekne voljom, kad se usplahiri i uzbuni, teško se podaje razlogu.

Udova Štikićka, sva raskuštrana, smugnula u jedan klanac, i idući kući, još je razderanim glasom vikala, kako će ići k sudu, pa makar i pred samoga cara. Žena pobješnjela, sva se tresla od srdžbe, već je bila sasvim promukla. Muškarci su se za njom ogledavali, smijali su joj se i dovikivali joj porugljivo:

- Hudobo, nosi se kući, da te ne vidimo! Strašilo, stara vještice!

Štikička, došavši na prag svoje kuće, još je kličala i pištala:

- Evo, ovo vam je vještica i strašilo! - Pri tom se žestoko udarala obadvijema rukama po onom dijelu tijela, zbog kojega ima tako malo poštenih ljudi na svijetu i zbog kojega se iskrivljuju i gaze već u zametku ćoravi i kilavi međunarodni ugovori!...

Poherovi su se silno prestrašili i od straha u pivnicu zatvorili. Jasnovo se napokon umirilo, svuda u klancima zavlada tišina, kao na bojnopolju...

Kad je Jelka stupila u svoju sobicu, srce joj je od radosti naglijе zakucalo. Odmah je opazila svoga maloga, zguřenoga kanarinca. Pristupi krletki, a ptičica digne glavicu ispod kreljuti i veselo zaprhuta. Jelka otvori krletku, a žuti kanarinčić prhne joj na grudi i stane je gledati svojim očicama. Ona ga uzme u ruke, počne ga dragati i cjelivati i najslađim riječima moliti da joj oprostī što je na nj bila zaboravila. Dade mu hrane i svježе vodice, pa ga opet pusti u krletku, a onda počе da zalije svoj bosiljak...

Jelki se pričiniło, kao da nije bogzna koliko godina vidjela svoje sobice. Sve je razgledala, a zatim legla u svoj čisti krevet. Sada je u svom srcu osjećala neopisivo blaženstvo. Godiło joj njezino pokrivalo, koje se toliko prijatno priljubilo uz njeno punano i jedro tijelo. Ona se svesrdno pomoli Bogu, legne na bok, pokrije se preko ubavih ramena, glavicom joj se razrojio roj nježnih i slatkih misli, koje su je doskora uljuljale u miran i spokojan san. Prvi san bijaše tvrd, no kad se već bila lijepo odmorila, prema zori, salijetahu je neke crne slike, pred svojim zatvorenim očima vidjela je tamne zidove, visoke stijene, mrtvace, ali sve je to naglo iščezavalo pred ljepšim i radosnijim snovima.

Mirno se more, bajno našarano, ljeskalo pred njenom zaljubljenom dušom, svuda su se milovidno izdizala bijela jedra, odrazujući se veselo u bistroj i zamamljivoj vodi. Daleko na kraju prozirnoga i plavetnoga južnoga obzorja pomalja se velik jedrenjak, sunce ga miluje i cjeliva svojim zlatnim tracicima, podnevni topli vjetrić nadima mu bijela jedra, a krasan crnooki mladić upire s njega svoje žarke zjenice u Jasnovo, radosno se smiješi i maše zelenom grančicom bosiljka, kao da nekoga pozdravlja. Brod ponosno jedri, lagano puži po modroj morskoj površini, oko njega more se srebrnasto pjenuška, a sve obale drage domovine njemu u pozdrav naglo se iskitiše zelenim bosiljkom...

*

U Jasnovu je opet stari vladao mir. Jelka je opet pasla svoje ovčice, ali ne sama nego skupa s malim Franom. Razgovarajući se s dječakom, uvijek bi nekako navela razgovor na svoga Ivu. Već je bila dva puta pozvana na Volosko, ona i njezini svjedoci; ali se nije ništa bojala, kad bi došao kakav poziv.

Mato bijaše, međutim, utužio stražare zbog uvrede, nanesene Jelki. Stražari bijahu pozvani k sudu, isto tako i Jelka sa svojom majkom. Financi nisu mogli ni mrve zanijekati. Sudac ih je pitao njemački, kakvim i kojim su pravom mogli uvrijediti čestitu djevojku, dobaciv joj onolike užasne pogrde. Stražari, našav se u škripcu, izdali su staru Poherovicu koja je njima, kao i pokojnom Klinsteru, onu podlu basnu o Jelki ispričavijedala. Stražari bijahu zaprisegnuti.

Za tjedan dana bijahu opet stražari k sudu pozvani, a s njima gospođa Rezi i Fric Poher. Kad je stara blebetuša uvidjela, o čemu se radi, problijedjela je na smrt. Poherovica, vijugajući amo i tamo, napokon je priznala, ali je uplela u svoje ispričavanje neka imena, u prvom redu udovu Štikičku. Stara se Poherovica ražestila na stražare, i zaboravivši se posvema, prosula u krupne:

- Evo, gospodine suče, ova ništarija, ovaj nitkov ovdje zaveo moju kćerku Lujzu, silom ju je zaveo, a sada je sirota noseća!

- To ovamo ne spada! - odsiječe sudac i daje nalog, da je smjesta zatvore.

Gospođa Rezi tulila je i urlikala, no bez uspjeha. Odvedoše je u zatvor.

Na red došao Poher zbog lažnog izvješća. On je sve odmah priznao i ispovjedio da ga je na sve žena naučkala. Molio je suca ovako i onako da ga poštedi, da mu se smiluje, no sve uzalud. Sudac bijaše otmjen čovjek, nije želio da bude gospođi Rezi dosadno, zato joj je poslao njezina Frica, da jedno drugome krati vrijeme i vida srca rane. Fric se pokunjo, vukao se lagano k svojoj ženi, kao da ide na vješala. Uz dragu Rezi mnogo mu dlaka ponestalo iz dugačke žute brade, a bilo bi i više, da nije bilo jakih tamničarevih mišica. Pravo čudo, da nije Fric poludio!

Kasnije bijahu oni stražari iz Jasnova otpravljeni, općina Jasново kažnjena bi zbog gungule, a iz općinske blagajne platilo se šezdeset i pet novčića za razbijeno staklo.

Kad se u Jasnovu saznalo za sve što je Poherovica o Jelki, o župniku i o Matu govorila, u pučanstvu je zavladao najveća ogorčenost protiv te sablažnjive obitelji. Da nisu župnik i trgovac uložili sav svoj utjecaj, u Jasnovu bi bilo došlo do ozbiljnih izgreda. Župnik se brinuo da utješi sirotu Jelku i njezinu majku, koje su se bile silno rastužile, kad su čule što je o njima brbljala ona bezdušna babetina.

Fric i Rezi Poher, nakon pretrpljene kazne u zatvoru, vrata se u Jasново, ali su se morali brzo uvjeriti da im tu više opstanka nema. Nisu se smjeli pokazati ni na kućnim vratima. Napokon pokupiše sve svoje stvari i odoše lađom na Rijeku. Narod ih popratio urlikanjem i zviždanjem, a oni, ne ogledavajući se ni desno ni lijevo, žurili su se k moru, samo da se što prije otisnu od toga prokletoga gnijezda.

Čim je Poherovih nestalo, Jasnovčani su slobodnije disali, jer je nestalo mòre koja ih je gušila. U Jasnovu je opet posvuda vladala ljubav, svi ljudi bili su susretljivi i dobri. Gdje su Poherovi razapeli svoje crne čadore, koji li su kraj usrećili svojim dolaskom, ljubazne čitateljice sigurno ne zanima.

X

Već su bila prošla dva mjeseca, otkad je Ivo brodom "Emom" iz Rijeke u Boston odjedrio, kad stignu u Jasново pozivnice za konačnu raspravu u Trstu. Pozvani bijahu Jelka, Tonka, Špiro, Jurica, Frane i Vranić. Mato se pridružio da prati žene, i tako je imao obaviti neki svoj trgovački posao u Trstu. Gospodin župnik sa svima se lijepo pozdravio, zaželio im sretan put, preporučio im da se pouzdaju u božju dobrotu i zaključio da se nada, da će sve ispasti po njihovoj želji.

Putnici odu lađom na Rijeku, a odanle parobrodom u Trst. Frane i Jurica samo su se divili velikoj lađi koja tako brzo plovi bez vjetra i bez jedara. Jelka bijaše zamišljena, možda više nego obično. Ploveći kroz Vela Vrata promatrala je svoje drago Jasново na okomitim klisurinama, pa svoju kućicu i kućicu svoga Ive. Vrijeme bijaše krasno, a more mirno i prozirno.

Idući dan doplove u luku veseloga Trsta. Svi su se nastanili u gostionici kod "Crnoga Orla", gdje je Mato običavao odsjesti. Drugi je dan bila konačna rasprava kod zemaljskoga suda. Jelka se hrabro ponašala, jasno odgovarala, nikad se nije zbunila, te su se svi divili njezinu naravnom razboru i njezinoj savršenoj ljepoti. Jedan od ponajboljih tršćanskih odvjetnika bio je njezin branitelj.

Trgovac Mato Stanić htio tom prilikom obaviti neke svoje poslove, stoga se žurio sad u ovu, sad u onu trgovačku kuću.

Na prvi dan rasprave, umoran od hoda i svakojaka posla, navrne Mato Stanić u kavanu *Specchi* da se mrvu odmori i da zaviri u novine, ima li što novo u svijetu. Kad je popio čašu vode i odložio novine, ogleda se kavanom i najednom opazi nedaleko sebe čovjeka, koji kao da mu je bio ponešto poznat. Lice mu bijaše od sunca pocrnjelo, koža dosta navorana, a brada se već jako progrušala. Moglo mu biti oko šezdeset godina. Odjeven bijaše na gradsku. Taj čovjek slučajno opazi Mata, pa zaustavi na njemu svoje veliko crno oko, kao da se bio zamislio. Opet se gledaju i gledaju, neznanac kao da se smiješi, a Mato, što ga više motrio, to je jače blijedio. Neznanac se naglo lupi rukom po čelu, kao da se nečemu domislio, ustane, upravi svoje korake prema Mati Staniću koji ga okamenjen gledao i sav drhtao.

- Mato, dragi moj Mato! - usklikne neznanac i hoće da ogrli trgovca Stanića koji se trgne i udari korak nase.

- Mato, što me ne poznaš? Što ne poznaš više svoga kuma? - pitao je neznanac u čudu.

- Oh, Bože - prekrsti se Mato - al' ti si se... - ne doreče Mato i uhvati se rukom za oslon stolice.

Bio je smrtno probljedio.

- Varam li se možda? Nisi li ti Mato Stanić iz Jasnova? - pitao je neznanac. Nije pojmio, zašto se trgovac Mato tako silno prestrašio.

Svi ljudi u kavani bijahu uznemireni ovim prizorom. Napokon izlane Mato:

- Jest, ja sam Mato Stanić.

- Iz Jasnova? - pohiti neznanac.

- Iz Jasnova - kimne trgovac.

- Amo, kume, brate, da se pozdravimo i nakon dugo vremena od srca poljubimo! - veselo progovori neznanac i baci se Mati Staniću oko vrata.

Trgovcu stisnu se krv u žilama.

- Zar sam se tako promijenio, da me ne možeš prepoznati? - pitao neznanac, tarući suze.

- Mi smo mislili... - zapne Mati riječ u grlu.

- Što, što ste mislili?... Što mi radi žena i dijete?... Reci, dragi Mato, što je, kako je? - pitao je i čudio se neznanac, milo gledajući trgovcu u oči.

- Ti se, ti se, dakle, nisi... - ne svrši Mato.

- Što nisam?

- U... u... utopio! - izusti Mato, dršćući.

- Ja utopio!? A, sad razumijem, zašto me se tako plašiš! Ne, Mato dragi, kako vidiš, ja se nisam utopio. Živ sam, hvala Bogu, i zdrav - govorio je Mirko Ljubović, otac Jelkin, koji je pred dva dana iz Amerike u Trst doplovio.

Mato se sada u nj zagleda, suze mu naglo skoče na oči, baci se prijatelju oko vrata i radošno zajeca:

- Oh, Bože, što sam doživio! Jest, Mirko, ti si, poznam te, poznam te! Javljeno nam je bilo, da si se utopio.

- Kako bih se utopio, kad evo me pred tobom živa i zdrava! - čudio se Mirko.

- Vidim, vidim. Sve ću ti kazati, a ti tad sudi, kako se ne bi čovjek prestrašio! - govorio je Mato, stišćući ruke svoga kuma i opipavajući ga, kao da se želi osvjedočiti, nije li pred njem čiji duh.

Oba se umire, pa se počnu razgovarati. Mato ispriповjedi Mirku sve o njegovoj tobožnjoj smrti, kako su dobili najprije list, kako je došla ona vijest da se utopio i kako je napokon došla njegova škrinja, u kojoj je bio i njegov mornarski putni list.

Mirko odmah shvati cijelu stvar, pa zaključi:

- Sad sve razumijem! Sve je kriv moj putni list. Gle, siromah, žao mi ga, bio je pošten čovjek!

- Koga ti je žao? - presiječe mu riječ Mato.

- Ma žao mi je prijatelja koji se je, kako od tebe čujem, utopio. Dokaz da se utopio, upravo je moj putni list što se našao u njegovoj škrinji, među njegovom robom. Evo, dragi Mato, da ti u malo riječi kažem što je na stvari. Kako znaš, bio sam u Valparaisu, gdje sam trgovao, uz to držao malu gostionicu. Bit će oko devet mjeseci, što sam tebi i ženi pisao, da ću kući doći. Nekoliko dana zatim, bilo uvečer, dotrči k meni prijatelj Dalmatinac, pa me zamoli, da mu odmah dadem svoj putni list, jer da mora pobjeći iz Valparaisa. A znaš li, što je počinio? U nekoj gostionici nehotice je ubio nekog engleskog mornara. Da ga izbavim bogzna kakvih nepravilika, dadoh mu svoj putni list, da se tako uzmogne ukrcati na koji brod pod mojim imenom. Kasnije su ga tražili svuda, ali uzalud, jer se već iduće jutro pod mojim imenom ukrcao. Bio je mojih godina i crnomanjast, baš kao što sam ja. Taj moj prijatelj zvao se Lipović, s mojim putnim listom postao Ljubović, a Ljubovića nije nitko tražio. Brod na koji se bio ukrcao, ne varam li se, bio je španjolski. Kako sada od tebe čujem, onaj se brod razbio, a Lipović se utopio. Konzulati našli su putni list, a budući da je glasio na moje ime, javilo se sasvim naravno da sam se ja utopio. Je li ti sada sve jasno, dragi Mato? - završi Jelkin otac.

- Razumijem, razumijem - klimao je Mato glavom, saslušav pomno svaku riječ što je Mirko izustio. U isto je doba razmišljao što bi Mirku kazao o ženi mu i Jelki. Brzo se odlučio da će šutjeti, dok se ne svrši rasprava.

- A što mi ti, dragi Mate, radiš u Trstu? Kada ćemo u Jasnovu?... Ele, ele, sirota moja žena! No, reci mi, što je, kako je, je li moja Jelka odrasla?... Ah, sirotice moje, bit će se dosta naplakale, kad su čule da sam mrtav! - uzdahne Mirko Ljubović.

- Dosta su se za tobom naplakale i natužile tuge. Tvoja Jelka! Hoćeš li čuti pravu istinu? Najpametnija je i najljepša djevojka u Jasnovu. Duskora slavi ćemo pir! - naraduje se Mato.

- Zar moja Jelka? Ona će se udati! A za koga? - upita Mirko.

- Za Marićeva sina Ivu. Vjeruj mi, pošten je to mladić. Pred dva mjeseca odjedrio je za Boston.

- A kako moja Tonka? Je li mi zdrava?

- Nije zla, hvala Bogu. Radi i tuguje za tobom. Reci mi, dragi Mirko, što si radio toliko vremena na putu, jer je već devet mjeseci prošlo, što si pisao da ćeš krenuti kući?

- Pred šest mjeseci otplovio sam iz Valparaisa. Dulje vremena zadržali smo se u Montevideu, jer je bilo popravaka na brodu, poslije žestoke oluje koja nas zatekla. A ja sam pisao Tonki kad sam se već bio posve spremio za put - razloži Mirko.

- Taj list nije stigao u Jasnovu - reče Mato.

- E, onda se izgubio - podigne Mirko ramena.

- Sad bi valjalo da ti obavijestim ženu i kćerku o tvom dolasku, i to veoma oprezno, jer ne bih želio da se preplaše, kao što sam se ja preplašio - nasmiješi se Mato i stisne Mirku desnicu.

- Sve ćemo učiniti! - prihvati Mirko sa žarom. - Glavna je stvar da sam živ i zdrav.

Nakon duga razgovora reče trgovac Stanić da ima nešto posla koji ne može odložiti, no da se svakako nada da će se pred večer još sastati u istoj kavani. Bilo je oko pet sati. Mato je otišao ravno do gostionice, gdje je odsjela Tonka sa svojom jedinicom. Srce mu je naglo i silno kucalo, bio je jako uzrujan. Kad je došao pred vrata gostionice, opazi da je previše uzrujan, da se mora umiriti, zato se prošetao ulicom. Kad je napokon ušao u gostionicu te se sastao s Tonkom i Jelkom, odmah opaziše njegovu uzbuđenost. Jelka mu se nasmiješi, pa ga upita:

- Što je, dragi kume? Kako nam veselo izgledate!

Mato im počne govoriti o neznatnim stvarima, pa o raspravi, a najposlije reče: - Draga Tonko, sutra će se svršiti rasprava, a Jelka će biti nevinom proglašena. Kako bismo tek onda svi veseli bili, kad bi i vaš muž, a moj kum Mirko živ bio!

Mati se lice zažarilo, a oči čudno sijevale.

- Bog mu dao duši nauživati se raja! - uzdahne udova i pogleda uvis, a Jelka zamišljeno otare suzu koja joj se bila zaustavila na licu.

Mato uze sada živahno govoriti o svima mogućim slučajevima, kakvi su se često događali i još se svaki dan događaju, gdje jedan mornar dade drugome svoj putni list, i kako se zbog toga događaju kadšto najveće pometnje i zablude, pa nadoveže sa žarom:

- Jest, vidite, draga Tonko, ja vam ne znam, kako je to došlo, niti koji bi tome uzrok mogao biti, ali nekakvo čudnovato čuvstvo napunja mi dušu, pa mi ulijeva nadu da je vaš Mirko živ. O tim putnim listovima već sam toliko čuo pripovijedati! Jelko, da nam Bog dade i tu radost doživjeti, reci, dušo, što bi ti učinila? - upita Mato drhtavo i tronuto.

- Na toj sreći hvalila bih Bogu dan i noć, jer bih bila najsretnija kćerka na ovom svijetu! - s velikim ganućem i ushitom odvrati Jelka.

- O, moj dragi kume, nećemo mi te radosti nikada doživjeti! Sagnjile su mu već i kosti u moru. Dosta sam jadna plakala i za nj se Bogu molila! - iz dubine duše uzdahne Tonka, a krupne suze procuriše joj niz blijedo i uvelo lice.

- Vidite, draga kumo, danas mi je tako pri duši, da bih se čak okladio, da je Mirko živ. Uvijek o njemu sanjam, uvijek mi dolazi na misao, pa od tuda zaključujem, da on mora biti živ.

- E, pa i to bi moglo biti - svede Jelka svoje za čudo crne oči na majku i nakon kratka muka nastavi: - Možda se upravo s očevim putnim listom štogod dogodilo.

Udova zalomi rukama i teško uzdahne, skrećući glavom, kao da ne vjeruje.

- Čujte i ovu! - pohiti Mato. - Govorio sam danas s nekim mornarom iz Lovrane, a taj pozna Mirka. Rekao mi je, da dolazi iz Genove, gdje je, kaže, pred mjesec dana s Mirkom govorio...

- Oh, majko moja! - usklikne Jelka, presjekavši riječ Staniću, koji odmah nastavi:

- Ja nisam htio onomu mornaru vjerovati; rekao sam mu da se vara, jer da se Ljubović pred toliko mjeseci utopio...

- Ah, dobri Bog znade, koga je on vidio! - tužno mahne udovica rukom.

- Ne, ne, on veli, bez svake sumnje da je s Mirkom govorio - potvrdi Mato Stanić.

- Oh, Bože sveti, kad bi to bila istina! - usklikne Jelka velikim smilkom.

- Ali čujte dalje! - progovori opet Mato. Glas mu podrhtavao, kao da ga groznica trese. - Malo prije, putem, kad sam amo dolazio, dakle malo prije, našao sam nekoga mornara iz Rijeke koji mi je također rekao da se Mirko nije utopio, već netko drugi koji je imao njegov putni list.

Dok je Mato govorio, Jelka je u nj upirala svoje duboke i pronicave oči, usne joj podrhtavahu, srce joj se širilo od radosti, njegove je riječi razgrijaše, te od radosna ganuća ne mogaše prozboriti ni riječi.

- Oh, Bože, Bože! - uzdisala je udovica, kao da se budila iz teškoga sna.

- Vidite, draga kumo, vidiš, Jelko, ipak bi mogla biti istina, da ti otac živi... Čujte... čujte... Onaj mornar mi je dapače rekao... da ga je danas vidio... - jedva izreče Mato, jer mu silno čuvstvo obrvalo dušu.

Tonka je bez daha slušala, upirući u Matu svoje isplakane oči, a tad joj najednom izleti u grudima sustegnuti uzdisaj, pa kao da se preobrazila, sklopi ruke i usrdno umoli:

- Oh, Mato, kume, govorite, govorite!

- Malo prije dva sata...

- Govorite! - dahne Jelka, sklopivši ruke kao na molitvu.

- Jest, jest, ja sam... s njim... govorio - isprekidano izreče trgovac.

- Moj otac je živ! - usklikne Jelka preradosnim ganućem.

Udova provali u glasan plač.

- Jest, živ je, ovdje je u Trstu - uvjeravao je Mato začuđene žene.

- Oh, moj Bože! - odvali se od Jelkina srca. Ona se onesvijestila i blijeda klonula na pod...

Mato brzo podigne Jelku i položi je na divan te pozove:

- Tonko, pomozite siroti!

Majka, sva smučena od prevelike i nenadane radosti, klekne kraj divana i stane grliti i milovati svoju onesviještenu jedinicu.

Nakon nekoliko časaka Jelka se prene i zašaputa:

- Moj otac živi! Ivo! Ivo!

- Jelko, dušo, razaberi se! - umiljato bodrio ju Mato, škropeći joj čelo hladnom vodom.

Jelka otvori oči, pogleda do neba milim pogledom svoju majku, pa Matu, laka rumen zadahne joj jagodice i dragahno prošaputa:

- Je l' dakle istina?

- Dragi Jelko, umiri se, budi vesela, ja sam s njim govorio - ljubazno je govorio Mato.

- Oh, dragi i dobri Bože, neizmijerna je tvoja dobrot! - uzdisala je Tonka.

Jelka prijeđe rukom preko čela i malko se pridigne. Zagleda se u majku i u svoga dobrog kuma i milo im se nasmiješi. Zatim pokrije oči rukama i prolje tople i obilne suze...

Nakon stanke Mato im je sve ispričovijedao. Žene ga slušahu neizrecivom pomnjom, a tihe suze same od sebe kvasile su im blijeda lica.

- Dobri moj kume, idite po oca, recite mu da smo ovdje, idite, dovedite nam ga! - molila je Jelka tiho i drhtavo.

- Ne, draga dušo, on ne zna da ste u Trstu. Rekao sam mu da ste u Jasnovu. Sutra će se svršiti rasprava, bit ćeš nevinom proglašena, a ja ću tvome ocu lagano i oprezno sve ispričovijedati.

Pošto su se uzburkana čuvstva ponešto slegla, navališe žene različitim pitanjima: kako izgleda, je li zdrav, je li jako ostario. Napokon počnu lagano shvaćati veliku sreću koja ih je nenadano stigla. Tonka nije više udova! Jelka nije više siročić bez oca! Nedavna prošlost pričinila im se kao crni san, ta bile su naučene toliko godina misliti na Mirka živa i zdrava, a te misli sad su ih opet zaokupile. Sastanak s Mirkom činio im se sada posve naravan, te su samo iščekivale blaženi onaj trenutak kada će zagrliti supruga i oca koga nisu bile dvanaest godina vidjele. U svojoj duši osjećale su nešto, što im je cijelo biće ispunjavalo, nešto slatko i rajsko u prevelikoj mjeri; osjećale su, kao da im je srce poraslo, kao da su u njemu sve žilice nategnute, kao da želi puknuti. Ali one u svom srcu ne osjećaju boli, već svesilnu sreću koja traži, traži oduška, te ga nalazi samo u suzama, vrelim, krupnim neprisiljenim suzama koje slobodno izviru iz srca prenapunjena srećom.

Ne bijaše to ona tiha sreća nad koju se može čovjek uzdignuti i koju može shvatiti i izmjeriti svojim duševnim pogledom. To bijaše golem val blaženstva koji se je na njih iznenada strovalio. One su se uzalud mučile i naprezale da mu na vrh isplivaju, jer ih je on sa svih strana zalio i optočio. Takva sreća ne pruža čovjeku mira i počina; svuda osjećaju da mu je tijesno. Mreža njegovih živaca odviše je malena, slaba i kratka, da se na njoj uzmognu razviti i mirno rastalati svi osjećaji koji se silnom brzinom isprepleću, srazuju i odbijaju u cijelom mu uzdrmanom biću. Čovjek gine, a ne može da pogine, pjeva i jeca, smije se i suze roni.

Takvo blaženstvo, to je nekako časovito i uzvišeno, ali i raskošno stanje ljudskoga srca koje se valjda u trenucima slatke i savršeno razbludne napetosti na novi život preporuča, pa se tada grčevito stišće i širi, i svom žestinom naglo iz sebe izbacuje sve ostanke kolajuće krvi, svu rđu i sav talog prošlih boli i crnih jada.

Kad su Jelka i Tonka ostale same, samo su se začuđeno gledale. Čutjele su u svom srcu da nisu same u tom velikom gradu, možda u njihovoj blizini prolazi Mirko koji ni iz daleka ne slutiti da su one u Trstu. U sobu su se čuli koraci s ulice. Jelka je kadšto zadrhtala, jer je pomislila: možda prolazi moj otac. One večeri majka su i kći više i srdačnije molile nego obično, zahvaljujući Bogu na neizmjerljivoj dobroti.

Međutim su se Mato i Mirko sastali u kavani, odakle su pošli na večeru. Mirko je neprestano ispitivao o svojoj obitelji, pa o ostaloj rodbini i o znancima. Na mahove pripovijedao je Staniću što je radio po svijetu, kako je živio u Americi i čime se zanimao.

- Dragi Mato, ja bih bio već prije kući došao, ali sam ti naučio koješta po svijetu. Počeo sam trgovati, poslovi su išli sretno, a ja, odlagajući od godine do godine, istom sada sam se otkinuo od onih strana. Da sam ostao na brodu, bio bih ostao za mlađih dana mornar, pod starost kopač. Sad mi toga, hvala Bogu, ne treba, jer sam, među nama rečeno, naštedio ipak do dvadesetak tisuća. A što bih bio stekao, da sam samo veslom žuljao ruke? Mi sirote bez škole, bez nauka moramo raditi na brodovima kao robovi i štošta progutati. No da ti vidiš američku republiku! A što ćeš da ti ja kažem, jer to će ti svaki reći, koji je ikoliko svijeta vidio. Američka republika ima vrlo veliku trgovačku mornaricu, to jest ima svu silu brodova, ali na tim brodovima rijetko ćeš naći pravog Amerikanca, osim kapetana. A znaš li zašto? Zato što oni svi rade glavom, a drugi im narodi služe za mornare, to jest za slugu, koji im stječu svojim žuljevima bogatstvo. Ja sam to opazio, zato sam se iskrcao, da i ja štogod za starost stečem. Radio sam ti, brate, dvanaest godina. Da, da, dvanaest je godina, što sam otišao iz Jasnova. A ima li što novo kod nas?

- Nema ništa, dragi Mirko. A zbilja, ti sigurno ne znaš da je jedna djevojka u Jasnovu nehotice ubila nekoga kapa od finance - reče Mato kao slučajno.

- Ne znam ništa. A gdje ga je ubila? - upita Mirko sasvim ravnodušno.

- Iza crkvice sv. Marije. Pao je preko stijena dolje u šumicu - zavrta Mato rukama u zraku, kao da pravi krugove.

- A vruga? A koja je to djevojka? - upita Mirko ponešto radoznalo.

Mato je ispriповjedio sve što se bilo u Jasnovu dogodilo, samo je zamijenio Jelkino ime s nekom drugom djevoјkom. Mato je veoma pohvalno govorio o djevojci, isticao je njezine vrline i njezino poštenje. On mu je potanko ispriповjedio kako su se Jasnovčani za djevoјku zauzeli, i tako je Mirko sve potanko znao, samo nije znao, da je ona djevojka bila baš njegova Jelka.

- Živjeli Jasnovčani! Boga mi, pravi ljudi! - pohvali ih Mirko i kucne se s Matom, pa odmah nastavi:

- A kada je to bilo?

- Bit će već mjesec dana - odvrati Mato.

- Je li već osuda pukla? Djevojka će po svoj prilici biti nevinom proglašena - mislio je Mirko.

- Jest, nevinom je proglašena, ovdje u Trstu, pred nekoliko dana - živahno odgovori Mato, zadovoljan u srcu što mu ide sve kao po loju.

- Pa to je sasvim naravno; branila je svoje poštenje i ništa više - udari se Mirko šakom u prsa.

- Kada je onaj nesretnik zaglavio, bio sam na Rijeci te sam u prvi mah mislio, kad su mi ljudi stali pripovijedati, da je ona djevojka tvoja Jelka - izusti Mato, gledajući oštro Mirku u lice.

- Zar zbilja! - nasmije se Mirko. - Pa da je baš i Jelka bila, pravo bi učinila - slegne Mirko ramenima, zapaljujući smotku.

- Kada ćemo u Jasnovu? Nadam se da ću sutra obaviti sve poslove. Mirko, počekaj me, pa ćemo zajedno kući. Hoćeš li?

- Meni je pravo, kako je tebi drago - privoli Mirko.

- E, sad sam se domislio - takne se Mato prstom čela - mi moramo zajedno kući. Vidiš, ne bih te svjetovao, da ti sam odeš ravno kući. Ostati ćeš lijepo sa mnom, doći ćemo kući kad zanoća, a ja ću tad k Tonki i Jelki da ih pripremam na tvoje uskrsnuće - razloži Mato.

- Dobro, dragi kume, učiniti ćemo, kako ti kažeš - smiješio se Mirko.

Prošlo je pola noći, kad su se rastali dobri prijatelji i kumovi. Za sutrašnji dan opet su urekli sat, kada će se naći u kavani.

Ujutro sastao se Mato i porazgovorio sa ženama, a oko devete ure ispratio ih k sudu. Tu se raspitao kad će se svršiti rasprava. Odvjetnik Jelkin mu reče da će se svršiti oko podne i da će Jelku za stalno sud nevinom proglasiti.

Oko podne, baš kako je odvjetnik rekao, zaključena bi rasprava i Jelka Ljubović bi odriješena svake krivnje i nevinom proglašena.

Mato i svjedoci odvedu Jelku kući. Svima je sijevala radost na licu, svi bijahu sretni i zadovoljni što je sve tako lijepo svršilo. Jelka i Tonka bijahu neobično uzrujane.

Svjedoci već su znali za dolazak Jelkina oca te nisu mogli da se dosta načude božjoj dobroći. Mato reče svima:

- Svi ostanite ovdje, a ja idem po kuma Mirka.

Mato nađe Mirka na urečenome mjestu, pozdravi ga i reče mu:

- Sjećaš li se još da sam ti jučer pripovijedao o nekoj djevojci, kako je nehotice ubila kapa?

- Kako se ne bih sjećao što smo jučer razgovarali? - začudi se Mirko.
 - Oprosti, kume, nehotice sam te prevario, jer ti rekoh da je djevojka pred nekoliko dana nevinom proglašena. Zar ne, da sam ti tako kazao? - pogleda Mato Mirku u oči.
 - Jest, tako si kazao - kimne Mirko glavom nekako začuđeno.
 - Ali rasprava se vodila jučer i danas...
 - Kako je svršila? Je li djevojka odriješena? - naglo je pitao Mirko, kao da sluti nešto neobična.
 - Jest, pred pola sata - odvrati Mato, sileći se da obuzda svoju radost.
 - Oni su ljudi po svoj prilici još u Trstu. Znaš li, gdje stanuju? - uhvati Mirko Matu pod ruku. Iznenada postao je vrlo uzrujan.
 - Kako ne bih znao! - nasmiješi se Mato, a na oči iskoči mu suza koju je vješto sakrio.
 - Pa hajde, idemo ih pozdraviti - predloži živahno Mirko i povuče prijatelja Stanića za sobom.
 - Pusti, Mirko, nemoj! - otezao Mato.
 - Zašto ne? - čudio se Jelkin otac.
 - Odriješena djevojka i njezina majka odviše su slične tvojoj Tonki i tvojoj Jelki - izusti Mato veoma tronuto.
 - Mato! - udari Mirko korak nase. - Govori! Molim te, govori! Slutim već, to je moja Tonka i Jelka! - usklikne Mirko, radosno gledajući Stanića, što će mu kazati.
 - Da, one su! - dahne Mato i zagrlji Mirka.
 - Oh, Bože, hvala ti na toj sreći! Mato, hajdmo! Jesi li im kazao, da sam ovdje? - pitao je Mirko, daščući od radosti. On je sve brže koračao.
 - Još jučer sam im kazao - zadovoljno otpovrnu Mato.
- Malo zatim začule su Tonka i Jelka nagle korake po stubama gostionice. Obadvije su blijedjele i drhtale od silne uzbuđenosti. Vrata se otvore. Nakon dugih dvanaest godina ugleda supruga svoga muža, a dijete svoga oca. Začas svi su stajali kao ukopani, a tada mu žena i kćerka padnu na prsi i obaviju ruke oko vrata...
- Svi prisutni bijahu potreseni u dno duše. Župan Stipe Vranić glasno je plakao. Junački Bokelj kradomice otirao suze i, sjetivši se svoje Boke, neobično mekano prozbori:
- Kod nas u Boki ima svaki tjedan ovakvih slučajeva...
- Sat zatim svi su posjedali oko stola. Mirko je sjeo između svoje žene i kćerke koja ga je neprestano gledala svojim žarkim crnim očima. Radost i veselje zrcalilo se na svačijem licu. Isti dan navečer odlazio je parobrod iz Trsta na Rijeku i svi odluču da će tim parobrodom otputovati. Špiro je skočio da potraži, ima li koja lađa iz Boke. Sreća mu posluži i on se do sita napripovijedao sa svojim Bokeljima kojih već trideset godina nije vidio.
- Jurica i Frane pošli su za Špirom da što god vide. Silno su se čudili velikim brodovima. Špiro se svaki čas na njih razljutio, jer su zaostajali u hodu pa se bojao da se ne izgube. Napokon mu dodijalo opominjanje i on opali dva tri puta Juricu koji ga je tad plačući slijedio. Vranić se bio u vrevi ljudi izgubio. Ljudi su opazili kako nekoga traži, kako snima kapu, kako gladi glavu, pa su se smijali dobričini istarskomu seljaku.
- Mato se bio silno zabrinuo kako će naći izgubljenoga glavara. Ogledavao se amo i tamo, oštro gledao na križanju ulicâ i pazio, ne bi li ga gdje god ugledao. Najednom začu kako netko više iz svega grla:
- Ej, kume Mato, kume Mato!

Ljudi se ogledavaju i smiju, okrene se i Mato te opazi Vranića kako mu kapom maše.

- A gdje ste se vruga izgubili! - veselo će Mato kad ih je glavara sav zapuhan stigao.

- Pasja noga, ala je taj Trst velik! - zadihavao se Vranić i klimao glavom, vukući kapu po trbuhu.

Mirko je išao od dućana do dućana, da nakupuje razne stvari za svoju Tonku i Jelku.

Već je bilo blizu šest sati, vrijeme polaska. Svi su se približili parobrodu kojim su imali otputovati, kad li Mato opazi da opet nema Vranića koji je još čas prije bio u njihovu skupu. Trgovac se obazre, pa ugleda jasnovskoga župana kako promatra nekakav voz.

- Frane, teci onamo i reci Vraniću, neka se makne, jer ćemo ga drugačije ostaviti u Trstu - glasno će Mato.

Kad se Vranić doljuljao, upita ga trgovac:

- A što ste se, Stipe, tako u onaj voz zagledali?

- Nisam se u voz zagledao, nego sam slušao, pa sam se baš čudio, kako oni ljudi govore. Kume Mato, sve sam ih razumio, a bogzna s kojega li su kraja ona dva kočijaša - čudio se Vranić i klimao glavom.

- Po svoj prilici bit će Kranjci! - pouči ga Mato.

- Jest, kume, mogli biste imati pravo, jer nekako slično govore s onima što k nama u Jasnovu dovoze lonce.

- Pa da. Nisam li vam već rekao da su Kranjci? - ponovi Stanić.

Parobrod zviždne po drugi put, a Jasnovčani već bili svi na palubi. Po uskome mostu ljudi se guraju; netko ulazi, netko izlazi. Zviždne i po treći put. Kapetan zapovjedi:

- Digni most!

Svrdao se zavrti samo jedanput, zamuti more i stane.

- Vucite konop na krmi! - povikne kapetan.

Dim jače zasuklja iz dimnjaka, svrdao opet zamuti more, ali parobrod se još ne miče.

- Odveži na provi! - zapovjedi kapetan.

Dim stane jače sukljati. Kapetan se prigne, položi usta na cijev i zapovjedi ravnatelju stroja: *marchez!* Svrdao se počeo lagano okretati, ljudi s kraja gledaju, putnici na lađi prolaze im pred očima, svrdao već šumi, vrti se velikom brzinom, a pred parobrodom već se luži more. Brodovi, amo-tamo usidreni po luci, iščezavaju putnicima, a male lađe kojima u blizinu dođe parobrod na kojem se voze Jasnovčani, silno se zanjšu na valovima što ih on pravi, režući more.

Jelka, naslonjena o rame svoga oca, sjetno je i zamišljeno promatrala velike i bijele palače, nanizane na obali, i jarbole brodova, koji kao da su se ispremiješali. Parobrod naglo zakrene prema jugu, Trst se sakrije za mali rt, na kojem je svjetionik. Jelka se zagleda u modro i oko parobroda uspjeno more, pa utone u najslađe misli. Dulje vremena gledala je tako more, najednom se trgne, pogleda naglo oca i duboki joj se uzdah izvine iz grudi...

XI

U Jasnovu se svi od čuda križaju, svi govore o velikoj novosti! Jedan drugome ne vjeruje da je Mirko Ljubović živ i zdrav kući došao. - Ma jeste li ga baš vidjeli? - Ta da, evo na ove oči! - Ah, nije moguće! - A zašto ne bi bilo moguće. Šeće se klancima, dao mi je ruku, bio je i kod gospodina župnika, vidjeli su ga već toliki kod trgovca Mate. - Čudo! Čudo! Bog sve može! - Sirote žene dosta su se naplakale, a sad eto! Koliko veselja i radosti! Jelka nevina, njezin otac živ i zdrav, a uz to bogat, bogat, možda kao i isti Mato! Tko bi rekao, da se može sve tako naglo promijeniti?

Ovako po prilici pitalo se i odgovaralo i razgovaralo po Jasnovu.

Ljudi se s Mirkom pozdravljaju, svi žele iz njegovih ustâ čuti kako se je ona pometnja dogodila, a on je svakomu morao pripovijedati o putnom listu. Gospodin župnik upisao ga opet u knjigu među žive Jasnovčane, pri tom poslu mršava mu je ruka drhtala od unutarnje uzbuđenosti, a debela mu suza kanula na požutjeli papir omašne knjižurine. I sud je pozvao Mirka, ali se on kao pametan čovjek opravdao, pošto je izjavio da on svoj putni list niti je komu dao, ni prodao, nego da ga je pred mnogo godina izgubio. Mirko bude kažnjen nekakvom globom koja je pripala blagajni nekoga siromašnoga zavoda. Svota nije bila za nj baš velika.

Jelka je povela oca k crkvi sv. Marije i pokazala mu mjesto gdje se kapo ubio. Mirko, kao pravi i poštenu kršćanin, nije izustio psovke, već je tiho izrekao:

- Neka mu se Bog smiluje i neka mu oprostí grijeh!

Sada je bila u Jasnovu najsretnija obitelj Ljubovićeva. Jelka nije više ovce pasla. Ona je obavljala samo kućne poslove, šivala, vezla i mnogo s ocem razgovarala, a on se je nije mogao dosta nagledati. Kad je bio otplovio za Ameriku, bilo joj je tek pet godina, pa se još sjećao kako ju je podigao bio na prsa da je izljubi. A sada je njegova Jelka premila djevoja, vitka kao jela i tako razumna i dobra. Sretna li oca!

Tonka nije više suze prolijevala, bila je sretna i presretna, videći uza se svoga vjernoga druga koga je ljubila cijelom dušom već od svoje petnaeste godine. Bez njega na ovome svijetu sve joj bilo pusto, ta kako da bude sretna udova? Jedina utjeha bila joj je njezina jedinica, samo za nju je živjela, a sada je osjećala opet svoju potpunu sreću koja joj se tako nenadano povratila.

U dvanaest godina Mirko se bio jako promijenio, ali njegovo srce ostalo je uvijek plemenito: još je on ljubio dragu svoju Tonku, na koju je svaki dan u dalekom svijetu mislio, starajući se i neumorno radeći da joj priskrbi što ljepšu i udobniju starost. Tonka mu je često pripovijedala sve muke i boli koje je bila pretrpjela u ovo posljednje vrijeme. Bilo i prošlo! Ono malo godina, što im je još Bog dosudio, znali su da će u miru proživjeti. Mirko je znao da ga Jelka ljubi, on je također znao da Jelka ljubi Marićeva Iva.

Jednoga dana pitao je Mirko svoga prijatelja Jurja Marića:

- Juro, što misliš, kada će ti se sin vratiti?

- Neće još; ima ugovor na dvije godine - zakima Juro...

- Kako čujem, tvoj Ivo misli uzeti moju Jelku. Dragi moj, more je more, a zlo se lako dogodi. Moja žena mi je rekla da se Jelka silno boji za Ivu, otkad se ono bilo razglasilo da sam se ja utopio. He, znaš, jedinica mi je, neću da bude uvijek u strahu, a već se je i dosta

naplakala. Da ti napokon i istinu kažem, nije mi drago da moj budući zet za dvadeset forinti na mjesec mlati more. Da ja imam sina, ne bi se trebao potucati morem, ali kad ga nemam, neće li mi tvoj Ivo nadomjestiti sina? Ja sam sada sretan te želim da što prije ovjenčam sreću svoje jedinice. Slušaj me, prijatelju, piši svome Ivu, neka dođe kući iz Bostona, makar se dovezao parobrodom. Što je moje, bit će Jelkino i njegovo. Piši mu, dakle, jesi li razumio? Kupit ću nešto polja, vinograda i šume, pa će tako Ivo imati dosta posla kod kuće. Ali kažem ti već unaprijed, Ivo će doći u moju kuću, a ti učini svojim baštinkom maloga Frana.

- Brate Mirko, razumio sam te i zadovoljan sam. Pisat ću Ivu, a također očekujem njegov list; bit će dva i pol mjeseca što su otišli iz Rijeke.

Kad je Mirko kući došao, sjeo je do svoje kćerke, pomilovao ju po licu, upravio svoj pogled ravno u njezine oči i reče ljubazno:

- Jelko, gledaj u me!

Jelka porumeni kao jabuka, ne odvrati ništa, ali nehotice skrene očima na svoj bosiljak...

- Jelko, gledaj u me! - ljubazno joj zapovjedi otac.

- Što je, dragi oče? - blistavim očima pogleda Jelka svoga oca, pa se nasmiješi.

- Jelko, reci mi istinu, znaš, čistu istinu! Poznaš li ti nekoga... nekoga... I... I... Iva Marića?

Jelka ne odvrati ništa, nego savije ocu ruke oko vrata i sakrije svoje lice na širokim njegovim prsima.

- Pozna ga upravo tako, kao što sam ja tebe poznavala, kad sam bila u njezinim godinama - opazi Tonka te se milo nasmiješi svome suprugu.

- Čuo sam da je Marićev Ivo vrlo pametan mladić i da mi želi postati zetom. Ali ja mu pomoći ne mogu, Jelka je tvrdoglava, neće ga te neće, a mi je, draga moja Tonko, također siliti nećemo. Nije ona kriva, što ga ne voli! - šalio se Mirko.

Jelka podigne glavicu, umiljato pogleda svoga oca i proiznese:

- A kad to ne bi bila istina?

- Što kad ne bi bila istina? - upita otac.

- Da ga ne volim - prošaputa Jelka.

- Ti ga, dakle, voliš? - otegnuto će otac, kao da se našao u čudu.

- Ta nemoj je mučiti! - ljubazno ukori Tonka svoga muža.

- A gle, gle, mene su, dakle, ljudi prevarili!

Vidiš, dušo, ja sam mislio da kum Mato uvijek istinu govori! - našali se otac.

- To ti nije rekao kum Mato! - prividno se ljutila Jelka.

- Čuj me, dakle, drago dijete! Želim ti nešto reći, ali hoću da podigneš glavicu. Ne tako, lijepo! Ovih dana pisat ćemo tvome Ivu da dođe kući parobrodom iz Bostona. Jesi li zadovoljna? - upita otac.

Iz zahvalnosti Jelka ogrli i izljubi svoga dobrog oca, a dvije suze radosnice sruniše joj se niz prekrasno i rumeno lice.

- To si baš dobro namislio, dragi Mirko. O, Ivo je pametan mladić. Ma kô da su se rodili jedno za drugo! - zaglavi Tonka.

Tko da stigne Jelkinu sreću!...

*

Gospodin župnik češće je posjećivao Mirka koji je vrijednomu i dobromu starini mnogo i rado pripovijedao o svojim zgodama i nezgodama u velikom svijetu. Stari je župnik podučavao Jelku, kad je imao vremena, u čitanju, u računanju i u pisanju, a Jelka je već otprije znala nešto čitati i pisati. Svaki dan iznova čudio se župnik njezinoj bistroj glavici koja je sve shvaćala brzo i lako.

Juraj Matić bio je pisao svome sinu da dođe kući. Razumije se da su Ivu opširno javili, da je Jelkin otac živ, da se vratio kući, i kako i zašto se razglasila njegova smrt. Tko bi opisao radost, kojom je Jelka izgledala Iva!

Koji dan za Božićem stvorio se Ivo u Jasnovu. Jelka nije znala, što bi od radosti počela. Ona se cijeli dan šalila, pjevala i zanovijetala ocu koji se morao smijati njezinoj nestašnosti. Možda još nikada u životu nije oćutjela toliko sreće. Svaki je dan postajala krasnijom. Jelka nije više bila poodrasla djevojčica, nego lijep i dražestan cvijet na kojem se svačije oko zaustavljalo i opažalo, kako mu se svi čari u najljepšem skladu prekrasno razvijaju. Da je kojemu umjetniku u dio pala sreća da naslika Jelku, pod tu sliku mogao bi staviti napis: "Božica zdravlja i sreće".

Ivo je gledao Jelku kao začaran, a ljubio ju tako silno, da se njegovo neizmjereno čuvstvo ne bi moglo nijednom riječju tačno označiti. On ju je ljubio!

Čuvstvo kojim ljube ljudi, kao što je Ivo ljubio, nije ono čuvstvo koje se daje opisati i sonetom bez repa; nije to čuvstvo koje se uzgoji u loži kazališnoj, prenoseći okom izraze ljubavnih prizora na omiljeli i vješto koketirajući predmet; nije to ni ono čuvstvo koje se obično s proračunom silom izazove i uzbuđi na plesovima s neprestanim i otmjenim stiskanjem ručica, i kojemu kumuju polke, valceri i fijakeri. To sve su gospodske stvari, to jest stvari mistificirane i od naravi udaljene. Ivo je ljubio Jelku onako, kao što je prvi čovjek ljubio prvu ženu, ako je ta prva žena bila lijepa i dražesna kao Jelka.

Ivo i Jelka razgovarahu se po čitave sate, srdačno, nježno i naravno. Smiješeći se milo, blaženo su jedno drugome gledali u crne, jasne, bajne i tihom i mladom srećom sijevajuće oči; u preslatkoj i nijemoj zaboravi nadzemnim se zanosom spuštahu i utapljahu jedno drugome u zaljubljenju dušu, da tu zapliva u mirnom moru otajstvenih i vječnih tajna...

Cjelovi im ne bijahu ni vrući, ni slasni, ni nezaboravni, ni trajni, već nenadani, kao bljesak časoviti i čisti, i sveti kao cjelovi mlade majke, kada cjeliva prvo dijete. Takvi cjelovi traže prozirn ružen i slatku punoću medenih usna, ne ginu za onom mekanom i vlažnom toplinom cvatuće, mlade i miloduhe ženske puti, ne, ne, vršak su, izljev su blaženstva, presveti su dodir dršćućih lica, a samo tada vinu se iz srdaca na usne, kad su ta srca prepuna nadzemne sreće, kad se žele rastavljene duše, našavši se opet u svemiru, dotaknuti, spojiti i jedna s drugom za uvijek stopiti.

Jelka i Ivo nisu znali što su romani, ni što je kazalište, ni što je moda. Oni nisu znali ogovarati ljude, pa ipak su se mogli razgovarati naglo, toplo, zanimljivo, uvijek nešto novo i uvijek su jedno drugomu imali nešto kazati. Samo su jedno poznavali potpuno, a to je bila njihova neizmjerena ljubav, ona nebeska struna koja je, ispreplećući cijelo njihovo biće, zujila rajskim i otajstvenim zvucima, uvijek različito, uvijek neiscrpivo. I glasoviti je Paganini uživao, gudeći samo po jednoj struni, a koliko ima ljudi koji udaraju u ljubavi u mnogobrojne nategnute žice, pa ipak se čama i zijevajuća dosada potajno spusti cijelom težinom na mnogi takav zaljubljeni par...

I gdjejoja sirotica, vlasnica kakva staroga i rasklimanoga glasovira, po njemu strastveno prebire prstima, pa si pritom utvara, da silno uživa!

*

Roditelji mladih zaručnika bijahu presretni, oni su uživali u sreći svoje djece, jer su vidjeli da su se našla dva krasna srca koja se sasvim razumiju i koja će se uvijek razumjeti.

Napokon odlučiše i dan vjenčanja. Jelka je tako imala mnogo posla, te se je dražesno Ivi otimala, kad bi je on htio malko zabaviti, a možda i zagrliti.

Jelkin svjedok kod vjenčanja morao je biti Mato, a Ivo zamolio staroga Špiru kojemu je mlada zaručnica toliko zahvalna bila.

Osvanuo napokon i vjenčan dan! Krasno je vrijeme. Čitavo se Jasnovu okitilo svečanim ruhom. Mužari i kubure pucaju. Tulac staroga Bokelja sjaji se i blista na suncu. Jasnovu još nije vidjelo ovakvih svatova: ima ih stotina. I Mato iznimno nataknuo tulac na glavu. Trgovac se smije, a drži se, kao da se pomladio, kao da mu je istom dvadeseta za vrat sjela. Glavar Stipe Vranić mudro se brije kraj prozora i nepomično gleda u malo zrcalo. Dan prije zaboravio se obrijati, a danas nema ni vremena, pa se u žurbi malo porezao. Deset je sati, zvona veselo zvone, pucnjava se razliježe na sve strane, hrvatska se pjesma veselo izvija iz svaćijih grudi. Djevojke željno čekaju da vide kako će biti nakićena presretna Jelka. Kreće svatovska povorka, jest, ima ih čitava stotina. Eto, eto, već se vidi bijeli vijenac na Jelkinoj crnoj kosi!

Jelka je stidljivo prolazila oborenih očiju. Svi je udivljeno gledahu. Djevojke su ganute, usne im od miline podrhtavaju, u nadi da će i njima takav dan naskoro osvanuti. Ivo ide ravno, ponosito, na licu mu se sjaji blaženstvo. Jelka najposlije podigne glavicu i pogleda u svijet, u ljude. Njezino je oko bilo sjajnije i kao da je postalo tamnije, no ikad prije. Svi su šaptali:

- Oh, kako je lijepa!...

Svatovska povorka ulazi u crkvu. Posljednji je Vranić, a do njega je Zvane Cibić, s novim šeširom, ma baš ne posve novim. Poklonio mu ga Mato Stanić.

Sretni mladenci kleknu pred oltar. Župnik ih je blagoslovio suznih očiju i dršćućih ruku...

Ivo i Jelka Marić pokažu se na pragu crkve. Ganuti su. Njihova je ljubav posvećena, oni su vjenčani.

- Sretno! Živjeli! - snažno zaori iz stotine grla. Mužari i kubure praskaju, pjesma se ori, kolači lete po zraku, dječaci se tuku i koprcaju, da ih uhvate. Špiro se ljuti na dječake, jer smetaju svečanoj povorci. Na predivnom i preobraženom lišću Jelkinu blistaju se biser-suze, ali ona ih ne otire!... Njezino tajnovito oko udivljeno pogledava u taj lijepi božji svijet, pogledava u svoj svemir, ne u se, već u blaženoga Iva!...

Kuća trgovca Mate Stanića najveća je u Jasnovu. U toj kući, u velikoj i lijepo nakićenoj sobi sjajan se slavio pir. Crna su se i bijela vina pjenila, nazdravice su se redale, pjesme veselo razlijegale. Gospodin župnik ravnao je stolom. Staračkim zanosom oslovio je župnik blažene mladence i ushitio svatove do suza. I Mato i Špiro držali su velike i srdačne govore. Vranić također počeo govoriti, ali je morao brzo prestati, jer su ga naglo pošiknule krupne suze, silno se uzjecao, tako da ga je od jecanja glas izdao. Sav se narod veselio. Pred kućom zaplesali domaći narodni ples. Svaka se žilica trese, cijelo tijelo dražesno podrhtava rumenim seljakinjama. Da su Jasnovčani mogli popiti sve iz Matinih bačava,

on bi to bio od srca dozvolio. Mirko, Tonka, Juraj i Ivana gledahu u svoju djecu hvaleći Bogu, što su doživjeli tako radostan dan.

Kasno u noć rastali se svatovi. Mato je ispratio kući staroga Špiru koji je putem pjevao i potcikivao: "Vozila se po moru glalija, oj!" Vranić je nespretno pao, pa razbio nos. Zvane Cibić nije mogao otvoriti vrata svoje kuće, te je zaspao pod strehom, odloživši najprije vrlo pomno svoj polunovi šešir. Dječaci Frane i Jurica odviše su povukli slatkoga, pa se natrusili. Kad je Jurica došao s pira kući, srdita majka grdno ga natukla.

Te noći, dulje vremena, sjedio je Mato u svojoj spavaonici, zapušio smotku i mislima uronio u svoju prošlost. Sjetio se svojih mladih dana, svoga bračnoga života, razmišljao o ljudskom životu i postao vrlo sjetan...

Nakon duga razmišljanja pođe da legne. Približivši se svojoj pustoj postelji, uzdahne duboko:

- U bogatstvu, u novcu nije sreća!

Nikako nije mogao usnuti, sjećajući se živo na svoj vjenčandan...

Drugi dan po vjenčanju u sobi vjerenika radosno je titralo i zlatnim se sjajem prelijevalo sunčano svjetlo.

Jelka se probudila iz slatkoga sna. Blaženo je pogledavala u svoga Iva, stidljivo mu se nasmiješila i nježno ga upitala:

- Ivo, što ti to o vratu na vrpici visi?

- Na brodu sašio sam uvenulu kitu bosiljka koju si mi, dušo, dala kad sam ono otišao bio.

- Nemoj je nositi, Ivo moj; sjeća nas na crne dane. Čekaj, dragi, dat ću ti svježju - reče i pođe iz kreveta k prozoru.

Na premilom Jelkinu licu, obasjanom mladim jutarnjim suncem, treptjela je tiha i svijetla sreća. Crno joj, veliko i zamamljivo oko radosno pogledalo u taj sinji, rumeni jutarnji svijet. Bujna joj vrana kosa plovi u neobično dražesnom neredu po bijelim i punanim ramenima, a njene divotne - - - samo žarko sunce i očarani i blaženi Ivo vidjeli su, koliko je krasna i bajna bila Jelka, otkidajući grančicu zelenoga bosiljka.....

XII

U Jasnovu još se mnogo govorilo o sjajnom piru, a već su prošle dvije godine, da je Jelka svoje srce pred oltarom predala Ivu. Da, dvije godine su protekle sretnim mladencima, bistre kano gorski potocić, što se tajanstvenim žuborom hrlo spušta na cvatuću livadu, da osvježi svojom biser-vodom mirisavo poljsko cvijeće. Zlatan je san snivala Jelka u naručju svoga vjernoga Iva, ovjenčana zlatnim tracicima mlade i nikad pomućene sreće i potpuna blaženstva. Na crne dane iz njezina djevovanja bilo se već zaboravilo, melem ljubavi i medeni cjelovi već su izvidali sve rane na mlađahnom srcu koje je bilo sada obuzeto slatkim, ali nepoznatim čeznućem. Jelka je pod svojim srcem ćutjela novu luč života, koja je još slađom i trajnijom vezom morala svezati mlade roditelje. Dvije godine minuše kao sladak san, a taj zlatni san donese Jelki lijepoga i zdravog sinčića kojega na krstu nazvaše Mirkom.

Jelka bijaše sada potpuna žena. Njezino je srce stiglo na vrhunac svih slatkih čuvstava: bila je dobra kćerka, vjerna supruga i ljubeća majka. Sve ostalo bilo je za nju prazna pus-

toš. Malo ima ženâ koje se mogu uzdržaviti na vrhuncu ovih svetih i teških dužnosti. Često mora žena, koja neće da padne do niskoga i samo rasplodujućega stvora, žrtvovati svoje srce i svu svoju sreću uzvišenijim krepostima, pred kojima iščezava i supruga i majka!...

Preblažena Jelka svu je sreću nalazila u svome djetetu. Ona je svoga sinčića dragala i cjelivala, no ta nova ljubav nije je udaljila od supruga, niti od roditelja. Kažu ljudi da je mnogo lakše mnogo mrziti negoli mnogo ljubiti. Jelka je bila stvorena da ljubi, ona je ljubeći trpjela. Ima ljudi, dapače čuvstvenih, koji ne vole takve žene, jer je izraz njihova lica odviše dobar i plemenit, jer je njihova prisutnost nekakav ukor za njih. Ti ljudi štiju takve žene, no uviđaju da nisu dostojni njihove ljubavi; čute da ih ne bi mogli dosta ljubiti; osjećaju, da im je pokvareni svijet odviše u srce dahnuo. Oni uviđaju sami da su pokvareni i da se ne mogu više popraviti, a to ih boli u duši, zato su im i milije one žene kojih ne krasi onaj plemeniti izraz ljubavi i milja, koje ne odišu onom strogom i dobrom svetosti.

Jelka je već kao djevojka bila potpuna ljepota, no postavši suprugom i majkom, njeno je lice izgubilo nešto djevičanskoga čara, koji se je sada promijenio u nježno milje i u neopisivu dobrotu, štoto joj se prelijevala licem, spajajući sve one mile i divotne crte u mnogo potpuniji sklad.

Ivo i Jelka sretne su dane živjeli uz svoje dijete i uz svoje roditelje. Stanovali su u maloju sobici, a na prozoru još im se uvijek zelenio bosiljak. Kraj toga prozora često je šivala Jelka, šaleći se sa suprugom koji je, međutim, u naručaju držao i cjelivao krasnoga i miloga anđelka. Ona još nije navršila ni dvadeset godina, a nadala se da njezino srce nikad više neće oćutjeti boli...

Sirota Jelka, da, da, ona je mislila, nikad više...

Osvanu godina 1866. Ivo je bio vojnik u pričuvi. Koncem svibnja pozovu ga u Pulu. Tko da shvati i opiše Jelkinu bol i svih ostalih?

Gorak bijaše njihov rastanak...

Nitko nije ni iz daleka snivao što bi se moglo dogoditi. Jelka je plakala i zdvajala, no Ivo je predobro znao da država veli: slušaj, ili pucam u te!

Jest, čemeran bijaše njihov rastanak...

Grozna li i uzvišena prizora, kad bi se poslije krvave bitke na veliko bojno polje mogle dovući sve one hiljade, i hiljade majkâ, otaca, supruga i braće i kad bi se svakomu moglo pokazati okrvavljeno mjesto, gdje im leži dragi mrtvac ili uzdišući ranjenik! Razbludna li prizora, raskošne li i tuste paše za oći onih velikana koji su do sada velikanskim zloćinima biljeg utisnuli, svaki svome tamnome stoljeću! A i oni drugi pod redovima zgureni vođe, jašući kroz razbojište i gazeći svojim konjima i ucviljene majke i sijede oćeve i slomljene supruge i tužnu braću, mnogo bi više uživali negoli kad, gravajući vatrenim kobilama, ulaze kroz okićene slavoluke u gradove da ih tu gradske ljepotice s prozora cvijećem posipaju.

Jedne posipaju cvijećem, a tebe, hrvatska majko, gorko ismjehuju kad cviliš i tuguješ za sinom, i kažu ti: budi ponosna i zadovoljna da je pao junački za svoju - da, za svoju - domovinu!

Hrvatska majko, uzgojiš li i drugaćije svoje sinove, još te neće minuti kalež gorkih kušnja, još ćeš mnogo cviljeti i kukati za prolivenom krvi svojih sinova, ali vjeruj vjernome tvome sinu, da te više nitko izsmjehivati neće!...

Kad je Ivo stigao u Pulu, ukrčaše ga na veliki ratni brod "Kaiser". Još se nije znalo, kojim će pravcem krenuti ratno brodovlje.

U listovima tješio je Ivo Jelku što je ljepše i bolje znao, te joj obećavao da će se doskora vratiti kući. Već je prošlo mjesec dana i više od Ivina odlaska.

Širom svijeta iznenada puče glas: Austrija je potukla Italiju. Hrvati su znali da su samo hrvatski sokolovi Italiju potukli, a nipošto razni Miheli i Johani iz okoline Linza i Beča!...

Obale se hrvatske zgroziše. Grozna se zametnula bitka!...

Ništa se ne zna, tko je živ, tko li je pao. Jelka nije već nekoliko noći ni okom trenula. Užasne su je slutnje morale. - Je li bio Ivo u bitki? Je li živ, je li ranjen, možda je pao? - pitala se Jelka.

Oštećeni austrijski brodovi dovedeni su u Pulu, a vojnici, koji su bili u pričuvu i koji su živi ostali, budu odmah otpušteni kući.

Bila je kasna noć, kad je netko lupao na vratima trgovca Stanića.

- Tko je?

- Ja sam! Otvorite! Dolazim iz Pule.

Mato je raspoznao glas i otvorio vrata. Bio je neki Jasnovčanin.

- Jesi li bio kod Visa? - upita ga Mato naglo.

- Jesam - odvrati umorni vojnik.

- Koliko je naših palo?

- Dosta, gospodine. Iz Jasnova tri - odvrati mornar.

- Koji su to? - probljedi Mato.

- Ivo Marić i... - i ne svrši mornar.

- Ivo! Oh, Bože! Sirota Jelka! - zadrhta Mato i pritisne rukom srce koje mu je silovito udaralo.

- Zato sam i došao k vama, javite to vi siroti - reče vojnik vrlo tronuto.

- Oh, Bože! Bože! Kako ću joj to kazati? Jelko, dušo, siroto pusta! - uzdisao je potreseni Mato.

Sada je mornar ispriповijedao Mati, kako je kugla u glavu pogodila Ivu, i da je vidio, kako se truplo u more strovalilo, jer je baš blizu njega bio. - Prije negoli smo započeli bitku - nastavio je vojnik - Ivo me zamolio da vas sve lijepo pozdravim, ako slučajno izgubi život.

- Jadni, jadni Ivo! Bog ti dao lako tvojoj poštenoj i plemenitoj duši! Oh, sirota, sirota Jelka! - jecao je Mato.

Idući dan opet je došlo nekoliko vojnika iz Pule. Mato je pošao k Jelki, sav slomljen od tuge i boli. Nije htio da tko drugi Jelki javi pretužnu vijest, mislio je da će on znati bolje od drugih pripremiti je na crnu kob koja je tako iznenada stiže.

Kad se blažena Jelka rajila uz svoga Ivu, sretna je pomišljala da je nikad više nesreća stignuti neće. Kratkotrajna li je bila njezina sreća! Tek je počela snivati najslađi san, iz koga ju eto trže okrutna zbilja.

Čim je Jelka ugledala svoga kuma Mata, odmah je s blijedoga mu lica pročitala crnu vijest. Prestrašena priskoči k Mati, naglo ga uhvati za ruku, zagleda mu se u oči i dahne:

- Moj Ivo, moj Ivo! Mrtav li, ili ranjen?

- Jelko! Draga Jelko! - jedva izustio Mato drhtavim glasom kao da ga tresla groznica.

- Majko Isukrstova, pomozmi nam! - vrisnula je Tonka.

- Oh, Bože sveti, na pomoć nam budi! - zajada Mirko.

- Moj Ivo! - zdvojno hukne Jelka.

- Jelko, dušo, neka te Bog utješi! - uzjeca se Mato.

- Moj Ivo! - zalomi Jelka rukama, kao da ga hoće zagrliti.

- Mrtav! - jedva proiznese Mato, a grlo mu se stegne, kao da mu je tko pritegao gvozdeni zavirač.

- Oh! - vrisnu bolno udova Jelka, kao da joj tup i nazubljen nož naglo srce raspolovio, i onesviještena spusti se na tvrdi pod...

Tonka je klimala glavom, lamala rukama i teško uzdisala, gledajući svoju nesretnu kćerku. Mirko se sav uzdrhtao i onako drhtav sagnuo se da pomogne Mati podignuti i na krevet položiti na smrt blijedu mladu udovicu Jelku.

Nakon duljeg vremena ona se osvijestila, no njezine oči, velike i crne, ukočile su se, njihov žarki plamen jednim se mahom ugušio. Pogleda u Matu, pa se tiho nasmije, zatim joj usne grčevito zadrhtale, oko joj za hip silovito zaplamsalo, ali opet zatim odmah ugašnulo. Jelka se zagledala u trgovca, smiješila mu se i tiho, tek razumljivo šaputala:

- Ivo, dat ću ti drugu kiticu, oh, zelenu, zelenu!

Jelka se naglo trgne, skoči iz postelje, pa se stisne u kut sobice i muklo se uzviče:

- Ne, ne tebi! Tko si ti?... Ti si se ubio, jest, ubio! Mato... Mato, pomozite siroti! Oh, majko! Gdje je Ivo, gdje je? - vikala je Jelka, a kosa joj se sva naježila.

Tonku, Mirka i Matu uhvatio je drhat groze, srce im je stezala čemerna bol.

- Jelko, slatka moja Jelko! - zazivala je nevoljna majka.

- Jelko!... A tko me to zove? Zar Ivo? Gdje si, Ivo, rano moja slatka? - tihim glasom pitala je nesretnica, držeći ruku za uhom, kao da prisluškuje, i sva se tresla kao list trepetljike.

- Jelko, dušo! Vidiš nas, ovdje smo ti! - hoće tužni otac da umiri svoju jedinicu.

- Da, da, on me zove! A moje dijete, a našega Mirka? Ivo! Ivo! Čekaj! - vikala je Jelka iz svega grla. - Sad znadem, gdje si! Tu, tu pod smokvom! Odmah, Ivo moj! Oh, kako si lijep! Na, drž', pazi, da ti u ruke padne! Jesi li ga uhvatio? - umiljato je zborila Jelka, pa se smiješila i gledala u pod, mičući rukom, kao da nešto dolje spušta.

- Jelko, tugo moja! - zdvojno zavapi majka kroz suze.

- Dragi Ivo, nemoj me toliko cjelivati, samo me još jedanput poljubi! A što se smiješ? Oh, da, da, da, ti znaš, da sam sretna, jest, zlato moje, sretna sam uza te! I ti si, dragi, sretan! Znaš, Ivo, kad bude Mirko velik, on neće na more, ne, neće. Vidiš, moj otac bio se utopio, a mi tako ljubimo našega Mirka! - šaputala je crna udovica, gledajući ravno preda se.

- Jelko, zlato, umiri se! - reče joj otac ganutljivim glasom i htjede je primiti za ruku, no ona upre u nj svoje ukočene oči i uzdahne:

- Gdje je Mato?

- Evo me, Jelko draga! - pohiti trgovac.

Jelka ga pogleda, razvalivši širom oči, lice joj se grčevito nakrivi i zajadikuje:

- Oh, Bože! I ti, i ti moraš ići u Pulu! Nikad više tvoja Jelka vidjeti te neće! Da, da, nikad, nikad više... Al evo, evo, ti mi se vraćaš! Majko, majko, dolazi Ivo, evo, evo ga! - radosno i bolno kriknula je Jelka. - Oh, kako sam sada sretna! Ne, ne, nije došao, on me čeka kod sv. Marije! - otegnuto je govorila Jelka, a zatim kao da se trgnula, nastavi: Vidi, vidi, kako lijepo jedri brod! Ne, ne, ti ga ne vidiš, jer je već u Trstu. Majko, ne plači, vidiš ovaj... ovaj ga je vidio... Oh, Mato, Mato! Gdje je, gdje je moj Ivo? - iznenada vrisne Jelka, te upre svoj pogled u Matine zjenice.

- Draga Jelko, umiri se! - mekanim glasom proiznese Mato i primi nevoljnicu za ruku. Jelka ga pogleda zapanjeno. Usne joj drhtahu, čitavo joj se lice trzalo. Skoči do zipke, uzme dijete i htjede ga predati Matu, no kao da se nešto predomislila, odmah ga opet položi u zipku, sjedne, pa uze dijete ljuljati i pod glas pjevati:

Jedri, brode, široko ti more...

Prisutnima stinu krv u žilama. Jelka ljulja i pjeva, ispunja dužnosti matere. Dijete usne, nesretna se majka u nj zagledala, pa ostala tako mirna i ukočena na istome mjestu.

Mato je otišao k župniku, da mu javi, što je vidio. Vrijedni starina odmah pohiti u kuću tuge i suznih očiju uniđe u Jelkinu sobicu. Roditelji, župnik i Mato dva su je sata dozivali najslađim imenima, no Jelka, uprijevši svoj ukočeni pogled u dijete, samo bi rukom omahivala, kao da moli, neka miruju, da joj dijete ne probude. Napokon šane:

- Majko, majko!

Tonka tiho pristupi Jelki, pomiluje je po licu i nježno upita:

- Što želiš, dušo?

- Gledaj, gledaj, kako krasno spava! - tiho i zadovoljno reče Jelka.

Zatim se Jelka naglo okrenula k majci, pogledala je svojim ugaslim očima, savila joj ruke oko vrata i duboko uzdahnula:

- Oh, kako smo sretne!

Jelka opet zapjeva, no sasvim potihano. Nikako nije htjela ustati ni maknuti se sa svoga mjesta.

U Marićevoj kući zavlada tuga. Plakalo se i jadikovalo za izgubljenim sinom i za nesretnom Jelkom.

Krasnu Jelkinu dušu zastrla neprozirna koprena, njezin je um potamnio. Malo Jasnovu oplakivaše tri mlada sokola i nesretnu mladu udovu. Svi su se nadali u pomoć božju, da će joj se opet povratiti svjetlo uma. Prošla su dva dana, a Jelka još uvijek ukočeno kraj zipke sjedi. Crno joj oko samo kadšto kobno i nemirno sijevne. Usne joj dršču, glas joj je ohrapavio. Majka i otac poraženi su od ljute boli. Nitko joj se ne smije približiti.

Treći dan poslije podne ustala je Jelka, primakla se prozoru i sjela, te uprla zjenice u more. Duvala je žestoka bura. Tako sjedeći, kao zapanjena i okamenjena, nepomično je gledala uspjesenu površinu. Slučajno opazi brod koji je u krmu jedrio. Ona zaplače, priđe k zipki, podigne iz nje dijete i stane mu govoriti o Ivi, o brodovima, o moru, ali sve njezine misli bile su tamne i pobrkane.

Pod večer posjetiše je opet župnik i trgovac. Dozivali su je i srdačno i toplo joj govorili, no ona kao da ih ne čuje, samo neprestano ukočeno bulji u more. I Marićevi je posjetiše, no ona nikomu ne reče ni riječi.

Župnik poklekne uz Jelkino koljeno i počne vruće moliti Boga, da pomogne siroti, da joj se smiluje. Svi prisutni slijedili su primjer starca, kojemu su niz blijeda i uvela lica kapale krupne suze.

Jelka opazi župnika na koljenima, spusti se do njega, poklekne i tiho lane:

- Vi molite za Ivu... Molite, molite... on je mrtav!... Vidjela sam ga u moru, vidjela sam ga... u ruci drži kitu bosiljka... Oh, Ivo! - uzdahne Jelka i sklopi ruke, no opet naglo ustane, sjedne do prozora i uresi si njedra kiticom bosiljka.

- Protiv volje božje ne možemo! - uzdahne župnik.

- Jest, Ivo je umro i ja sam umrla i mali Mirko je umro, jest, svi, svi smo umrli! Oh, kako je ovdje lijepo! - uzvikne Jelka, pa se opet nasmiješi i zagleda u more...

Nakon podulje mučne stanke trgne se i silovito vrisne:

- Oh, Bože! - i skoči nasred sobe drhtava i prestrašena.

- Majko, oče, svi, svi me poljubite! - dahne Jelka u pol glasa i raskrili ruke.

Kad je to izrekla, zagrlila je sve prisutne i opet sjela do prozora, uprla se o laktove i stala tiho jecati.

Svima je za hip odlanulo, mišljahu, da je spašena.

Župnik i ostali milo je i slatko iznova nagovarahu da se umiri, da legne u postelju, da se prospava i otpočne.

Jelka bolno zacvili:

- Gorim! Vode!

Donesu joj čašu vode, a ona je naglo ispije.

Bila je debela noć, kad je od Jelke otišao župnik s Matom i Marićevi.

Oko deset sati svukla je Jelka gornje haljine i legla u krevet. Njezini su roditelji ostali s njom u istoj sobi. Šutjeli su i tiho plakali i slušali Jelkino naglo disanje. Napokon su zadrijemali.

Negdje oko druge ure poslije ponoći krikne Jelka:

- Ivo! - i skoči naglo iz kreveta.

Otac i majka naglo se razbude, te je opaze u sredini sobe. Oboje upitaju:

- Što je, Jelko?

Ona pogleda roditelje i dijete u koljevci, pa opet vrisne:

- Ivo! - i naglo izleti iz sobe, a zatim iz kuće.

- Oh, Bože! - zavape zdvojno roditelji i polete za njom.

Jelke nije više bilo...

Oni su je dozivali, koliko im grlo dalo, trčali su selom, da je gdje god nađu, ali utaman. Svi se ljudi u Jasnovu probudili i ustali, svi su izletjeli iz kuća, pa je traže, zovu, no sve uzalud. Jelke nema te nema

XIII

Krasna je noć. Mjesec je mirno plovio nebeskim svodom i već se nisko nagnuo k zapadu. Sjaj mu je nešto blijed. Zvijezde se sjetno krijese. Bura šumi, udarajući u klisurine, te se vije, cvili i zavija oko kršnih vrleti. U mračne drage i gudure spustile su se tamne sjene. Kratke i zgurene grane crnih omorika tresu se na vjetru, a sjene većih stabala uvijaju se po strmim putovima i po niskim zidovima koji zaokružuju male šumice. Nad uspijenjem morskog površinom razastro se srebrnasti plašt mjesečine. More je pusto.

Uskom i strmom stazom koja se vijuga od kapelice sv. Marije do obale, hrli prema moru bijela ženska prikaza. Negdje na polovici puta malko se zaustavila i sama sobom uzdahнула:

- Ovdje me je Ivo pozdravio, kad je otišao.

Žena nastavi svoj put naglo i za nekoliko časova izvije se na rub klisura što su nad morem visjele. Pod tim vrletnim stijenama valovi se silnim pljuskom sustižu i lome, a vjetar im raznosi slanu pjenu preko samih vrleti. Vihor kobno huji, užasno zvižda, a u silovitom prasku valova kao da razabiraš vapaje i cviljenje utopljenika, kao da slušaš škripanje krhkih lađa koje more nemilosrdno prebacuje i njima udara o tvrde stijene.

Morska se pučina dimi i pjeni pred ženom, a iza nje svijaju se i tresu rijetke i oniske smreke nad sivim kamenjem

Žena gleda ukočeno u tu užasnu pučinu, u to neizmjereno groblje. Tijelo joj dršće, ta hladna je noć. Teško se ona rastavlja s ovim svijetom; bila je tako sretna i mlada! Da, bila je blažena, no njezino je srce najednom puklo, potamnijela joj je ljubeća duša, a sad je valjda sam Tvorac k sebi zove, jer ona mu nije odgovorna za grozan korak koji će je uništiti.....

O, da ona znade, da se barem uzmogne sjetiti da je majka, otišla bi sigurno kolijevci svoga sinčića, isplakala bi se u naručju svojih roditelja, a s vremenom pozacijelile bi otvorene rane njezina ljubećega srca...

Tu u samotnoj noći, na kršnoj litici, nad smućenim morem stoji krvava žrtva ljudske zlobe i taštine. Bila je rođena da ljubi, bila je najsretnija kćerka, supruga i majka...

Taj božji i tako mili i krasni stvor, to ubavo i dražesno tijelo nije se razvilo i rascvjetalo da se jedne noći, ako i lišeno uma, drščuć od studeni, zgraža nad otvorenim morskim valovima.

Žena još upire svoje velike crne oči u šumne valove, kao da ukočenim pogledom nekoga traži!...

Traži svoga Iva i kitu zelena bosiljka... Oh, teško, teško je umrijeti!

Najednom se prigne, odskoči, opet se sagne, ne, ne... pa klekne, sklopi ruke i vine svoj smućeni pogled u nebeske visine. Dugo je tako klečala.

Zatim ustane, opet pogleda more i položi ljevicu poprijeko tijela ispod prsiju, u nju upre lakat desne ruke i šakom pokrije oči.

Što je mislila?...

Visoki i vitki stas zrakasto joj se crta na sinjem nebu, bijele haljine prelijevaju se u sniježnu bjelinu na blijedom sjaju mjeseca, pa se uvijaju i lepršaju oko njezina strojnoga tijela. Njezinom vranom, dugom i raspletenom kosom vitla vjetar, dižući je sa punanih rameana, naglim i silovitim udarcima.

Noć je hladna. Nevoljna i bijedna žena dršće cijelim tijelom, ali kano da ne osjeća studeni. Naglo se trgne, još jedanput svrne pogledom po moru, zdvojno se obuhvati objema rukama za glavu, težak odisaj izvi joj se iz prsiju, te muklo i bolno krikne:

- Evo me, Ivo! - i skoči u šumne i rasrđene valove...

Svuda je vladala užasna, crna pustoš. Vjetar je kobno cvilio i hujio, valovi su se pljuskom razlijevali po grebenastim izbočinama i stijenama i po tamnom žalu, a mjesec je mirno zapadao...

*

Pred koje četiri godine posjetio sam prijatelja u Jasnovu. Najviše sam se zabavljao na morskome žalu, loveći ribu. Jednoga dana, veslajući krajem pod vrletnim stijenama, opazim ljepušnoga dječarca na obali. Dječarac je požudnim očima gledao našu lađicu.

- Hajde, da maloga povedemo s nama - reče moj prijatelj. - To je vrlo dobar dječak.

- Uzmimo ga, pomoći će nam veslati - odvratih prijatelju.

- Ej, čuješ, mali, hoćeš li s nama? - pozove ga moj prijatelj.

- Uzmite me! - veselo se požuri dječak.

Ukrcamo ga. Bio je vrlo krasan, a moglo mu je biti nešto više od deset godina. Njegovo crno oko upravo me zadivilo. Rado sam se s njim šalio, jer je bio vrlo živahan i razgovorljiv. Dugo vremena veslali smo u hladu, pod obalom. Najednom opazih, do dvadeset hvati visoko nad morem, na visećoj nad morem klisuri veliki i bijeli križ od mramora.

- Što znači ovaj križ? - upitah prijatelja.

Prijatelj me važno pogleda, a dječak izreče sasvim mirno:

- S one stijene utopila se moja majka.

Pogledah prijatelja, a on mi kimne, da ne govorim dalje. Umukosmo svi.

Kasnije mi u Jasnovu ispriповijedao prijatelj po prilici sve ovo, što sam napisao. Mato Stanić pripovijedao mi također o istoj stvari.

Tijelo nesretne Jelke našlo se tri dana poslije smrti, izbačeno valovima, na morskome pijesku. Pokopaše je na domaćem groblju. Grob joj uvijek kite svježim cvijećem, a u tom cvijeću milovidno zeleni se bosiljak. Promatrajući taj grob, odlučio sam napisati ovu pripovijetku. Jelkina majka brzo je umrla od tuge za kćerkom, te je sahranjena pokraj svoje premile jedinice. Marićevi još traju u tuzi svoje dane. Njihov Frane lijep je mladić, slika i prilika njihova Iva. Župnik je umro i sve svoje siromaštvo namro siromasima. Špiro još živi, ali pritiska ga starost i teško snosi samoću, otkad mu žena umrla. Kad mi je pripovijedao o smrti svoje žene, velika mu je suza zalila staračko oko. Vranić je također otišao Bogu na istinu, a Cibić još živi, uvijek isti, obavljajući još uvijek vjerno službu općinskoga sluga.

Želio sam vidjeti stan nesretne Jelke, te upitah Mata, kako bi to moguće bilo. Trgovac dao dozvati maloga Mirka, pa mu naloži da me odvede kući i da mi pokaže sobu pokojne majke. Mali odmah poslušao. Kad sam zakoračio u Jelkinu kuću, opazih sijedoga starca. To bijaše Mirko, Jelkin otac. Upoznasmo se i dugo se vremena razgovarasm o nesretnoj mu kćeri. Mnogo, vrlo mnogo mi je o njoj pripovijedao. Neki ljudi koji su je pošli tražiti one noći, kad je bila iz kuće pobjegla, opazili su je bili na klisurama, no ona je prije skočila u more negoli su mogli do nje dotrčati. Niz navorana lica runile su se Mirku krupne suze, pa su se zaustavljale u njegovoj sijedoj bradi, kad mi je kazivao o posljednjem danu njezinoga života.

Na prozoru sam opazio zeleni bosiljak i umolio starca, smijem li otrgnuti malu grančicu.

- Otrgnite, otrgnite, dosta ga je sirota zalijevala! - uzdahne starac iz dubine ojađene duše.

Otkinuo sam u spomen kiticu zavičajnoga mi svijeta. I moja je majka zalijevala i gojila, dok je bila djevojka, zeleni bosiljak. Trgajući grančicu, svrnuo sam s prozora pogled na to naše sinje more. Grančicu bosiljka položio sam uz uvenulo cvijeće, koje mi je jednom dala neka krasna, mila i - okrutna Jelka.....

RJEČNIK

à la (franc.) - na način
alem-kamenje - drago kamenje
armerajzen (njem.) - skitnica, potucalo

bark (engl.) - jedrenjak s tri jarbola
Beatus qui (lat.) - blažen koji

deklet (slo.) - djevojke
detto (tal.) - rečeno

engel (njem.) - anđeo

filir (mađ. *Filler* iz njem. *Vierer*) - najsitniji novac Austro-Ugarske, stoti dio krune
financ (njem.) - porezni službenik, porezni policajac
financa (njem.) - porezna služba, financijska policija
Francija - Francuska
furhtevat (njem. *fürchten*) - bojati se

gekomen (njem.) - doći
gemitlihkajt (njem. *Gemüthlichkeit*) - dobroćudnost, blagost
Grština - Grci

Havre - Le Havre, grad i luka u Francuskoj na kanalu La Manche
holka (češ.) - djevojka
Horac - Kvint Horacije Flak, (65-8. pr. Kr.), starorimski pjesnik
hrlo - brzo, žurno

il dolce far niente (tal.) - slatka dokolica, doslovno: "slatko ne raditi ništa"
in lingua illirica (lat.) - na ilirskom jeziku
in natura (lat.) - u naravi

kapo (tal.) - šef
krajcar (njem. *Kreutzer*, od *Kreuz* - križ), sitni mjedeni novac u Austro-Ugarskoj, stoti dio forinte
kreljut - krilo

Loda il mar, tien ti alla terra (tal.) - hvali more, drž se kraja

Marchez (franc.) - idite! krenite!
menč (njem. *Mensch*) - čovjek
Militär-Pass (njem.) - vojna propusnica
mosjù (prema franc.) - gospodin
mužar (njem. *Mörser*, potječe od mađ. *moszár*) - prangija, vrsta topa

nauckati - nahuškati
nav (lat. *navis*) - brod, lađa
nebosklon - obzor, horizont
nijetiti - podjarivati
nujnost - snuždenost, tuga

ohoj - gaj, šumarak

Paganini, Niccolò (1782 - 1840) - talijanski violinist i skladatelj

palada - obala
parina - sparina
Patti, Adelina (1843-1919) - iznimno popularna operna diva u 19. stoljeću (sopran)
pečalan - tužan
pik - konop koji povezuje vrh jarbola i krmu ili pramac broda
plašćenica - vrsta naprtnjače, dugački komad platna koji je služio za vezivanje i nošenje tereta na leđima
plije - pliva

popostati - zastati

preparandica (lat.) - učenica učiteljske škole

progrušati se - osijediti

randa (tal.) - krmeno jedro

salamunsko slovo - šesterokraka Davidova zvijezda

sartija (tal.) - prepona jarbola, uža koje učvršćuje jarbol

smotka - cigareta

sterling (engl.) - novčana jedinica u Engleskoj, funta

šćulac - motar, petrovac, polugrmolika biljka koja raste uz more

šen (njem. *Schön*) - lijep

šenste (njem. *Schönste*) - najljepša

šleht (njem. *Schlecht*) - loše

šoplja - stijena

šterling - v. *sterling*

Tajč, Tajči, Tajčarija - iskrivljeni oblik od *Deutsch*: Nijemac, Nijemci

tramontana (tal.) - sjeverni vjetar

tulac - cilindar, vrsta šešira

vaj - jad; uzvik: jao

Valparaiso - grad i luka u Čileu

valsirati - plesati valcer

zer (njem. *sehr*) - vrlo

zi mih feršten (njem.) - Vi me razumijete

zi zer šen (njem.) - Vi vrlo lijepi